ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ :

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ : ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ (Α.Μ. 398Μ017)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ :

Νεοφιλελευθερισμός και Νέα Αριστερά έναντι της Παγκοσμιοποίησης και της Νέας Τάξης Πραγμάτων. Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως ιδεολογία και πρακτική συντήρησης των ανισοτήτων.

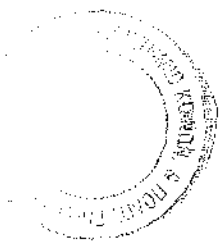

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΛΟΙΠΑ ΜΕΛΗ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ :

ΨΑΛΙΔΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ – ΛΑΜΠΡΕΛΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2000

ΜΕΤ
ΠΕΡ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Περίληψη Σελ.1

- Μέρος Α – Η Παγκοσμιοποίηση στο Μεταβιομηχανικό Κόσμο Σελ.2

- Μέρος Β – Τα Δόγματα του Νεοφιλελευθερισμού

- 1. Ιδιωτικό Κέρδος και ελεύθερη αγορά Σελ.10

- 2. Ατομική ευθύνη, αξιοκρατία και αποδοχή ανισοτήτων Σελ.11

- 3. Το ελάχιστο κράτος Σελ.12

- 4. Ανάπτυξη – Σταθερότητα – Ανταγωνιστικότητα.....Σελ.14

- 5. Παγκοσμιοποίηση : Εκσυγχρονισμός και όαση ελευθερίας.....Σελ.17

- Μέρος Γ – Οι μύθοι του Νεοφιλελευθερισμού

- 1. Ελεύθερη αγορά με Κράτος !.....Σελ.21

- 2. Ανάπτυξη με Ύφεση !.....Σελ.23

- 3. Σταθερότητα ως κοινωνική διάλυση.....Σελ.25

- 4. Ανταγωνιστικότητα ως απειλή της πλήρους απασχόλησης.....Σελ.27

- 5. Ατομική ευθύνη : Το άλλοθι συρρίκνωσης της κοινωνικής προστασίας.....Σελ.29

- 6. Παγκοσμιοποίηση : Μια άλλη όψη της Νέας Τάξης - Κυριαρχίας.....Σελ.31

- Μέρος Δ – Η Νέα Αριστερά

- 1. Η εναλλακτική πρόταση στο νεοφιλελεύθερο μονόδρομο.....Σελ.37

- 2. Ελεγχόμενη Αγορά.....Σελ.39

- 3. Κράτος προστασίας και συνοχής.....Σελ.41

- 4. Ατομική ευθύνη, θετικό υποκείμενο, υποχρέωση και δικαίωμα.....Σελ.44

- 5. Δημοκρατία και Ισότητα : Δικαίωμα στη διακινδύνευση και τη συμπερίληψη.....Σελ.46

- 6. Πλουραλισμός, Κοσμοπολιτισμός και υποσκέλιση του εθνικού κράτους.....Σελ.48

- 7. Δεξιά και Αριστερά : Μία ανενεργός διάκριση Σελ.50

- 8. Κοινωνικά Κινήματα : τα νέα συλλογικά υποκείμενα.....Σελ.53

- Μέρος Ε – Οι ενστάσεις για τη Νέα Αριστερά

- 1. Η ενεργός διάκριση : Δεξιά και Αριστερά.....Σελ.60

- 2. Ισχνό εθνικό κράτος και θεσμοί θετικής πρόνοιας.....Σελ.63

- 3. Ο ενεργητικός ατομισμός και η αδυναμία σχηματισμού ισχυρών συλλογικοτήτων.....Σελ.66

- 4. Καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού : η αποσιώπηση των ανισοτήτων.....Σελ.69

- 5. Σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις στην Ευρώπη : συναίνεση με τις δυνάμεις της Αγοράς και της Νέας Τάξης..... Σελ.72

- Μέρος ΣΤ – Σεμνές υποθέσεις για μια Νέα Αριστερά.....Σελ.80

- 1. Από το κοινωνικό κράτος στο κράτος άμβλυνσης των ανισοτήτων.....Σελ.81

- 2. Η ανάγκη για μεγάλα συλλογικά υποκείμενα.....Σελ.84

- 3. Η προπαγάνδα κατά της αξίας *Κέρδος*. Ενστάσεις στο νέο μοντέλο παραγωγής.....Σελ.88

- 4. Γενικευμένος Ριζοσπαστισμός.....Σελ.93

- Επιμύθιο.....Σελ.99

- Βιβλιογραφία.....Σελ.101

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ : Σημειώνεται ότι στο τέλος κάθε Μέρους ακολουθεί το ανάλογο Παράρτημα σημειώσεων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση και αξιολόγηση των βασικών θέσεων και πολιτικών επιλογών του Νεοφιλελευθερισμού και της Νέας Αριστεράς για την οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και την επικοινωνία υπό τις νέες συνθήκες που διαμορφώνουν ο μεταβιομηχανικός καπιταλισμός, η πολύπλευρη παγκοσμιοποίηση και η – κατά ορισμένους – παγίωση μιας Νέας ηγεμονικής Τάξης πραγμάτων.
Αυτός ο *διάλογος* των δύο κυρίαρχων παραδειγμάτων θεώρησης και πράξης, όπως αυτά έχουν μετεξελιχθεί στο σύγχρονο κόσμο, ενεργοποιεί τις παρακάτω δυνατότητες:

1. Το φωτισμό της ουσιαστικής γειτνίασης των επιλογών της Νέας Δεξιάς και Αριστεράς έναντι των νέων προκλήσεων. Διαφαίνεται δηλαδή τόσο η αποδοχή και από τους δύο πόλους, της κυρίαρχης οικονομικής λογικής και του νέου παραγωγικού μοντέλου (μεταφορντισμός) όσο και η αξιολόγηση της παγκοσμιοποίησης ως θετικού αναπτόφευκτου.
2. Ο κοινωνικός αποκλεισμός, ως φιλοσοφία και πρακτική, θεωρείται γνήσιο τέκνο της σύγχρονης Αριστερής – σοσιαλδημοκρατικής οπτικής και προσεγγίζεται όχι ως μέσο μείωσης της περιθωριοποίησης και άμβλυνσης των ανισοτήτων, αλλά ως άρμα διατήρησής τους. Η υποβάθμιση της προνοιακής πολιτικής στο επίπεδο εφαρμογής προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, στηρίζουν πρόσθετα την προαναφερόμενη άποψη.
3. Η διαπιστωμένη συγγένεια των δύο κυρίαρχων οπτικών στο επίπεδο των αξιών αλλά και των κυβερνητικών παρεμβάσεων, που χαρακτηρίζονται από αναπόδεικτους δογματισμούς που υποθάλπουν τη συντήρηση δραματικών ανισοτήτων, ωθεί στη διατύπωση αφετηριακών υποθέσεων περί της δημιουργίας και λειτουργίας μιας ουσιαστικότερης Αριστεράς.

Από όσα προαναφέρθηκαν, προκύπτει η αναμφισβήτητη διαφωνία μου τόσο με τις αφετηριακές αρχές των δύο κυρίαρχων θεωρήσεων, όσο και με την πολιτική εφαρμογή τους όπως αυτή εκφράζεται από το Νεοφιλελευθερισμό αλλά και τη Σοσιαλδημοκρατία ενώ επιπρόσθετα ιδιαίτερη αξία δίνεται στην αντίθεση μου με τον κοινωνικό αποκλεισμό ως θεωρητικής και πρακτικής επιλογής καταπολέμησης των ανισοτήτων.

Λέξεις κλειδιά : Νέα Αριστερά – Σοσιαλδημοκρατία – Μεταφορντισμός – κοινωνικός αποκλεισμός

ΜΕΡΟΣ Α

Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟ ΜΕΤΑΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Η ευρύτατα διαδεδομένη έννοια της παγκοσμιοποίησης είναι αναμφισβήτητα προβληματική[1] όσον αφορά την απόδοση σε αυτήν ενός σαφούς και γενικά αποδεκτού ορισμού. Εκτός του ότι δεν αποτελεί επιστημονική έννοια, οι επιλογές που αφορούν την κατάρτιση του περιεχομένου της, βασίζονται σε ξεκάθαρα πολιτικο-ιδεολογικά κριτήρια . Άλλωστε δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικά, αφού αυτό που σχεδόν όλοι καταλαβαίνουμε ότι περιγράφει, είναι για άλλους κατάρα και απειλή[2], για άλλους ευκαιρία και πρόοδος[3], για άλλους ένας νέος αναγκαστικός μονόδρομος[4] και για άλλους κάτι το μη διαφορετικό ποιοτικά[5], ένα ιδεολόγημα που χρησιμοποιείται ως άλλοθι για την επιβολή μονόδρομων επιλογών στην κοινωνική λειτουργία και την οικονομία.

Η απόπειρα σχηματισμού ενός γενικά αποδεκτού ορισμού είναι μάλλον καταδικασμένη. Παρά ταύτα και δανειζόμενος στοιχεία από όλες τις εξεταζόμενες προσεγγίσεις, θα μπορούσα να υποστηρίξω ότι παγκοσμιοποίηση είναι καταρχήν η Τρίτη Βιομηχανική Επανάσταση που χαρακτηρίζεται από ανατρεπτικές αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία και την οργάνωση της εργασίας, η διεθνοποιημένη οικονομία και η δραματική τόνωση της ισχύος του χρηματιστικού κεφαλαίου, η μείωση της δυνατότητας διαμόρφωσης αποφάσεων για τα εθνικά κράτη, η υποβάθμιση της σημασίας συνόρων με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και ιδιαίτερα την συντελούμενη επανάσταση στις μεταφορές και επικοινωνίες, η διαφαινόμενη δημιουργία πολυ-πολιτισμικής κουλτούρας αλλά και η «νέα τάξη πραγμάτων», ο ηγεμονικός χαρακτήρας ισχυρών πολιτικών και οικονομικών δυνάμεων σε βάρος του πλανήτη, η παγκόσμια εξάπλωση της βίας, ένα νέο καθεστώς μιλιταρισμού, οι παγκοσμιοποιημένοι κίνδυνοι για το περιβάλλον, η ένταση ανισοτήτων Βορρά – Νότου, η συρρίκνωση τοπικών πολιτισμών και οικονομιών και οι εντεινόμενοι

εθνικισμοί, ρατσισμοί και προστατευτισμοί που τα προαναφερόμενα συνεπάγονται. Ο ορισμός που επιλέγεται κάθε φορά περιέχει κάποια από τα προηγηθέντα στοιχεία[6].

Η Δεξιά και η Αριστερά, ο φιλελευθερισμός και ο σοσιαλισμός, η Νέα Δεξιά ή η Νέα Αριστερά, έχουν διαφορετικές προσεγγίσεις για την κυρίαρχη ίσως, περιγραφική έννοια της εποχής μας. Έτσι η Νέα συντηρητική Δεξιά τοποθετείται με σκεπτικισμό έναντι των νέων εξελίξεων και υπεραμύνεται του εθνικού κράτους, της παράδοσης, της θρησκείας, της πατριαρχικής οικογένειας αλλά όχι και των προστατευτισμών στην οικονομία[7]. Η επικρινόμενη ως παρωχημένη κομμουνιστική Αριστερά στηρίζει την άποψη που θέλει την παγκοσμιοποίηση ως μια διεθνή συνομωσία[8] της πολιτικής εξουσίας και του ιδιωτικού κεφαλαίου που αίρει περιορισμούς προκειμένου να πολλαπλασιαστεί ταχύτατα η διόγκωση του ιδιωτικού κέρδους με κόστος τον πολλαπλασιασμό των ανισοτήτων και την εξαθλίωση. Σε αυτή την κατεύθυνση απαραίτητο εργαλείο επιτυχίας είναι η εγκαθίδρυση ενός ενιαίου ηγεμονικού οικονομικού-καταναλωτικού πολιτισμού[9], γεγονός που φοβίζει και τη συντηρητική Δεξιά. Διανοητές που κακώς χρεώνονται στην φιλοκομμουνιστική πτέρυγα της Αριστεράς, θεωρούν πως η παγκοσμιοποίηση δεν είναι μια νέα κατάσταση αλλά το αναβάπτισμα της γνωστής διεθνοποίησης του εμπορίου που χρησιμοποιείται για να εξασφαλίσει νέες λαϊκές ανοχές έναντι της αδικίας[10]. Η σύγχρονη Δεξιά, η νεοφιλελεύθερη οπτική διατηρώντας κάποιες ενοχές για απειλούμενες παραδοσιακότητες εξαντλεί την παγκοσμιοποίηση στην αυστηρά οικονομική – εμπορική[11] διάστασή της, οραματιζόμενη τον πλανήτη ως ένα πεδίο ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων και εμπορευμάτων, έναν οικονομικό μονόδρομο του οποίου έπονται η κοινωνία, οι ανθρώπινες σχέσεις, οι πολιτισμοί. Τέλος, η Νέα Αριστερά ή η σύγχρονη σοσιαλδημοκρατία που αναλαμβάνει την πρωτοκαθεδρία σε θεωρητικό αλλά και κυβερνητικό επίπεδο στο Δυτικό κόσμο (με ιδιαίτερη έξαρση στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης) βλέπει την παγκοσμιοποίηση ως κάτι το εντελώς νέο[12], ως μια μοναδική ευκαιρία για την μέγιστη δυνατή επικοινωνία μεταξύ ατόμων, φορέων, κινημάτων, κρατών, διεθνών οργανισμών[13]. Δεν θεωρεί πως

νομοτελειακά η διαδικασία θα είναι θετική αλλά, απορρίπτει απόλυτα το χαρακτήρα της παγκόσμιας συνομωσίας που της αποδίδεται. Αρνείται ότι η παγκοσμιοποίηση είναι μια βασικά ή απόλυτα οικονομικού χαρακτήρα εξέλιξη και ομιλεί για παγκοσμιοποιημένη δράση, οικολογία, ενέργεια, πολιτισμική επικοινωνία.

ΕΡΩΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

Βασικό ενδιαφέρον της εργασίας αποτελεί το να διαφανεί πως η διαφορετικότητα των επιλογών της σύγχρονης κυβερνητικής Δεξιάς και Αριστεράς, τόσο στην Ευρώπη όσο και στις Η.Π.Α, για την οικονομία και την κοινωνία στη νέα εποχή που διαμορφώνεται με ραγδαίους ρυθμούς, είναι τουλάχιστον υπό αμφισβήτηση[14]. Η άποψη αυτή περί της μη διαπιστωμένης διαφορετικότητάς τους, που θα γίνει προσπάθεια να υποστηριχθεί, απορρέει και από την πίστη στο ότι η κυρίαρχη κυβερνητική και θεωρητική πρόταση της σοσιαλδημοκρατίας δεν μπορεί να έχει την αξία αλλά και την αξίωση της μοναδικής ορθότητας. Είναι επίσης δεδομένο ότι προκύπτει από ξεκάθαρες ιδεολογικές επιλογές, που θεωρώ ότι είναι επιβεβλημένες για την διαπραγμάτευση ενός τέτοιου θέματος για το οποίο απόψεις περί καθαρότητας ή κρυστάλλινης αντικειμενικότητας δεν χωρούν. Μπροστά μας εκτίθεται άλλωστε ένας τεράστιος προβληματισμός σχετικά με το πώς μπορεί ή πως πρέπει να κινηθεί η παγκόσμια οικονομία και κοινωνία.

Παρά τις ιδεολογικές συγχύσεις[15] ή κατά άλλους το τέλος των ιδεολογιών[16] και της πολιτικής, θεωρώ πως οι δρόμοι που εξακολουθούν να ανοίγονται είναι δύο, και δεν είναι γενικώς αυτοί της Δεξιάς και της Αριστεράς – διάκριση την οποία αποδέχομαι απόλυτα ως ουσιαστική και ζωντανή. Ο ένας συντίθεται από τις μεθόδους της σύγχρονης Δεξιάς και Αριστεράς που έχουν εμπλακεί και ομοιάσει επικίνδυνα οδηγώντας τη Σκέψη σε μονόδρομες επιλογές και ιδιαίτερα για τη νέα Αριστερά για την οποία η επαφή με την

εξουσία έχει λειτουργήσει τουλάχιστον ανατρεπτικά στις επιλογές και προτεραιότητές της[17]. Η άλλη είναι – θεωρώ και θα προσπαθήσω να το υποστηρίξω στο τελευταίο Μέρος της εργασίας – αυτή μιας «άλλης» Αριστεράς βασιζόμενης σε διαφορετικές αξίες και πολιτικές πρακτικές.

Ερωτήματα που θα απασχολήσουν στη συνέχεια είναι το κατά πόσο οι δύο κυρίαρχες εκφάνσεις τίθενται πράγματι διαφορετικά έναντι του μοντέλου παραγωγής, του μοντέλου οργάνωσης της εργασίας, και επομένως της Δημοκρατίας, της Ισότητας, της Ελευθερίας, της δυνατότητας κοινωνικής δράσης, του κράτους πρόνοιας, της αγοράς και του ανταγωνισμού και το κατά πόσο όντως διαπνέονται από διαφορετικές αξίες στις επιλογές τους, κατά πόσο δηλαδή ο Άνθρωπος που οραματίζονται είναι διαφορετικός. Αυτό που διακυβεύεται δεν είναι η δικαίωση της μιας ή της άλλης θεωρίας ή παράταξης (αν όντως αποτελούν δύο διακριτές) αλλά η επιλογή μεταξύ ενός κόσμου δικαιότερου και πιο ίσου, με ανάκτηση από την κοινωνία προνομίων που βάναυσα και καταχρηστικά έχουν «εκχωρηθεί» στην σφαίρα της οικονομίας και με κριτική και αμφισβήτηση ακόμη και του μοντέλου παραγωγής – το οποίο άλλωστε είναι προιόν ανθρώπινων συνειδητών επιλογών[18] και όχι αντικειμενική ή φυσική οντότητα – και της κυρίαρχης μονόδρομης λογικής που αλλάζει ιδεολογικά ενδύματα και δοσολογίες πότε του οικονομισμού και πότε της κοινωνικής ευαισθησίας προκειμένου να συμβιβαστούμε με «μια εποχή μειωμένων προσδοκιών»[19].

ΕΡΩΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί προβληματική, μη επιστημονική έννοια, με πλαδαρές[20] περιγραφικές και αναλυτικές ιδιότητες, ο οποίος επεβλήθη από τον χώρο των πολιτικών στον επιστημονικό διάλογο. Ο όρος ομαδοποιεί με πρόχειρο τρόπο καταστάσεις

και ομάδες πληθυσμού που κινούνται εκτός κοινωνίας σε πλαίσια εξαθλίωσης. Το πρόβλημα λοιπόν των κατά τ' άλλα συνανθρώπων μας παρουσιάζεται ως εξωτερικό για την κοινωνία και ξεκάθαρα αποχρωματισμένο ταξικά ενώ δεν τίθεται το γενικότερο ζήτημα των ανισοτήτων και της αδικίας. Δεν αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος το γιατί και πως αποκλείουν αλλά μόνο οι αποκλεισμένοι που λόγω αντικειμενικών συνθηκών στην καλύτερη περίπτωση ή προσωπικών μειονεξιών στη χειρότερη, βρίσκονται να μην έχουν πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες. Δεν είναι τυχαίο πως η έξαρση των συζητήσεων περί κοινωνικού αποκλεισμού τα τελευταία έτη και η αντίστοιχη έκρηξη χρηματοδοτήσεων[22] σ' αυτήν την κατεύθυνση με στόχο την εξασφάλιση της κοινωνικής ισορροπίας οφείλεται βασικά σε θεωρητικούς αλλά και κυβερνητικούς εκπροσώπους της Νέας Αριστεράς. Η περιθωριοποίηση μεγάλων δυστυχώς ομάδων πληθυσμού συνδέεται στενά με τη μη είσοδό τους στο χώρο της εργασίας. Αυτό δημιουργεί κάποιες υπόνοιες για το αν οι αγωνίες που αφορούν την είσοδο των αποκλεισμένων στην παραγωγή πηγάζουν όντως από ανθρωπιστικό ενδιαφέρον όσων αποφασίζουν ή από την κρυφή ελπίδα τους για τον εφησυχασμό ομάδων εν δυνάμει επικίνδυνων για την κοινωνική συνοχή ή ακόμη από το άγχος τους για την ύπαρξη αναγκαίου πολυάριθμου εφεδρικού παραγωγικού στρατού[23], ώστε να εξασφαλίζεται η απρόσκοπτη αναπαραγωγή του οικονομικού συστήματος. Η Νέα Δεξιά δεν τρέφει ενοχές για τους αποκλεισμένους ή τους αδικημένους. Το οικονομικό σύστημα είναι τέτοιο που απορρίπτει τους ανίκανους και ενσωματώνει τους προικισμένους[24]. Οι άνεργοι και οι εξαθλιωμένοι είναι τα υποχρεωτικά και θεμιτά κόστη της οικονομικής μεγέθυνσης και της ανταγωνιστικότητας. Αντιθέτως η σύγχρονη σοσιαλδημοκρατία με το άρμα του κοινωνικού αποκλεισμού, εξασφαλίζει ανθρώπινο προσανατολισμό στις επιλογές της, υπεραμύνεται του κοινωνικού κράτους (όποιο και αν είναι πλέον αυτό) και καθίσταται καταλληλότερη εγγυήτρια της κοινωνικής ηρεμίας που αποτελεί απαραίτητη προυπόθεση της οικονομικής λειτουργίας. Το ερώτημα που διαμορφώνεται είναι το κατά πόσο ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι το καταλληλότερο

εργαλείο για να ειδωθούν οι σύγχρονες ανισότητες ή και το κατά πόσο είναι πράγματι νέες[25] οι ανισότητες αυτές ή ακόμα και το κατά πόσο δεν είναι ταξικές, αλλά ακόμη και ο βαθμός στον οποίο τα προγράμματα κατάρτισης των αποκλεισμένων αρμόζει να αποτελούν την εξάντληση της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής[26]. Εντέλει ερωτηματικό αποτελεί η στάση μιας Αριστεράς που φοβάται ή ειρωνεύεται ως ξεπερασμένους τους όρους ανισοτήτων, αδικίας, εκμετάλλευσης και εγκλωβίζει τις ακραίες μορφές εξαθλιωμένων, στον τεχνικό όρο «κοινωνικός αποκλεισμός»[27].

Ο προβολέας έτσι συγκεντρώνεται στο θύμα, στο αποτέλεσμα, όταν ο θύτης είναι ο κακός συντονισμός ή η μη συντελεσθείσα αναδιάρθρωση και ποτέ συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές[28] ενώ επιπρόσθετα τερματίζεται πρόωρα οποιαδήποτε άλλη συζήτηση για το πλήθος και το εύρος των ανισοτήτων που χαρακτηρίζουν το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο που δεν χαρακτηρίζεται «κοινωνικά αποκλεισμένο». Αυτές οι ανισότητες, αυτές οι αποστάσεις που συνήθως είναι κραυγαλέες, έστω και αν δεν θίγουν τα κατώτατα όρια αξιοπρέπειας για τους ουραγούς της κοινωνικής ιεράρχησης, που βρίσκονται ακόμη στον προθάλαμο της περιθωριοποίησης και εντός των λεγόμενων 2/3 της κοινωνίας, μένουν πιθανότατα στα αζήτητα των προβληματισμών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΜΕΡΟΥΣ Α

1. Ν.Κοτζιάς από τα προλεγόμενα στον Μπεκ,Ο. (1999), *Τι είναι η παγκοσμιοποίηση;*, σελ.11.
2. Φορεστέρ,Β. (1997), *Η οικονομική Φρίκη*, σελ. 239 – 240 : *΄΄Πως να μη σκεφθεί κανείς τα δυνητικά σενάρια, ένα ολοκληρωτικό καθεστώς που δε θα είχε καμία δυσκολία να «παγκοσμιοποιηθεί» … ανάλογα με τις ανάγκες των προνομιούχων του συστήματος΄΄.*
3. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. (1999), *Μη φοβάστε την παγκοσμιοποίηση*, σελ. 73 : *΄΄Στην παγκοσμιοποίηση βλέπει τη δυνατότητα να αυξήσει την ευημερία όλων των ανθρώπων που συμμετέχουν στην παγκόσμια οικονομία΄΄.*
4. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, σελ. 50 : *΄΄Η οικονομική παγκοσμιοποίηση … του παρελθόντος΄΄* και σελ 54 : *΄΄Για να συνοψίσουμε, η παγκοσμιοποίηση … στις οποίες ζούμε΄΄.*
5. Βεργόπουλος, Κ. (1999), *Παγκοσμιοποίηση : Η μεγάλη χίμαιρα*, σελ.24 : *΄΄Κατ' αρχήν ο στόχος της παγκοσμιοποίησης στην εποχή μας δεν αποτελεί κάποια ιστορική καινοτομία ούτε κάτι το μη αντιστρέψιμο ιστορικά΄΄.*
6. Ν.Κοτζιάς, στα προλεγόμενα στον Μπεκ,Ο. (1999), *Τι είναι η παγκοσμιοποίηση;*, αναφέρει οκτώ άξονες της συντελούμενης παγκοσμιοποίησης.
7. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, σελ.39 : *΄΄Η «συντηρητική» στάση συμπίπτει με τη νεοφιλελεύθερη : ένας συντηρητικός είναι υπέρ της ελευθερίας της αγοράς, αλλά θέλει ισχυρό κρατικό έλεγχο σε ζητήματα όπως η οικογένεια, τα ναρκωτικά και οι εκτρώσεις΄΄* και Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, σελ.54 : *΄΄… αλλά βλέπουν την αστική τάξη πραγμάτων ως καταστρεπτική για τα παραδοσιακά σύμβολα και πρακτικές από τα οποία εξαρτάται μια σημαίνουσα κοινωνική ύπαρξη΄΄.*
8. Παπανδρέου, Γ. στον πρόλογό του στον Μοσκοβισί, Π. (1998), *Ανάγκη δράσης*, σελ.14 : *΄΄Από την άλλη, η παγκοσμιοποίηση δεν είναι ούτε ένα σενάριο συνωμοσίας των δυνάμεων που κυριαρχούν στο παγκόσμιο προσκήνιο. Δεν είναι δηλαδή, ένα ιδεολόγημα όπως πιστεύουν ορισμένοι΄΄.* Πρόκειται για κάθετα αντίθετη προσέγγιση από αυτή του Κ.Βεργόπουλου (1999) όπως διατυπώνεται στο *Παγκοσμιοποίηση : Η μεγάλη χίμαιρα* και του Ν.Τσόμσκι (1999) όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις που εμπεριέχονται στο *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*.
9. Χάντιγκτον, Σ.Π. (1998), *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, για το μεσσιανικό ρόλο του δυτικού και πιο συγκεκριμένα, αμερικανικού πολιτισμού προς τον εκσυγχρονισμό, σελ.78 και 362 – 363.
10. Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*, σελ.224 : *΄΄Ταυτόχρονα ο λαός είναι αντίθετος στην κοινωνική πρόνοια και αυτό αποτελεί μια επιτυχία του συστήματος προπαγάνδας΄΄.*
11. Οι σύγχρονοι σοσιαλδημοκράτες εκφράζουν έντονα την αντίρρησή τους στην έκπτωση αυτή: Ο νυν υπουργός Εργασίας Τ.Γιαννίτσης στην εισαγωγή του στους Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. (1999), ό.π., σελ.6 : *΄΄Όμως η παγκοσμιοποίηση δεν εκφράζει απλώς μια εντονότερη ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου ή της δραστηριότητας πολυεθνικών επιχειρήσεων΄΄* και Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, σελ.15 : *΄΄Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι μόνον, ή πρωτίστως, ένα οικονομικό φαινόμενο … Στην πραγματικότητα η παγκοσμιοποίηση αφορά τη μεταμόρφωση του χώρου και του χρόνου΄΄.*
12. Καστέλς, Μ. (1992), *Η Αρχή της Ιστορίας*, Επιθεώρηση πολιτικού διαλόγου, Τόμος 2.
13. Μπεκ, Ο. (1998), *Τι είναι παγκοσμιοποίηση;*, σελ.227 : *΄΄Ζούμε σε μια πολυδιάστατη, πολυκεντρική, απρόβλεπτη, πολιτική κοινωνία, στα πλαίσια της οποίας οι διεθνικοί και οι εθνοκρατικοί πρωταγωνιστές παίζουν το παιχνίδι της γάτας με το ποντίκι΄΄.*
14. Κοροβέσης, Π. (2000), *Η κρίση της Αριστεράς είναι κρίση της σκέψης*, Περιοδικό Μετρό – αφιέρωμα : «Η Αριστερά στον 21ο;», Μέρος Α . σελ.22 : *΄΄Σήμερα ο πολίτης έχει μόνο το δικαίωμα του καταναλωτή και τα πολιτικά κόμματα εξουσίας, είτε δεξιά, είτε κεντρώα, είτε σοσιαλδημοκρατικά, δε διαφέρουν μεταξύ τους. Είναι όργανα του Κεφαλαίου και της Αγοράς΄΄.* Στο ίδιο, Μέρος Β. σελ.5, Αλαβάνος, Α. *Αυτή τη στιγμή στην Αριστερά υπάρχει χάος : ΄΄… που είναι ο νεοφιλελευθερισμός, όπως αυτό εκφράζεται σήμερα από κατεστημένα τμήματα της σοσιαλδημοκρατίας΄΄*. Ακόμη, σχετικά με τη σχέση κέρδους και σοσιαλδημοκρατίας, Βρανάς, Ρ. (εφημερίδα Τα Νέα, *Δρόμοι*, 23/11/99).
15. Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, υποστηρίζει σχετικά με τις ιδεολογικές διακρίσεις σελ.83 : *΄΄Μέσα στις συνθήκες ανεπτυγμένης ανταγωνιστικότητας που υπάρχουν σήμερα, δεν μπορεί να γίνει ένας τέτοιος σαφής διαχωρισμός΄΄.*
16. Γκρέι, Τ. (1999), *Η απατηλή αυγή*, αναφερόμενος στον Φουκουγιάμα επικρίνει, σελ. 223 : *΄΄Ο ισχυρισμός του Φουκουγιάμα ότι ο «δημοκρατικός καπιταλισμός» συνιστά την «τελική μορφή ανθρώπινης διακυβέρνησης» και η παγκόσμια εμβέλειά του «το θρίαμβο του δυτικού ιδεώδους» …΄΄.*
17. Μποτόπουλος, Κ. (1994), *Σοσιαλιστές και Εξουσία*, ενδεικτικά σελ.37 : *΄΄Οι σοσιαλιστές έφθασαν έτσι σε έναν ιδιότυπο κοινωνικό συμβιβασμό ανάμεσα στις λαικές τάξεις και μια μικρότερη, αλλά μόνιμη προνομιούχο ομάδα΄΄.*
18. Λύτρας, Α. (1999), *Κοινωνία και Εργασία, ο ρόλος των κοινωνικών τάξεων (υπό δημοσίευση)*, σελ.78 : *΄΄Η όλη εξέλιξη είναι κατασκευασμένη στη βάση στρατηγικών, επιλογών και τρόπων εφαρμογής΄΄.*

19. Κρούγκμαν, Π. (1996), *Η εποχή των μειωμένων προσδοκιών.* Ηδη από τον τίτλο του βιβλίου περιγράφεται η κατάσταση νάρκης της Αμερικανικής Οικονομίας – που σημειώνεται ότι έχει θετικότερα δεδομένα της Ευρωπαικής – ως συνειδητής επιλογής. Σελ.33 (εισαγωγή από τον Κ.Βεργόπουλο) : *΄΄Ή απλώς και μόνο θα συνεχίσουμε να παρασυρόμαστε από τις εξελίξεις όπως κάνουμε μέχρι τώρα, χωρίς μεν να ευημερούμε αλλά και χωρίς να περνάμε κρίση;΄΄.*
20. Καβουνίδη, Τ. (1996), *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής,* στο "Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα" – ΕΚΚΕ. Τονίζει το πολυδιάστατο και δυναμικό χαρακτήρα του όρου. Ακόμη, Πετράκη, Γ. (1998), *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Παλαιές και Νέες Αναγνώσεις του κοινωνικού προβλήματος,* στο "Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός" – Ίδρυμα Σ.Καράγιωργα, θεωρεί τον όρο ακατάλληλο και αδόκιμα ομαδοποιητικό.
21. Τσιάκαλος, Γ. (1998), *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Ορισμοί, πλαίσιο και σημασία,* στο "Κοινωνικός Αποκλεισμός : η ελληνική εμπειρία".
22. Τσιάκαλος, Γ. (1998), στο ίδιο.
23. Φορεστέρ,Β. (1997), *Η οικονομική Φρίκη.* Στις σελ.164-168, η συγγραφέας παρουσιάζει ιδιαίτερα γλαφυρά το αδιέξοδο υποχωρητικότητας των εργαζομένων που περισσεύουν από τις σύγχρονες παραγωγικές απαιτήσεις.
24. Τσουκαλάς, Κ. (1991), *Είδωλα Πολιτισμού,* σελ.74 : *΄΄Ο κάθε άνθρωπος δικαιούται να παίξει ... Εάν όμως δεν παίξει ή εάν παίξει και χάσει, δεν δικαιούται ούτε να ζήσει ούτε να επιζήσει΄΄.*
25. Κασιμάτη, Κ. (1998) στην εισαγωγή στο *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Η ελληνική εμπειρία* και Τσιάκαλος, Γ. στο ίδιο, δηλώνουν πως ο όρος χρησιμοποιείται αντί των καθιερωμένων *φτώχεια, ανεργία* κλπ.
26. Ρίφκιν, Τ. (1996), *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της,* στον πρόλογο από τον Ν.Κοτζιά αναφέρεται ότι η επανεκπαίδευση δεν είναι λύση.
27. Πετράκη, Γ. ό.π. και Τσιάκαλος, Γ. ό.π. , διαπιστώνουν το συσκοτιστικό χαρακτήρα του όρου αναφορικά με την πηγή και τα άιτια των ανισοτήτων, αφού περιγράφει κατάσταση ενώ η πρώτη σημειώνει την απουσία δομών και αδικούντων από τη διαδικασία του αποκλεισμού.

ΜΕΡΟΣ Β

ΤΑ ΔΟΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

1.Ιδιωτικό κέρδος και ελεύθερη αγορά

Για την κοσμοθεωρία του νεοφιλελευθερισμού, το ιδιωτικό κέρδος αποτελεί την κορυφαία αξία ζωής[1] της οποίας υπολείπονται και την οποία ακολουθούν όλες οι υπόλοιπες που είναι εν δυνάμει υπό αίρεση. Στενά συναρτημένο με το αξίωμα του κέρδους είναι και αυτό της ελεύθερης αγοράς ως κορυφαίου θεσμού αλλά και ως του μοναδικού πεδίου πιθανών σχέσεων και συγκρούσεων[2]. Για τους πρεσβευτές της οπτικής αυτής το μη αμφισβητήσιμο του κέρδους και της αγοράς που εξισώνονται με τη μοναδική εκδοχή προόδου, είναι δεδομένο. Οποιαδήποτε διαπραγμάτευση, διεκδίκηση, ατζέντα συζητήσεων δεν μπορεί παρά να μην ξεκινά από τις δύο αυτές δογματικές όψεις του σύγχρονου μεταβιομηχανικού κόσμου.

Η αγορά δεν θα ήταν υπερβολικό να ταυτισθεί με την κινητήρια δύναμη της οικονομικής και κοινωνικής λειτουργίας. Είναι φυσική, αντικειμενική και επομένως ανεξάρτητη κατάσταση που δικαιούται να λειτουργεί χωρίς ανθρώπινες μολυντικές επιδράσεις. Χαρακτηρίζεται από την μεγαλύτερη δυνατή πραγμάτωση ελευθερίας και μόνο διαμέσου αυτού του στίβου μπορεί ο καθένας να δικαιωθεί, να αποτιμηθεί και να απολαύσει αυτό που του αντιστοιχεί. Η αυτοματοποιημένη αέναη «διαμάχη» της προσφοράς και της ζήτησης χωρίς άλλες ενδιάμεσες ενοχλητικές μεταβλητές είναι η ιδεώδης έκφρασή της. Η μοναδική αποδεκτή ορθολογική συμπεριφορά είναι αυτή που προσβλέπει σε συμφέροντες οικονομικούς στόχους. Η αγορά αποτελεί το μόνο χώρο που μπορούν να ευοδωθούν οι οικονομικές αυτές στρατηγικές. Δεν είναι υπερβολικό να υποστηριχθεί πως ο όρος κοινωνία είναι σπανιότατος στο λεξιλόγιο της Νέας Δεξιάς και

τούτο διότι η αγορά δεν έχει απλά ανατρέψει τους συσχετισμούς με την κοινωνία αλλά σύμφωνα με πλήθος στοχαστών έχει αυτονομηθεί[3].

Ο στόχος της οικονομικής λειτουργίας αλλά και της ατομικής αυτοπραγμάτωσης είναι το κέρδος. Η μόνη δυνατότητα αυτοβελτίωσης αλλά και στοιχειώδους επιβίωσης προκύπτει μέσα από την οικονομική εκμετάλλευση πόρων ή απλής εργασίας όταν οι πρώτοι δεν υπάρχουν. Η αγορά λειτουργώντας μονόδρομα και αυστηρά παράγει κέρδος γι' αυτούς που μπορούν να το αποκτήσουν. Εναλλακτική επιβράβευση για τους μη ικανούς δεν υπάρχει και χωρίς κέρδος αμφισβητείται ακόμη και η οντότητα των μη προνομιούχων. Το κέρδος δεν αποτελεί σε καμιά περίπτωση κοινωνικό πλούτο προς διανομή. Το κέρδος είναι ατομική κατάκτηση. Η πρωταρχικότητα της αξίας αυτής θέτει αυτόματα σε δευτερεύουσα μοίρα ανάγκες και επιλογές που αντιτίθενται στην διόγκωσή του όπως οι κοινωνικές δαπάνες που αναγκάζουν το νεοφιλελεύθερο σύστημα να τεθεί μπροστά σε μία από τις πλέον σοβαρές αντινομίες του(Κ. Τσουκαλάς): Τη θεοποίηση της αγοράς και την εξίσωσή της με την ελευθερία και το ασύμβατό της με το έστω και λιτό κοινωνικό κράτος ως εξισορροπητική δύναμη των στρεβλωσεών της[4].

2.Ατομική ευθύνη, αξιοκρατία και αποδοχή ανισοτήτων.

Όπως προαναφέρθηκε η αγορά επιβραβεύει και τιμωρεί ατομικά. Αυτό τουλάχιστον εξωτερικεύει η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία που δεν μπορεί ή αρνείται να προσεγγίσει την κοινωνική πραγματικότητα διαιρεμένη σε συλλογικότητες, στρώματα ή τάξεις που ενδέχεται να αντιμετωπίζονται διακριτικά από την ελεύθερη οικονομία. Ο καθένας συμμετέχει στον ανταγωνισμό ατομικά, ζει ατομικά, υπάρχει ατομικά. Η ιδεολογία της αγοράς κομπάζει πως δεν διακρίνεται από αναστολές προέλευσης, άκαμπτων κοινωνικών ιεραρχήσεων ή πολιτισμικών μειονεξιών[5]. Η αγορά επιβραβεύει το

αποτέλεσμα. Η αξιοκρατία[6], η επιβράβευση δηλαδή του βέλτιστου είναι η βασική λογική λειτουργίας της. Η αγορά είναι ευκαιρία και είναι ανοικτή σε όλους. Ταυτόχρονα όμως δεν μπορεί να «λογοδοτεί» ή να εξαλείφει διαφορές απτές, υλικές ή και άλλες έστω και αν αποτελούν αντικειμενικά εμπόδια στην επιτυχία.

Η αγορά είναι γενεσιουργός πηγή ανισοτήτων. Σε αυτό το σημείο ο νεοφιλελευθερισμός δεν ενδιαφέρεται να δημιουργήσει πλάνες. Η αγορά είναι όντως ελευθερία, ελευθερία όμως οικονομικής δράσης, ελευθερία συμμετοχής στο παιχνίδι του ανταγωνισμού αλλά σε καμιά περίπτωση ελευθερία από το κακό κόστος της διακινδύνευσης ή ελευθερία που είναι συμβατή με την επίτευξη της ισότητας. Η αξιοκρατία άλλωστε είναι προφανώς συμβατή με την ανισότητα. Ο καλύτερος επιβραβεύεται, ο ισχυρός δυναμώνει και ο ανίκανος παραπαίει ή και εξαφανίζεται. Η αγορά λειτουργεί έτσι ανισωτικά και αυτό είναι θεμιτό, αλλά ως φύση, ως μοναδική επιλογή, δεν αμφισβητείται και αποτελεί τη δικαιότερη δυνατότητα ροής των πραγμάτων. Το θύμα είναι θύτης. Το άτομο ευθύνεται αποκλειστικά για την κατάστασή του διότι αυτό που πουλάει δεν είναι ελκυστικό για την κυρίαρχη αγοραία λογική. Οι επιπτώσεις της ανισότητας-μειονεξίας που το συνδέει με άλλα άτομα είναι απόρροια της κακής ανορθολογικής οικονομικής του στρατηγικής. Για αυτά τα δεινά δεν ευθύνεται η ταξική του προέλευση – που άλλωστε δεν αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος – ή άλλες δυσχέρειες που υποσκάπτουν την οικονομική ελευθερία. Η μέγιστη εφικτή δικαιοσύνη της Αγοράς είναι συμβατή με την ύπαρξη ανισοτήτων. Η αγορά άλλωστε δεν υπόσχεται εξισωτισμό αλλά ευημερία για όλους με έναν αυτόματο, απορυθμισμένο, περίεργο τρόπο, μέσω της αέναης οικονομικής μεγέθυνσης, που σε καμιά περίπτωση δεν θα ιεραρχήσει με όμοιο τρόπο τους πάντες.

Ο άκρατος δογματικός ατομικισμός, που προτείνεται ως μοναδική υπεύθυνη στάση και που απογυμνώνει από οποιεσδήποτε πιθανές κληροδοτήσεις ταξικές ή γενικότερα συλλογικές, η τοποθέτηση των ανισοτήτων σε ατομικό επίπεδο και η ωμή

αξιοκρατική λογική σε συνδυασμό με τις κραυγές[8] για ακραιφνώς ελεύθερη αγορά, δικαιολογούν τις παραινέσεις της Νέας Δεξιάς για ελάχιστο κράτος.

3. Το ελάχιστο κράτος.

Ίσως το εμπορικότερο και πιο διαφημισμένο πρόταγμα του νεοφιλελευθερισμού είναι η επιβεβλημένη ανάγκη μείωσης του κράτους σε κάθε πιθανή έκφανσή του. Το κράτος χρεώνεται ως η παρά φύση δύναμη της οικονομικο-κοινωνικής λειτουργίας που έρχεται να δηλητηριάσει την ελευθερία που πηγάζει από την αγορά. Θα ήταν βέβαια υπερβολή και άγνοια αν χρεωνόταν στη σύγχρονη Δεξιά η επιθυμία απόλυτης ανυπαρξίας κράτους. Δύο μόνο λόγοι αρκούν για να πιστοποιήσουν το αναληθές μιας τέτοιας απόλυτης άρνησης: α) το κοινωνικό κράτος που όσο και αν προσπαθούν να οικειοποιηθούν οι διάφοροι σοσιαλισμοί και σοσιαλδημοκρατίες, αποτελεί γέννημα της Δεξιάς[9] έστω και αν σύρθηκε σε αυτό για να εξασφαλίσει συνθήκες ηρεμίας και άρα απρόσκοπτης καπιταλιστικής οικονομικής λειτουργίας, β) ισχυρές ενδείξεις (που θα παρουσιασθούν στο μέρος Γ) σύμφωνα με τις οποίες ελεύθερη αγορά χωρίς κράτος – αρωγό δεν υπάρχει[10].

Βάσει των διακηρύξεων λοιπόν του νεοφιλελευθερισμού, το κράτος θα πρέπει να είναι «λιγότερο» σε σχέση με τρεις βασικές διαστάσεις της λειτουργίας του: τη συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία και τις επενδύσεις, το ρυθμιστικό του ρόλο σε σχέση με τη λειτουργία της αγοράς και το κοινωνικό του πρόσωπο όπως αυτό προκύπτει μέσα από παροχές και αναδιανομές.

Το κράτος καταρχήν δεν πρέπει να λειτουργεί ως παραγωγός[11], επενδυτής, να αποκομίζει κέρδος από την αγορά και να δημιουργεί μονοπώλια ή ολιγοπώλια διότι έτσι στρεβλώνει τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Ο στίβος της αγοράς είναι πλασμένος για το

ιδιωτικό κεφάλαιο που άλλωστε γνωρίζει να είναι επιτυχημένος επιχειρηματίας και όχι για το κράτος που μεταφέρει γραφειοκρατικές και διοικητικές ασθένειες βάζοντας σε κίνδυνο το δημόσιο χρήμα. Το κράτος λοιπόν δεν δικαιούται να συμμετέχει με κανένα τρόπο στο οικονομικό παιχνίδι αφού ενοχοποιείται διπλά: Έτσι αν πετύχει επιχειρηματικά διαπράττει την αμαρτία χρησιμοποίησης του δημόσιου πλούτου που το καθιστά ισχυρό και άδικο έναντι του «αδύναμου» ιδιώτη, ενώ αν αποτύχει έχει διαπράξει την αμαρτία διασπάθισης του δημοσίου χρήματος[12].

Κατόπιν αυτών ο ορθός του ρόλος οφείλει να είναι η παροχή εγγυήσεων για την τήρηση κάποιων ελάχιστων κανόνων εντιμότητας[13] σύμφωνα με τους οποίους διαδραματίζεται το οικονομικό παιχνίδι. Σε αυτό το σημείο προκύπτουν οι παραινέσεις για όσο το δυνατόν λιγότερο παρεμβατικό κράτος στη λειτουργία της αγοράς. Ο όρος ελάχιστο βρίσκει στο νεοφιλελευθερισμό την ιδανική πραγμάτωσή του. Οι κραυγές του Κεφαλαίου είναι εξαιρετικά συνήθεις όταν το κράτος αποπειράται να ρυθμίσει την οικονομική λειτουργία έχοντας κοινωνικούς προσανατολισμούς. Άλλωστε οι όροι απελευθέρωση, απορύθμιση, ευελιξία, ευκαμψία, ελαστικότητα, δεν δηλώνουν τίποτα άλλο από την ανάγκη μη ανάληψης κρατικών πρωτοβουλιών για τη λειτουργία θεσμικών πλαισίων λειτουργίας της αγοράς. Το κράτος οφείλει να παρεμβαίνει μόνο όπου και όταν η ιδιωτική πρωτοβουλία φαίνεται ότι δεν τα καταφέρνει[14].

Οι αρχές της ελευθερίας, της αξιοκρατίας και της δικαιοσύνης πλήττονται απροκάλυπτα από το διογκωμένο κοινωνικό κράτος που ο νεοφιλελευθερισμός επιδιώκει να συρρικνώσει σε ελάχιστα επίπεδα ασφαλείας, τέτοια που να εξασφαλίζουν την αποφυγή κοινωνικών εκρήξεων. Εφόσον η ατομική πρόοδος του καθενός είναι προιόν ατομικής ευθύνης και ατομικών πλεονεκτημάτων, οι παροχές υποσκάπτουν την ελευθερία[15], την ανοικτή ευκαιρία για όλους που προσφέρει η αγορά. Το κοινωνικό κράτος λοιπόν παράγει ανισότητες αφού δίνει τη δυνατότητα περισσότερων εφοδίων σε κάποιους ώστε να συμμετάσχουν με άνισο τρόπο στον ανταγωνισμό. Η βασική αρχή της αξιοκρατίας

καταλύεται έτσι με εντυπωσιακό τρόπο. Άλλωστε ο νεοφιλελευθερισμός δεν είναι πρεσβευτής της λογικής των θετικών διακρίσεων του τύπου «στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του». Επιπρόσθετα οι παροχές και τα επιδόματα εξασθενίζουν την ατομική ετοιμότητα για αγώνα και επιτυχία[16], καθιστώντας τα άτομα νωθρά και αδρανή και υποβοηθώντας καταστάσεις κοινωνικής παθογένειας και αποκλεισμού για τις οποίες ουδόλως ευθύνεται το οικονομικό σύστημα. Στο σημείο αυτό ο νεοφιλελευθερισμός φανερώνει ίσως με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο την ποιότητα και τον προσανατολισμό των αρχών του. Εκτός αυτών, οι κοινωνικές δαπάνες δαιμονοποιούνται ως σπατάλες και αντιπαραγωγικές συμπεριφορές που στερούν την ανάπτυξη από δεξαμενές κεφαλαίου[17]. Ο πλούτος που διοχετεύεται σε απόκληρους οι οποίοι ευθύνονται ατομικά για τη δυσμενή τους κατάσταση, στερείται από τις επενδύσεις και λειτουργεί ανασχετικά στην οικονομική μεγέθυνση που καταχρηστικά – κατά την άποψη πολλών θεωρητικών – εξισώνεται με ευημερία εκτός αν η τελευταία ορίζεται ως διόγκωση και υπερκερδοφορία για λίγες ισχυρές επιχειρήσεις[18].

4.Ανάπτυξη – Σταθερότητα – Ανταγωνιστικότητα.

Η μεγιστοποίηση του ιδιωτικού κέρδους και η ανεμπόδιστη λειτουργία της αγοράς υπηρετούνται από τρία βασικά προτάγματα, ιδεολογήματα που δίνουν άλλοθι σε νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις προκειμένου να εφαρμόζουν αντιλαικές πολιτικές λιτότητας και περιορισμού του κοινωνικού κράτους.

Τα τρία αυτά ιδεολογήματα που αναφέρονται στον παραπάνω τίτλο αποτελούν δόγματα της Δεξιάς προπαγάνδας[19]. Παρουσιάζονται ως μοναδικοί διέξοδοι προς κάποια ασαφή γενική ευημερία που τοποθετείται στο αόριστο μέλλον και μετατίθεται συνεχώς απαιτώντας νέες θυσίες από μη-προνομιούχα κοινωνικά στρώματα.

Η ανάπτυξη εξισώνεται προπαγανδιστικά με την ευημερία ενώ στην πραγματικότητα αφορά μια απλή διόγκωση του πλούτου σε όφελος των ισχυρών επιχειρήσεων που κάθε άλλο παρά μεταφράζεται σε αύξηση εισοδημάτων των εργαζομένων ή σε νέες θέσεις εργασίας[20]. Η ανάπτυξη που οραματίζεται η Νέα Δεξιά υπακούει σε οικονομικούς δείκτες που επιτρέπουν την ενίσχυση των επενδύσεων συχνότατα όχι στην παραγωγική διαδικασία αλλά στην παρασιτική αγοραπωλησία χρήματος, γεγονός που μαρτυράται από την δραματική διόγκωση του παγκόσμιου χρηματιστηριακού κεφαλαίου[21]. Η ανάπτυξη αποτελεί το αδιαμφισβήτητο κομβικό σημείο από το οποίο καλείται να εγκριθεί ή να απορροφηθεί οποιοσδήποτε άλλος κοινωνικός στόχος ή ανάγκη. Η ικανοποίηση μεγέθυνσης ως ορισμένου ποσοστού του ακαθάριστου εθνικού προιόντος τίθεται ως στόχος διόγκωσης του συνολικού πλούτου και αποτελεί μόνιμο πρόσχημα για να μην τεθούν καν υπό συζήτηση[22] ζητήματα όπως η ανεργία, η κοινωνική ασφάλιση ή η υγειονομική περίθαλψη. Όταν το ποσοστό επιτυγχάνεται, η απόρριψη αυτή δικαιολογείται από την πιθανή απειλή για την ανάπτυξη, που συνιστούν οι παροχές, ενώ όταν οι στόχοι δεν πληρώνονται όχι μόνο δεν ικανοποιούνται άλλες ανάγκες αλλά πολλαπλασιάζεται η απαίτηση για νέες περικοπές[23]. Το κλίμα απειλής συμπληρώνουν οι φόβοι που προκύπτουν από τη διόγκωση δημόσιων ελλειμμάτων αλλά και του πληθωρισμού που οδηγούν εκτός από την προαναφερόμενη συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους και στην αποδυνάμωση της ζήτησης[24].

Απόλυτα συμβατή διάσταση με την ανάπτυξη είναι η απαίτηση για σταθερότητα. Και αυτός ο ασαφής όρος ερμηνεύεται από το νεοφιλελεύθερο λεξιλόγιο με πολύ συγκεκριμένο, στενό τρόπο. Σταθερότητα σε καμιά περίπτωση δεν σημαίνει κοινωνική συνοχή και διασφάλιση εισοδημάτων αλλά επίτευξη σταθερού προβλέψιμου οικονομικού κλίματος που ευνοεί την επενδυτική συμπεριφορά[25] και που συνήθως μεταφράζεται σε σταθερές νομισματικές ισοτιμίες και σταθερά επιτόκια δανεισμού. Οι εργαζόμενοι καλούνται να συναινέσουν και μ' αυτό το πανίσχυρο αξίωμα, που άλλωστε αποτνέει μια

θετική ατμόσφαιρα ως όρος, και που επιφέρει συγκεκριμένες αρνητικές συνέπειες επί των ιδίων, οι οποίες θα παρουσιασθούν εκτενέστερα στο επόμενο μέρος.

Η ανταγωνιστικότητα είναι το τρίτο άρμα ευόδωσης της νεοφιλελεύθερης οικονομικής προπαγάνδας. Εφόσον η αγορά επιβραβεύει μόνο τους καλύτερους η ανταγωνιστικότητα είναι το κορυφαίο εφόδιο στο οικονομικό παιχνίδι, που δεν επιδέχεται καμιά αμφισβήτηση διότι η στέρησή του οδηγεί σε οικονομική περιθωριοποίηση. Βέβαια πίσω από αυτό το άλλοθι που κατά τ' άλλα είναι απόλυτα δικαιολογημένο οικονομικά, κρύβεται συνήθως η συνεχής μείωση του κόστους εργασίας[26] το οποίο επιτυγχάνεται τόσο με τον αυτοματισμό όσο και με μισθολογικές[27] ασφαλιστικές και συνδικαλιστικές[28] εκπτώσεις που εφαρμόζονται επί των εργαζομένων. Η ανταγωνιστικότητα ως αξίωμα δεν μπορεί να διερευνηθεί, να πιστοποιηθεί, και έτσι ποτέ ουσιαστικά δεν εκπληρώνεται, πολύ περισσότερο δε και από την ανάπτυξη που είναι τουλάχιστον αριθμητικά μετρήσιμη ως κάποιο ποσοστό του ΑΕΠ. Η προσπάθεια για την επίτευξη ανταγωνιστικής θέσης στην παγκόσμια πλέον αγορά αλλά και για τη διατήρησή της είναι αδιάκοπη. Το αντίτιμο είναι εξαιρετικά θετικό και αποτελεί ισχυρό ιδεολογικό όπλο αφού – τουλάχιστον σε επίπεδο εξαγγελιών - είναι η ευημερία και η πρόοδος. Η ανταγωνιστικότητα δεν περιορίζεται μόνο στον πόλεμο μεταξύ επιχειρήσεων. Ανταγωνιστικός οφείλει να είναι και ο εργαζόμενος αφού και αυτός πουλά καθημερινά το προϊόν του και κρίνεται από την αγορά. Έτσι το δικαίωμα στην ύπαρξη ταυτίζεται με την υποχρέωση και την ευθύνη του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος[29].

5.Παγκοσμιοποίηση:Εκσυγχρονισμός και όαση ελευθερίας.

Η παγκοσμιοποίηση προσεγγίζεται από τη νέα Δεξιά σχεδόν αποκλειστικά ως μια αναπότρεπτη θετική οικονομική εξέλιξη. Ο πλανήτης μετατρέπεται σε μια αδιαίρετη λεκάνη

συναλλαγών και εμπορίου μέσα στην οποία οφείλει να διακινείται χωρίς περιορισμούς η εργασία, το εμπορικό αγαθό αλλά και το χρήμα. Η αποεθνικοποίηση των συναλλαγών είναι μια διαδικασία εξ' ορισμού θετική και προοδευτική. Οποιαδήποτε επιστροφή σε συνθήκες εθνικών ρυθμίσεων και προστατευτισμού χαρακτηρίζεται από την νεοφιλελεύθερη σκοπιά από ρομαντική έως οπισθοδρομική και πάντως οικονομικά και ηθικά απαράδεκτη[30]. Άλλωστε η αγορά –όπως προαναφέρθηκε - είναι ο μοναδικός στίβος στον οποίο επιτρέπονται συσχετισμοί, ανταγωνισμοί και συγκρούσεις. Η ίδια η αγορά ως αυτονομημένο, αντικειμενικό γεγονός και μέγεθος εξελίχθηκε στην σημερινή παγκοσμιοποιημένη μορφή της. Αυτό ισούται αυτομάτως με μονόδρομη διέξοδο προς τον εκσυγχρονισμό και μια παγκοσμιοποιημένη οικονομική ελευθερία. Ο εκσυγχρονισμός λοιπόν και η πρόοδος περιορίζουν το περιεχόμενό τους στη διάσταση του χρονικά μελλοντικού: ότι είναι μεταγενέστερο είναι αξιωματικά καλύτερο και προτιμητέο[31]. Επιπρόσθετα όλος ο πλανήτης πλέον με τη σταδιακή επικράτηση του καπιταλισμού και την εξάπλωση της αγοράς χωρίς ρυθμίσεις, απολαμβάνει την ελευθερία που μόνο αυτή μπορεί να εγγυηθεί και βάζει σοβαρή υποθήκη για μια μελλοντική ευημερία.

Η παγκοσμιοποίηση ταυτίζεται με την αποθέωση της επενδυτικής και επιχειρηματικής ελευθερίας πιστοποιώντας έτσι την παγκόσμια επικράτηση του καπιταλισμού. Το κυρίαρχο οικονομικό αυτό άλλοθι αποτελεί ένα ισχυρότατο όπλο των νεοφιλελεύθερων θεωρήσεων. Η μονοδρομικότητα που επικαλούνται καθίσταται μέσω των σημερινών συνθηκών όλο και πιο προφανής. Έναντι μιας παγκοσμιοποιημένης αγοραίας λογικής που υποθετικά θέτει ως μοναδικό κριτήριο επιτυχίας την ανταγωνιστικότητα, οι αντιτιθέμενες τάσεις παρουσιάζονται ως φονταμενταλισμοί, εθνικισμοί[32] και διάφοροι άλλοι –ισμοί που ως αμαρτωλό στόχο έχουν να δυναμιτίσουν την ελευθερία και την ισότητα ευκαιριών που χαρακτηρίζουν την αγορά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΜΕΡΟΥΣ Β

1. Τσουκαλάς, Κ. (1991), *Είδωλα πολιτισμού*, σελ.54 : *΄΄Η ανταγωνιστικά δομημένη οικονομική δράση αναδεικνύεται με την έννοια αυτή, στην κατεξοχήν αναγκαία και ορθολογική ανθρώπινη δραστηριότητα΄΄.*
2. Τσουκαλάς, Κ. στο ίδιο, σελ.57 : *΄΄Η ανταγωνιστική οικονομική συγκρότηση της κοινωνίας είναι συνεπώς εκείνη που επιτρέπει την αποκλειστική σηματοδότηση των διαφορών με κριτήρια που απορρέουν από τις εμφανείς κοινωνικές συνέπειες της αναγκαστικής συμμετοχής όλων στο αναγκαίο παιχνίδι της ατομικής επιβίωσης΄΄.*
3. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. (1999), *Μη φοβάστε την παγκοσμιοποίηση*, σελ.93 : *΄΄... πολύ εύκολα το αίτημα για υπεράσπιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων υποχωρεί μπροστά στα οικονομικά συμφέροντα΄΄* και σελ.90 : *΄΄Το πρόβλημα βρίσκεται στο ότι αυτές οι επιχειρήσεις στην πραγματικότητα δεν δεσμεύονται από κανέναν και δεν υπάρχει σχεδόν καμία δυνατότητα να ελεγχθούν΄΄.*
4. Τσουκαλάς, Κ. ό.π., σελ.325 : *΄΄Όμως το κοινωνικό κράτος δεν προέκυψε από επαναστατική ανατροπή ... Έτσι, οι μεταρρυθμιστικές πολιτικές θέσεις δεν επαγγέλονται την πλήρη ανατροπή του συστήματος αλλά απλώς ζητούν την επανόρθωση των ανεπιεικειών και αδικιών, είναι υποχρεωμένες να εκλογικεύσουν, να συγκεκριμενοποιήσουν και να νομιμοποιήσουν πραγματολογικά τις κοινωνικές αξιώσεις που θα προσπαθήσουν να υλοποιήσουν΄΄.*
5. Τσουκαλάς, Κ. ό.π., σελ.33 : *΄΄Όταν όλα τα άτομα ονομάζονται ισοδύναμα έτσι ώστε να μην αναγνωρίζονται ενγενείς διαφορές ανάμεσά τους, είναι αδύνατον να νοηθούν ως μέλη συγκεκριμένων και διακεκριμένων ομάδων, που οροθετούνται με σαφή, αμετακίνητα και αυτόδηλα κριτήρια΄΄.*
6. Την οποία πρώτοι επισημαίνουν οι Μαρξ/Ενγκελς στο *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* και αποδέχεται ο Γκίντενς στον *Τρίτο Δρόμο*.
7. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, σελ.28 : *΄΄Μια κοινωνία η οποία αφήνει ελεύθερο το πεδίο στην αγορά, μπορεί να οδηγηθεί σε μεγάλες οικονομικές ανισότητες. Αυτό όμως δεν θεωρείται ότι έχει και μεγάλη σημασία, όσο άνθρωποι με αποφασιστικότητα και ικανότητες μπορούν να ανέλθουν σε θέσεις αντάξιες των ικανοτήτων τους΄΄.*
8. Μπουρντιέ, Π. (1998), *Αντεπίθεση πυρών*. Όλη η στοχοθέτηση του Κεφαλαίου παρουσιάζεται με επάρκεια από το συγγραφέα στο άρθρο – σχόλιο για τον Πρόεδρο της Γερμανικής Τράπεζας Tietmeyer, σελ.68-76.
9. Τσουκαλάς, Κ. ό.π., σελ.339 : *΄΄Κάτι τέτοιο όμως θα προυπέθετε μιαν «επαναστατική» κοινωνική λογική, που κατά κανέναν τρόπο δεν είναι εκείνη που πρυτανεύει στις συνθήκες του ύστερου καπιταλισμού : μια απλώς μεταρρυθμιστική επανορθωτική παρέμβαση δεν είναι δυνατόν να στηρίζεται σε αραγείς και λογικά ολοκληρωτικές κοινωνικές ρυθμίσεις΄΄.*
10. Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων*, σελ.239 : *΄΄ ... της τονωτικής ένεσης που εξασφαλίζουν στην οικονομία οι κοινωνικές παροχές και την αντίστοιχη την προερχόμενη από τις στρατιωτικές δαπάνες ... Η τόνωση της οικονομίας μέσω της αύξησης στρατιωτικών κονδυλίων προσαρμόστηκε θαυμάσια στις ανάγκες της προηγμένης βιομηχανίας΄΄* και Βεργόπουλος, Κ. (1999), *Παγκοσμιοποίση : Η μεγάλη χίμαιρα*, σελ.30 : *΄΄Ενώ πάντες ομνύουν στο όνομα των αγορών, δέχονται παράλληλα ως αυτονόητη την αστυνομική επιτήρηση της ισοτιμίας του νομίσματος από το Κράτος, τον κυβερνητικό καθορισμό της εισοδηματικής πολιτικής, τη μονόπλευρη φοροαπαλλαγή των υψηλών εισοδημάτων΄΄.*
11. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ., ό.π., σελ.66 ουσιαστικά απαντούν στην αξίωση του Κεφαλαίου ως εξής : *΄΄Το downsizing των εθνικών οικονομιών είναι η χειρότερη απάντηση που μπορεί να δώσει ένα έθνος στην παγκοσμιοποίηση΄΄.*
12. Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, σελ.60 : *΄΄Το κύριο αντικείμενο της κυβέρνησης δεν είναι να παράγει κάποιες ιδιαίτερες υπηρεσίες ή προιόντα για να καταναλωθούν από τους πολίτες, αλλά περισσότερο να διασφαλίζει ότι ο μηχανισμός που ρυθμίζει την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών λειτουργεί με τάξη΄΄* όπως υποστηρίζει ο νεοφιλελεύθερος Hayek. Για τον Γκίντενς δηλαδή : *΄΄Το μήνυμα που στέλνει η ανταγωνιστική οικονομία προς την κυβέρνηση είναι : Μην ανακατεύεστε!΄΄.*
13. Τσουκαλάς, Κ., ό.π., σελ.146 : *΄΄Το ιδιωτικό κεφάλαιο είναι λοιπόν το δίκαιο των αγοραίων οικονομικών συναλλαγών΄΄* και σελ.152 : *΄΄Η σύμβαση, ως έκφραση της ελεύθερης βούλησης δεν διατρανώνει τον οποιοδήποτε κοινωνικό λόγο αλλά τον ειδοποιητικά οικονομικό, δηλαδή τον αξιωματικά «λογικό» λόγο. Και συνακόλουθα η κοινωνική λογοκρατία εκφράζεται ως αποκλειστικά οικονομική λογοκρατία΄΄.*
14. Βεργόπουλος, Κ. (1999), *Παγκοσμιοποίση : Η μεγάλη χίμαιρα*, σελ.29 : *΄΄Υποτίθεται ότι η αγορά αντιπροσωπεύει φυσική κατάσταση, ενώ η πολιτική αντιστοιχεί σε εσκεμμένη και συνειδητή παρέμβαση του ανθρώπινου παράγοντα ... Η διάκριση σε φυσικό και τεχνητό δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, είναι μόνον εγκεφαλική και ιδεολογική΄΄.*
15. Τσουκαλάς, Κ., ό.π., σελ.350 : *΄΄Ενώ από τη μία μεριά παραμένει εν ισχύ η φιλελεύθερη συνάρτηση της διανομής από την αγοραία καταξίωση των διαφοροποιημένων ατομικών ικανοτήτων ή προσόντων των ατόμων, που αναγνωρίζονται μεταξύ τους ίσοις όροις, από την άλλη αμφισβητείται η δυνατότητα της αγοράς να εξασφαλίσει πραγματική ισότητα ευκαιριών ... ΄΄.*

16. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, σελ.26-27 Ο νεοφιλελεύθερος θεωρητικός E.Burke υποστηρίζει ότι το παρεμβατικό κράτος αποδυναμώνει τις ευγενείς ιδιότητες της κοινωνίας των πολιτών : *΄΄Οι διμοιρίες της κοινωνίας ... υπονομεύοντας την κοινωνία των πολιτών, κατάφερε να τα εξαλείψει΄΄.*
17. Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*, σελ.220 : *΄΄Οι εταιρείες αντιμετωπίζουν με πάρα πολύ ευνοικό τρόπο ... που παρέχει η κυβέρνηση στους πλούσιους΄΄.*
18. Τρεις τουλάχιστον παρατηρήσεις συντείνουν στο συμπέρασμα αυτό: Μοσκοβισί, Π. (1998), *Ανάγκη δράσης*, σελ.80 : *΄΄Ας φυλαχθούμε από την ιδέα ότι η ανάπτυξη θα λύσει όλα τα προβλήματα – κάτι που θα αποτελούσε μια άλλη μορφή μοιρολατρίας. Η ανάπτυξη είναι αναγκαία αλλά όχι επαρκής΄΄.* Φορεστέρ, Β. (1997), *Η οικονομική φρίκη*, σελ.89 : *΄΄... την αλαζονεία που τους κάνει να θεωρούν ότι είναι καλό για όλους αυτό που είναι επικερδές γι' αυτούς΄΄.* Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.364 : *΄΄... οι ανώτερες τάξεις της κοινωνίας ενισχύουν τη θέση τους όχι με τη δημιουργία νέου πλούτου, αλλά με την αντίστροφη αναδιανομή του ήδη υπάρχοντος, ...΄΄.*
19. Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.47-49 για τη δεξιά προπαγάνδα και το ρόλο των διανοουμένων. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.29 : *΄΄... έτσι ώστε να μην αντιλαμβανόμαστε πια καν τι ακριβώς ανεχόμαστε : τόσο καλά έχει εξασφαλίσει τη λήθη μας!΄΄.*
20. Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων*, σελ.245 : *΄΄Αρκεί να καταλάβουμε ότι στη Νέα Γλώσσα οι «περισσότερες θέσεις εργασίας» δεν σημαίνουν παρά «περισσότερα κέρδη». Συμπτωματικά ... της δημοσιότητας΄΄* και Ρίφκιν, Τ. (1996), *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, σελ.58 : *΄΄Στις ΗΠΑ, οι επιχειρήσεις «καταργούν» πάνω από δύο εκατομμύρια θέσεις κάθε χρόνο΄΄* και σελ.59 : *΄΄Αν και δημιουργούνται ορισμένες νέες θέσεις εργασίας στην αμερικανική οικονομία, προσφέρουν χαμηλές αποδοχές και προσωρινή συνήθως απασχόληση΄΄.*
21. Γκρέι, Τ. (1999), *Η απατηλή αυγή*, σελ.129 : *΄΄Αυτή η εικονική χρηματιστική οικονομία διαθέτει μια προνομιακή δύναμη ικανή να υποσκάψει τα θεμέλια της πραγματικής οικονομίας ...΄΄* και Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.25 : *΄΄Αναμφισβήτητη στην εποχή μας είναι οπωσδήποτε η διόγκωση της χρηματιστικής σφαίρας εις βάρος της παραγωγικής. Όμως ... αποσύνθεσης και της ανεργίας΄΄.*
22. Μινκ, Α. (1990), *Η μεγάλη χίμαιρα*, σελ.162-163 για την αξία του ποσοστού ανάπτυξης.
23. Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.69 σχολιάζει τα λόγια του Προέδρου της Γερμανικής Τράπεζας Tietmeyer για να δικαιολογήσει τον ενταφιασμό του Κράτους από το Κεφάλαιο.
24. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ., ό.π., σελ.95 : *΄΄Όταν όμως παγκοσμίως μειώνονται τα εισοδήματα των μαζών, μειώνεται παγκοσμίως και η ζήτηση. Ο κίνδυνος οικονομικής ύφεσης ή και παγκόσμιας οικονομικής κρίσης όπως εκείνης της δεκαετίας του '30, είναι υπαρκτός΄΄.*
25. Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων*, σελ.403 αναφέρεται σε : *΄΄... έναν κόσμο υποταγμένο στις ανάγκες των επενδυτών ...΄΄* ενώ στη σελ.408 : *΄΄... τα δικαιώματα των επενδυτών πρέπει να ενισχυθούν πάση θυσία ...΄΄.*
26. Η μείωση του κόστους εργασίας και τα πλήγματα στο συνδικαλισμό από τους Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ., ό.π., σελ.84-89.
27. Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.37 : *΄΄Κοινός παρονομαστής όλων των νεοσυντηρητικών επινοημάτων είναι η αποδοχή του ότι η ανεργία, η συρρίκνωση των μισθών και των κοινωνικών παροχών, είναι αναγκαίοι όροι για την ανασυγκρότηση του κεφαλαίου μέσα στις σύγχρονες νέες διεθνείς συνθήκες΄΄.*
28. Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*. Για τα πλήγματα στο συνδικαλισμό και τα εργασιακά δικαιώματα, σελ.103 και για την εχθρική κατά των συνδικάτων προπαγάνδα, σελ.164.
29. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.19-20 : *΄΄Όσο για την υπόλοιπη ανθρωπότητα, για να είναι «άξια» να ζήσει, πρέπει να αποδεικνύει ότι είναι «χρήσιμη» για την κοινωνία ... Με μια λέξη «απασχολήσιμος»΄΄.*
30. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος, για το νεοφιλελευθερισμό* σελ.30 : *΄΄Ο κόσμος θα πάει καλύτερα εάν αφεθούν οι αγορές να λειτουργήσουν με μικρές ή και καθόλου παρεμβάσεις΄΄.* Και ο Π.Κρούγκμαν (1995), *Η εποχή των μειωμένων προσδοκιών*, αναπτύσσει τα εν δυνάμει θετικά του προστατευτισμού στο Κεφάλαιο 10.
31. Γκρέι, Τ. (1999), ό.π., στη σελ.9 χαρακτηρίζει μύθο την *΄΄ ... ευθύγραμμη και μονόδρομη πορεία από ένα σκοτεινότερο παρελθόν σ'ένα φωτεινότερο μέλλον΄΄.*
32. Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, στη σελ.61 ο A.Sheldon υποστηρίζει : *΄΄Η ουσία του καπιταλισμού [...] είναι ότι επιτρέπει στα άτομα να διακινδυνεύουν να ζουν τη ζωή της όπως αυτά νομίζουν καλύτερα΄΄.*

ΜΕΡΟΣ Γ

ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΤΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

Οι αξίες και οι θέσεις της νεοφιλελεύθερης οπτικής παρουσιάζονται από τους εμπνευστές της ως οικονομικά αξιώματα πέραν κάθε αμφισβήτησης τα οποία πρέπει να ακολουθεί πιστά η ευρύτερη οικονομικοκοινωνική λειτουργία. Παρά ταύτα, η θητεία, κυρίως πρόσφατα, δεξιών κυβερνήσεων (Θάτσερ, Κολ, Μπους) επιτρέπει όχι μόνο την αμφισβήτηση δογμάτων που στην πραγματικότητα είναι πολιτικοοινομικές επιλογές με συγκεκριμένους στόχους αλλά και τη διαπίστωση της ωμής καταστρατήγησης βασικών αρχών της οικονομικής λογικής από την πολιτική εξουσία και τις επιχειρήσεις[1]. Τα προεξεταζόμενα αξιώματα φαίνεται πως λειτουργούν ως προπαγανδιστικά τείχη έναντι οποιασδήποτε ετεροδοξίας και εξασφαλίζουν τη λαική ανοχή ή και συναίνεση στην εφαρμογή οικονομικών επιλογών συμβατών με τα συμφέροντα μεγάλων, πολυεθνικών και μη, επιχειρήσεων. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η στήριξη της προηγηθείσας διαπίστωσης με εκτενέστερη αναφορά σε έξι βασικά σημεία των νεοφιλελεύθερων θεωρήσεων και πρακτικών.

1.Ελεύθερη αγορά με κράτος!

Οι κραυγές των επιχειρηματιών αλλά και των Δεξιών κυβερνήσεων κατά των κρατικών παρεμβάσεων στην αγορά αλλά και των αντίστοιχων επενδύσεων στην παραγωγή, είναι παροιμιώδεις. Όπως προαναφέρθηκε κάθε απόπειρα στρέβλωσης της ελευθερίας για συναλλαγές αλλά και κάθε χρησιμοποίηση του δημόσιου πλούτου για επενδύσεις κρατικού χαρακτήρα, είναι κολάσιμες.

Παρά ταύτα, πλήθος στοιχείων που πολύ δύσκολα αμφισβητούνται πιστοποιούν ότι οι ισχυρές επιχειρήσεις όχι μόνο χρειάζονται αλλά απαιτούν τη συμμετοχή του κράτους στη λειτουργία της κατά τ' άλλα ελεύθερης αγοράς[2]. Οι κυβερνήσεις καταρχήν αποτελούν βασικό χρηματοδότη των ιδιωτικών επιχειρήσεων με αιχμές τους τομείς της άμυνας, της έρευνας και της υψηλής τεχνολογίας. Έτσι ο δημόσιος πλούτος που θα μπορούσε να δημιουργήσει ανταγωνιστικές και επομένως ανταγωνιστικά επικίνδυνες κρατικές επιχειρήσεις ή να «σπαταληθεί ανορθόδοξα» σε δημιουργία πάγιων υποδομών ή στην ενίσχυση του κράτους προστασίας ή ακόμα να κατευθυνθεί στην αναδιανομή πλούτου προς ασθενέστερες ομάδες, κατευθύνεται στην αναζωογόνηση του Κεφαλαίου, το οποίο ουσιαστικά διεξάγει έναν εικονικό αγώνα χωρίς κόστος[3]. Η κρατική προστασία των ιδιωτικών επιχειρήσεων συμπληρώνεται από τη θέσπιση και εφαρμογή πλήθους διακριτικών ρυθμίσεων με εθνικό προσανατολισμό. Ο προστατευτισμός που σε επίπεδο διακηρύξεων επικρίνεται σφοδρά, σε επίπεδο εφαρμογών είναι απόλυτα θεμιτός[4]. Οι φονταμενταλισμοί, οι ανορθοδοξίες και η εσωστρέφεια αποδίδονται έτσι μόνο σε αδύναμες οικονομίες και κοινωνίες που αρνούνται να εφαρμόσουν το χωρίς όρους αγοραίο παιχνίδι[5]. Η στήριξη του Εθνικού Κράτους στο Κεφάλαιο – η οικονομική λειτουργία του οποίου, σε επίπεδο διακηρύξεων, οφείλει να συρρικνώνεται και να αποδυναμώνεται – εκδηλώνεται και με την αποφορολόγηση των ιδιωτικών κεφαλαίων[6] και την αντίστοιχη μεταφορά των φορολογικών βαρών στους εργαζομένους με το πρόσχημα της προσφοράς κινήτρων για ιδιωτικές επενδύσεις. Έτσι ουσιαστικά συντηρητικές κυβερνήσεις παρέχουν τη δυνατότητα κάλυψης ζημιών κακών επιχειρηματικών επιλογών από άλλες δεξαμενές όπως η φορολογία και τα κοινωνικά κονδύλια, εξασφαλίζοντας στην ιδιωτική επιχειρηματικότητα τη συμμετοχή σε ασφαλή ανταγωνισμό χωρίς δυσμενείς επιπτώσεις.

Η πρωταγωνιστική και συχνότατη κρατική συμμετοχή στην οικονομία με τη συναίνεση των ισχυρών επιχειρήσεων καταρρίπτει ένα από τα ισχυρότερα δόγματα του νεοφιλελευθερισμού. Η αγορά πλέον δεν είναι ο στίβος ελευθερίας του ανταγωνισμού αλλά

ένας χώρος που ξεχειλίζει από διακρίσεις και προστατευτισμούς. Ταυτόχρονα το εθνικό κράτος μετατρέπεται από ανασχετικό παράγοντα της οικονομίας σε βασικό χρηματοδότη και διαμορφωτή της. Όλα τα προηγούμενα μαζί αποκαλύπτουν πως η λειτουργία της αγοράς κάθε άλλο παρά πηγάζει από τη φύση[7] αλλά καθορίζεται από πλήθος συνειδητών επιλογών με εμπνευστές στο χώρο της οικονομίας αλλά και της πολιτικής εξουσίας[8]. Ακόμη ο θεμελιώδης ρόλος του εθνικού κράτους αποτελεί σοβαρή ένδειξη της ισχύος της εθνικής[9] και όχι της διεθνούς αγοράς στην οποία διοχετεύονται μικρά μόνο μέρη της παραγωγής εθνικών επιχειρήσεων. Το σχήμα αγορά με εθνικές επιχειρήσεις και εθνικό κράτος χαρακτηρίζει σε μεγάλο ακόμη βαθμό τον καπιταλισμό της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης.

2.Ανάπτυξη με ύφεση!

Το πρόταγμα της ανάπτυξης, όπως προαναφέρθηκε ήδη, είναι η βασικότερη ανησυχία κυβερνήσεων και επιχειρήσεων, ενώ και οι εργαζόμενοι, έχοντας υποστεί από ανελέητη ιδεολογική πίεση, έχουν συνδέσει την πιθανότητα ανόδου του βιοτικού τους επιπέδου με το ασαφές αυτό αίτημα. Μόνιμη λοιπόν ανησυχία για τα οικονομικά επιτελεία των κυβερνήσεων είναι η εκπλήρωση κάποιου στοχοθετημένου ποσοστού οικονομικής μεγέθυνσης. Έτσι η επίτευξη αυτή που προβάλλεται κάθε φορά με πανηγυρικό τρόπο και εξισώνεται με εθνικό στόχο, επιτυγχάνεται μέσω μιας συναινετικής ατμόσφαιρας Κράτους, εργαζομένων και Κεφαλαίου. Έστω και αν δεν ερμηνεύσει κάποιος το τι πραγματικά σημαίνει η ικανοποίηση των ποσοστών αυτών, ήδη μπορεί να ανατρέψει τους μύθους περί υψηλής συντελούμενης ανάπτυξης με βάση τα ίδια τα αριθμητικά δεδομένα. Τα παραδείγματα των ποσοστών μεγέθυνσης του Α.Ε.Π προηγούμενων δεκαετιών τόσο στις ανεπτυγμένες δυτικές οικονομίες όσο και σε κάποιες αναπτυσσόμενες, όπως αυτές της

Λατινικής Αμερικής, δείχνουν πως στόχοι ύψους 3,4 ή 5 % μόνο ως κωμικοί[10] θα μπορούσαν στο παρελθόν να χαρακτηρισθούν ενώ το βίαιο οικονομικό σοκ που επεβλήθη σε πολλές κοινωνίες αναζωογόνησε οράματα επιστροφής στον κομμουνισμό![11] Η τραγική αυτή κωμικότητα λαμβάνει ακόμα μεγαλύτερη βαρύτητα όταν γίνει προσπάθεια να αποτιμηθεί το πραγματικό οικονομικο-κοινωνικό της κόστος. Τότε γίνεται αντιληπτό πως η όλη αναπτυξιακή εκστρατεία στην οποία συναινεί και συνεισφέρει ο κόσμος των εργαζομένων, έχει τελικά ως στόχο γρήγορα υπερδιογκωμένα κέρδη για τις επιχειρήσεις που δεν συμβαδίζουν ούτε με γενικότερη ευημερία ούτε με ουσιαστικό παραγωγικό μακροσχεδιασμό για την οικονομία. Πίσω από την επίτευξη του αριθμητικού αναπτυξιακού στόχου κρύβονται οι διαδικασίες που τον επιτυγχάνουν. Η έκρηξη της ανεργίας – η οποία σημειώνεται ότι υπολογίζεται αποπροσανατολιστικά και ανορθόδοξα[12] - ή στην καλύτερη περίπτωση η εσκεμμένη συντήρησή της σε μεγέθη που θα μπορούσαν να μειωθούν[13] (Η.Π.Α), η συνεχής μισθολογική συγκράτηση που θυμίζει δεδομένα προηγούμενων δεκαετιών[14], η δραματική συρρίκνωση των κοινωνικών παροχών και η συνεχής αύξηση φαινομένων κοινωνικής παθογένειας και κλίματος κοινωνικής ανασφάλειας, η ασταμάτητη και με κάθε τρόπο μείωση του κόστους εργασίας στα πλαίσια του νέου μοντέλου ευελιξίας και ελαστικότητας αλλά και η ακύρωση της όποιας κρατικής επενδυτικής προσπάθειας που κινείται προς όφελος του κοινωνικού συνόλου, είναι οι παρασκηνιακές όψεις της εκάστοτε προσπάθειας επίτευξης του αριθμητικού στόχου. Οι εκτιμήσεις πολλών σοβαρών αναλυτών, οικονομολόγων και μη, αφήνουν σαφείς υπόνοιες για συνειδητή συγκράτηση των ρυθμών ανάπτυξης και του ύψους της ανεργίας σε τέτοια επίπεδα που να εξασφαλίζουν εύκολο αυτόματο κέρδος στις επιχειρήσεις χωρίς ιδιαίτερους επιχειρηματικούς κινδύνους ενώ ταυτόχρονα επιτελούν την ιδεολογική λειτουργία πρόκλησης απειλής στους εργαζομένους έτσι ώστε να μην πολλαπλασιάζουν τις ούτως ή άλλως παράλογες απαιτήσεις τους και να είναι έτοιμοι να αποδεχθούν όλο και πιο οδυνηρές ευκαμψίες, όταν αυτοί επιδίδονται σε προκλητικές καταναλωτικές εξάρσεις,

καθιστώντας μάλλον ξεπερασμένες τις ευφυείς απόψεις του Μ.Βέμπερ περί ασκητισμού και λιτότητας ως θεμελιακών στοιχείων της καπιταλιστικής συμπεριφοράς[15].

Το αίτημα της ανάπτυξης που έχει μετατραπεί στον κύριο διαμορφωτικό παράγοντα της οικονομικής οντότητας του καθενός μας είναι λοιπόν αντιληπτό ως εξοικονόμηση κονδυλίων από την ασφυκτική συμπίεση του κόστους εργασίας και τις εκπτώσεις του Κράτους Πρόνοιας που διοχετεύονται στο μεγαλύτερο μέρος τους σε χρηματιστηριακές επενδύσεις πρόσκαιρου χαρακτήρα οι οποίες σπανίως κληροδοτούν στην οικονομία νέες παραγωγικές μονάδες, υποδομές ή θέσεις εργασίας ενώ παράλληλα δεν σημειώνονται γενναίες αναδιανεμητικές πολιτικές που θα επέτρεπαν τη συμμετοχή και των μη-ιδιοκτητών στον διογκωμένο πλούτο[16]. Η ανάπτυξη ως δόγμα πλήττεται αφού ουσιαστικά γίνεται αντιληπτή ως ύφεση[17]. Για τους εμπνευστές του νεοφιλελευθερισμού εξαντλείται στη μεγέθυνση του πλούτου, ενός αστείρευτου κουμπαρά ο οποίος έχει συγκεκριμένους ιδιοκτήτες! Δεν είναι ανάπτυξη που συνεπάγεται γενική ευημερία παρά μόνο σε επίπεδα διακηρύξεων έτσι ώστε να εξασφαλίζει τη γενική συναίνεση. Η έκπτωση που η Νέα Δεξιά έχει επιφέρει στο περιεχόμενο του όρου είναι δραματική αφού η ανάπτυξη θα μπορούσε να ειδωθεί ως συνολική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, αλληλεγγύη, ασφάλεια, πολιτισμική ανάταση και προετοιμασία για μελλοντικούς κινδύνους με σχεδιασμό και στρατηγικές μη βραχέως χρόνου.

3.Σταθερότητα ως κοινωνική διάλυση.

Όπως έχει ήδη υποδηλωθεί, το δόγμα της σταθερότητας που αποτελεί μια από τις βασικές νεοφιλελεύθερες προυποθέσεις για την οικονομική λειτουργία και ευημερία στην πραγματικότητα εξαντλείται στη διαμόρφωση κλίματος οικονομικής και κοινωνικής ηρεμίας που θα ευνοεί την απρόσκοπτη επενδυτική λειτουργία με έξαρση στο χρηματιστικό

κεφάλαιο. Η πολυπόθητη σταθερότητα εξαντλείται στην παγίωση μιας κοινωνικής κατάστασης που θα αποτρέπει έντονες εκρήξεις και την υπόθαλψη του οικονομικού συστήματος.

Η σταθερότητα βρίσκει βασική αντίστοιχιση στη σταθερότητα νομισματικών ισοτιμιών και πληθωρισμού έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ένα προβλέψιμο κλίμα για επενδύσεις. Οι κοινωνικοοικονομικές συνέπειες πέραν του ενδιαφέροντος των επιχειρήσεων, ουσιαστικά δεν συνυπολογίζονται. Γνωστοί οικονομολόγοι ακόμη και αστοί αλλά και μεγάλοι επενδυτές της παγκόσμιας οικονομίας[18] (Paul Krugman, George Soros) έχουν επανηλλειμένως κρούσει τον κώδωνα κινδύνων για την ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή που προκαλούνται από την εμμονή σε αυστηρά νομισματοπιστωτικά κριτήρια τα οποία δεν προκύπτουν από την υφιστάμενη οικονομικοκοινωνική πραγματικότητα αλλά αποτελούν τεχνητά στοιχεία που οδηγούν σε ύφεση και κοινωνική παθογένεια. Έχει επισημανθεί πολλάκις η σύνδεση μεταξύ της εμμονής στα οικονομικά αυτά κριτήρια, των υψηλών μεγεθών ανεργίας και της χαμηλής προσφοράς του κοινωνικού κράτους. Η σχέση της εφαρμογής των κριτηρίων αυτών με φαινόμενα συνεχούς διογκούμενης περιθωριοποίησης και κοινωνικής αποσάρθρωσης είναι σχεδόν νομοτελειακή[19]. Πιο συγκεκριμένα η εμμονή σε υψηλά επιτόκια δανεισμού που ακριβαίνει παράλογα το χρήμα έχει συνδεθεί με την παράλυση της κατανάλωσης η οποία καθηλώνει σε χαμηλά επίπεδα την παραγωγή επηρεάζοντας έτσι αρνητικά τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας[20]. Ακόμη από πολλούς αναλυτές έχει συνδεθεί η εμμονή σε ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά πληθωρισμού με την εσκεμμένη διατήρηση ποσοστών ανεργίας που θα μπορούσαν να συρρικνωθούν[21] αλλά και με την άρνηση εφαρμογής αναδιανεμητικών πολιτικών είτε με τη μορφή επιδομάτων - βοηθημάτων από το κράτος πρόνοιας είτε με τη μορφή ενίσχυσης των χαμηλότερων εισοδημάτων μέσω της απ' ευθείας συμμετοχής τους στον πλούτο των επιχειρήσεων[22]. Αποτέλεσμα όλων αυτών των αρνήσεων είναι τραγικές εικόνες εξαθλίωσης και κοινωνικών διχοτομήσεων, οι οποίες μπορούν να στηριχθούν με

συγκεκριμένα αριθμητικά στοιχεία, και αφορούν τόσο τις ανεπτυγμένες δυτικές κοινωνίες όσο και τον Τρίτο Κόσμο. Κάποιες από τις διαστάσεις αυτών των δραματικών εξελίξεων είναι : Η αύξηση της εγκληματικότητας με έξαρση σε νεαρές ηλικίες, η δραματική διόγκωση διαφόρων μορφών ψυχασθένειας, οι μειώσεις που παρατηρούνται στην προσδοκώμενη ζωή διαφόρων κατηγοριών πληθυσμού, η αύξηση βρεφικής και παιδικής θνησιμότητας και η τόνωση της σημασίας ασθενειών, που θα έπρεπε να θεωρούνται μακρινό παρελθόν στην εποχή μας, στην συμμετοχή των αιτίων θανάτου[23].

Έναντι αυτών των όψεων της ζοφερής εικόνας που διαμορφώνεται, η νεοφιλελεύθερη οπτική εμμένει στο πρόταγμα μιας σταθερότητας που ουσιαστικά αποτελεί ακριβές αντίθετο της κοινωνικής ευημερίας και συνοχής και διακρίνει την κοινωνία σε ομάδες απόλαυσης επενδυτικών παραδείσων και τεχνητών οικονομικών πλεονεκτημάτων και σε ομάδες συνεχούς υποβάθμισης των συνθηκών διαβίωσης τους που κινούνται στην καλύτερη περίπτωση στα όρια της αξιοπρεπούς διαβίωσης και στη χειρότερη μεταξύ περιθωρίου και θανάτου. Η εμμονή αυτή φανερώνει αδυναμία ευελιξίας έναντι συνθηκών που επιλέγεται να αγνοούνται και που ενδέχεται ανά πάσα στιγμή να αμφισβητήσουν τη διατήρηση του υπάρχοντος συστήματος. Αυτό φανερώνεται και από τη σύγχρονη εικόνα εξουσίας στην Ευρώπη όπου ο πολλαπλασιασμός σοσιαλδημοκρατικών κυβερνήσεων φανερώνει την αδυναμία της Νέας Δεξιάς στη διαχείριση των στρεβλώσεων που προκαλεί η καπιταλιστική οικονομία.

4.Ανταγωνιστικότητα ως απειλή της πλήρους απασχόλησης.

Η ανταγωνιστικότητα νοείται από το νεοφιλελεύθερο υπόδειγμα πρωταρχικά ως μείωση του κόστους παραγωγής και δευτερευόντως ως καινοτομία, αναβάθμιση ποιότητας του προϊόντος, εξοικονόμηση ενέργειας ή πρώτων υλών, παράγοντες που θα μπορούσαν

πράγματι να καταστήσουν προτιμητέο ένα αγαθό και επομένως να πιστοποιήσουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της επιχείρησης[24].

Η μείωση του κόστους παραγωγής που δεν σημαίνει επικράτηση στο παιχνίδι του ανταγωνισμού αλλά γρήγορο και εύκολο κέρδος, το οποίο σπανίως οδηγείται σε παραγωγικές επενδύσεις, εξαντλείται στη μείωση του κόστους εργασίας. Το νέο μοντέλο παραγωγής που κυριαρχεί μετά την οικονομική ύφεση της δεκαετίας του '70 έχει οδηγήσει σε πλήθος αναδιαρθρώσεων στην εργασία που κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση[25]. Στόχος είναι η συγκράτηση των μισθολογικών παροχών αλλά και η συνεχής ελάφρυνση των επιχειρήσεων από τη συμμετοχή στις ασφαλιστικές καλύψεις των εργαζομένων. Αυτό έχει επιτευχθεί μέσω της συνεχώς επεκτεινόμενης επικράτησης μορφών ευέλικτης, άτακτης, μερικής, απασχόλησης / υποαπασχόλησης που αρχίζουν να καθιστούν το μοντέλο της πλήρους / κανονικής απασχόλησης που χαρακτηρίζε την προηγούμενη φάση του καπιταλισμού, από ανενεργό έως γραφικό στις σύγχρονες δυτικές οικονομίες[26]. Η ανταγωνιστικότητα έτσι μεταφράζεται στη δημιουργία ενός κλίματος γενικής εργασιακής ανασφάλειας που χαρακτηρίζεται από την αναλωσιμότητα του συντριπτικά μεγαλύτερου μέρους των εργαζομένων. Εκτός των θέσεων πλήρους απασχόλησης που συνεχώς φθίνουν ανοίγονται οι διέξοδοι μιας επισφαλούς υποαπασχόλησης και της ανεργίας. Σε αυτή την εξέλιξη έχει δραματικά συνεισφέρει η εντεινόμενη αυτοματοποίηση που σημειώνεται όχι μόνο στη πρωτογενή παραγωγή αλλά και στον τομέα των υπηρεσιών[27]. Οι νέες ευέλικτες μορφές απασχόλησης μειώνουν το κόστος εργασίας[28] τόσο περιορίζοντας τις αποδοχές των εργαζομένων που αντιστοιχούν πλέον σε λιγότερο εργάσιμο χρόνο όσο και συρρικνώνοντας τις ασφαλιστικές τους καλύψεις που για πολλούς τύπους απασχόλησης είναι σχεδόν ανύπαρκτες[29]. Ένα επιπλέον κέρδος από τις νέες αυτές συνθήκες είναι ο κατακερματισμός των εργαζομένων σε πλήθος κατηγοριών που δυσχεραίνει το συνασπισμό τους σε μεγάλες ομάδες με διεκδικητική ισχύ. Επιπλέον η νέα παραγωγή που απαιτεί όλο και λιγότερη εργασία έχει στρέψει τους εργαζόμενους σε ένα

εσωτερικό πόλεμο για τη διεκδίκηση των όλο και λιγότερων θέσεων εργασίας[30]. Οι πλήρως απασχολούμενοι αποδέχονται συνεχείς εκπτώσεις υπό την απειλή της υποαπασχόλησης και της ανεργίας ενώ οι υπόλοιποι είναι το ισχυρό μέσο πίεσης για την κίνηση μισθών και παροχών προς τα κάτω.

Η ανταγωνιστικότητα, μονοσήμαντα νοούμενη ως μείωση του κόστους εργασίας, που φυσικά οδηγεί και σε συρρίκνωση της καταναλωτικής ζήτησης, εξελίσσεται έτσι στο μεγαλύτερο ανασχετικό παράγοντα τόσο για την εκπλήρωση του δικαιώματος εργασίας σε όλους όσο και για την από δεκαετίες παγιωμένη μορφή της πλήρους απασχόλησης που χαρακτήριζε το Φορντικό – Τειλορικό καπιταλισμό[31]. Οποιαδήποτε διαφορετική άποψη επί των εργασιακών / ασφαλιστικών ζητημάτων θεωρείται αξιωματικά ότι δυναμιτίζει τον κορυφαίο στόχο της ανταγωνιστικότητας και θέτει σε κίνδυνο την οικονομία και την κοινωνία. Η εργασιακή ανασφάλεια που προκύπτει βασικά από την επίτευξη αυτού του στόχου και προκαλεί γενικότερο κλίμα κοινωνικής ανισορροπίας θεωρείται αναγκαίο κακό, το οποίο θα θεραπευθεί σε κάποιο μελλοντικό χρόνο[32] από τα θετικά αποτελέσματα της επικράτησης στον ανταγωνισμό. Οι διεκδικήσεις των εργαζομένων για διατήρηση οικονομικών αποδοχών και κοινωνικής προστασίας βαφτίζονται απαξιωτικά ως «κεκτημένα» [33] κάποιων «συντεχνιών», όταν η απόλυτη εκπλήρωση της ανταγωνιστικότητας αναφορικά με την εργασία θα σήμαινε την ευκτέα για τη Νέα Δεξιά, πλήρη απορύθμιση[34] της τελευταίας, τη μετατροπή της σε απλό εμπορικό αγαθό, η αγορά και η πώληση του οποίου θα στερείται κανονισμών και δεσμεύσεων για την επιχείρηση.

5. Ατομική ευθύνη: Το άλλοθι συρρίκνωσης της κοινωνικής προστασίας.

Η οικονομικοκοινωνική κατάσταση του κάθε ατόμου αποτελεί, σύμφωνα με θεμελιώδη αρχή του νεοφιλελευθερισμού, προσωπική του ευθύνη. Ο βαθμός

ορθολογικότητας της ατομικής στρατηγικής του καθενός κρίνει την τοποθέτησή του στην ιεραρχία, η οποία χαρακτηρίζεται από απόλυτη αξιοκρατία. Η ανισότητα είναι δεδομένη και αναπόφευκτη, η περιθωριοποίηση όμως και ο αποκλεισμός είναι καταστάσεις στις οποίες οδηγεί η αδράνεια και η ανικανότητα. Το σύστημα δεν αποκλείει τάξεις ή κατηγορίες αλλά έχει σαφή εξατομικευτικό προσανατολισμό. Κατ' αυτόν τον τρόπο το σύστημα αλλά και συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες ελευθερώνονται από κάθε ευθύνη για την οικονομικοκοινωνική εξαθλίωση συνανθρώπων ενώ ταυτόχρονα η παροχή κοινωνικής προστασίας στους λιγότερο ικανούς δεν θεωρείται κοινωνική υποχρέωση. Ατομικά ο καθένας βρίσκεται μπροστά στην επιλογή να αυτοβελτιωθεί, να γίνει ανταγωνιστικός και επομένως να απολαύσει ή να εγκλωβιστεί στην αδράνεια προτιμώντας την περιθωριοποίηση. Το σύστημα δεν υποχρεούται σε παροχές διότι εξασφαλίζει ισότητα ευκαιριών και ελευθερία συμμετοχής σε όλους[35]. Η εγκληματικότητα, η απομόνωση και η στέρηση είναι καταστάσεις που δεν παράγονται κοινωνικά αλλά αφορούν συγκεκριμένες ατομικότητες που στερούνται των ιδιοτήτων του νικητή.

Με βάση τα προηγούμενα οι κοινωνικές παροχές πρέπει να ελαχιστοποιηθούν αφού αδρανοποιούν εκ νέου τις ήδη αρρωστημένες οντότητες, στερώντας πόρους από το υπόλοιπο υγιές κοινωνικό σύνολο.

Ο ατομικισμός καθίσταται το ισχυρότερο άλλοθι για τη συρρίκνωση των κοινωνικών δαπανών. Ένα σύστημα το οποίο επιβραβεύει ή απορρίπτει ατομικά είναι παράδοξο να ενισχύει κατηγορίες πληθυσμού με κοινά χαρακτηριστικά. Ο νεοφιλελευθερισμός επιλύει έτσι το ζήτημα των ανισοτήτων και του αποκλεισμού ήδη με τον τρόπο που το θέτει. Αγνοεί ότι η προηγούμενη έκδοση της ίδιας κοσμοθεωρίας (Φορντισμός, New Deal, Keynes) γέννησε το κράτος πρόνοιας έτσι ώστε να διατηρήσει την αναπαραγωγή του καπιταλισμού. Οι δεξιές κυβερνήσεις της προηγούμενης δεκαετίας αποτέλεσαν το σκληρότερο εχθρό[36] του κοινωνικού κράτους που μεταπολεμικά οι προκάτοχοί τους είχαν εφεύρει ως λύση. Το δόγμα του ατομικισμού που σε επίπεδο

διακηρύξεων ταυτίζεται με τη μοναδική δυνατότητα μέγιστης δυνατής ελευθερίας, λειτουργεί στην πραγματικότητα ως πανίσχυρο μέσο αποταξικοποίησης, αποσυλλογικοποίησης, αποκοινωνικοποίησης της δράσης. Η ζωή στα πλαίσια του νέου οικονομικοκοινωνικού συστήματος μετατρέπεται σε μια ανταγωνιστική ζούγκλα ατομικοτήτων και όπως είναι γνωστό στη ζούγκλα ο καθένας φέρει ευθύνη αποκλειστικά για τον εαυτό του. Επιβραβεύεται δηλαδή ο ισχυρός και καταλύεται κάθε έννοια κοινωνικής ευθύνης και αλληλεγγύης. Οι δρώντες είναι άτομα απογυμνωμένα από την επίδραση συμμετοχής τους σε συλλογικά μορφώματα. Αυτά απουσιάζουν εντελώς από τη διαμόρφωση της Ιστορίας. Η κοινωνία υποκαθίσταται από αποσυνδεδεμένες ατομικότητες, με διαφορετικά χαρακτηριστικά προς αξιολόγηση και ανταμοιβή. Κοινωνικό κράτος, επομένως δεν μπορεί να υπάρξει διότι δεν μπορεί να παραχθεί από μια κοινωνία που δεν λειτουργεί και δεν μπορεί να απευθυνθεί σε κοινωνικές ομαδώσεις που αρνείται ότι υφίστανται. Η κοσμοθεωρία άλλωστε του νεοφιλελευθερισμού στηρίζει τα θεμέλιά της στη διαφύλαξή της ,με κάθε τρόπο, ατομικής ελευθερίας, μιας ελευθερίας όμως που νοείται στενά ως ελευθερία έκθεσης και συμμετοχής στην αγοραία λογική και που μπορεί να είναι συμβατή με την ανελευθερία που πηγάζει από την αδυναμία διαβίωσης με αξιοπρέπεια, την οποία προσπαθεί να θεραπεύσει το κράτος πρόνοιας (με επιτυχία ή όχι).

6.Παγκοσμιοποίηση: Μια άλλη όψη της Νέας Τάξης – Κυριαρχίας.

Επώνυμοι θιασώτες της λειτουργίας της παγκοσμιοποίησης ως ευκαιρίας, ανήκοντες τόσο σε κόλπους της Δεξιάς όσο και της Αριστεράς, θεωρούν τις απόψεις περί παγκόσμιας οικονομικής συνωμοσίας ως υπερβολικά μυθεύματα. Έστω και αν πάντως η δυνατότητα λεπτομερούς σχεδιασμού ενός πλάνου ενίσχυσης των ήδη ισχυρών μέσω περαιτέρω εκμετάλλευσης των καταπιεσμένων, προβάλει ως εξαιρετικά δύσκολη, δεν

μπορούν να αγνοηθούν πλήθος δυσμενών εξελίξεων που έχουν συντελεσθεί υπό το έμβλημα της Νέας εποχής.

Το νεοφιλελεύθερο ιδεώδες παρουσιάζει την παγκοσμιοποίηση ως ολοκληρωτική δικαίωση του καπιταλιστικού υποδείγματος και θριαμβολογεί για την εξάπλωση της αγοραίας λογικής σε ολόκληρο τον πλανήτη. Αρωγοί σ'αυτή την εξέλιξη είναι φυσικά η τεχνολογική επανάσταση στην πληροφορική και τις επικοινωνίες, που διευκολύνει την παγκοσμιοποιημένη λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας.

Εν τούτοις υπάρχουν σοβαρές ενστάσεις τόσο για το αν η οικονομική παγκοσμιοποίση αποτελεί κάτι το νέο[37] όσο και για το εάν η επικράτηση της είναι καθολική[38]. Σύμφωνα με κάποιους αναλυτές, η παγκοσμιοποίηση αποτελεί τη μετονομασία της εκμετάλλευσης[39] που συντελείται στα πλαίσια της Τρίτης βιομηχανικής επανάστασης. Ο καπιταλισμός αυτοανανεώθηκε μέσω του νέου μοντέλου παραγωγής και χρειάστηκε ένα νέο άλλοθι για να εξασφαλίσει τη συναίνεση των μη προνομιούχων στην εκμετάλλευσή τους. Σύμφωνα με κάποιους άλλους, παρά τους ευσεβείς πόθους των ισχυρών οικονομιών που προτείνουν την πλήρη απελευθέρωση της αγοράς, υπάρχουν κοινωνίες και οικονομίες – κυρίως της Ασίας – που αντιλαμβάνονται τον καπιταλισμό με διαφορετικό τρόπο[40] και αναλόγως προχωρούν. Μια τρίτη ένσταση θα μπορούσε να είναι πως η παγκοσμιοποίηση αφορά και την προσπάθεια διάδοσης μιας ομογενοποιημένης κουλτούρας[41] προς κάθε χρήση, η οποία θα στερείται τοπικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών, πιθανότατα ασύμβατων με την διάδοση της κυρίαρχης οικονομικής συμπεριφοράς και μία τέταρτη, πως η παγκοσμιοποίηση δεν είναι καν πρωταρχικά οικονομική αλλά αφορά στοχοθετήσεις λαών[42].

Σε κάθε περίπτωση το αίτημα προς άκριτη διευκόλυνση της παγκοσμιοποίησης είναι επικίνδυνο διότι μπορεί υπό το κλίμα αδράνειας, να οδηγήσει σε βίαιες μονολιθικότητες. Η παγκοσμιοποίηση δε μπορεί να ειδωθεί ως μια ουδέτερη, αντικειμενική και μονόδρομη πορεία των πραγμάτων στην οποία οδηγεί η επικρατούσα οικονομική

λογική σε καιρούς που η ιδεολογία έχει πεθάνει. Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί φάση της Ιστορίας, κανείς δε γνωρίζει αν είναι το τέλος[43] της, και ως τέτοια έχει παραχθεί από ανθρώπινες επιλογές. Αν απογυμνωθεί από το ιστορικό και ιδεολογικό της ένδυμα και μετατραπεί σε θετικό αναπόφευκτο, ενδέχεται να αποτελέσει το άλλοθι για την εφαρμογή της οποιασδήποτε Νέας Τάξης, είτε αυτή εκφέρεται με τη μορφή της στρατιωτικής επιβολής των Αμερικανικών οικονομικών συμφερόντων είτε με τη μορφή εκβιασμών από τον πολιτισμό της πληροφορίας είτε υπό οποιαδήποτε άλλη.

Το μόνο αναπότρεπτο στην Ιστορία είναι ότι μεταβάλλεται συνεχώς μέσω της ανθρώπινης πράξης, προιόν της οποίας είναι και η παγκοσμιοποίηση. Αυτό σημαίνει πως και αυτή μπορεί να μετασχηματισθεί ή και να ανατραπεί. Η αγοραία λογική στηρίζεται σε πλήθος αξιωμάτων, ένα από τα οποία είναι και ο μονόδρομος της παγκοσμιοποίησης, που συγκαλύπτουν σχέσεις κυριαρχίας και εκμετάλλευσης. Το αξίωμα όμως είναι ακριβές αντίθετο της κριτικής άρα και της δημοκρατίας. Κατ' αυτή την έννοια οι νεοφιλελεύθεροι οπαδοί της παγκοσμιοποίησης ως μη αναστρέψιμης και φυσικά θετικής διαδικασίας, βρίσκονται τουλάχιστον μακρυά από την ουσιαστική και όχι τυπική λειτουργία της δημοκρατίας. Υποστηρικτές τέτοιων αντιλήψεων δύσκολα δικαιούνται να υποστηρίζουν ότι το φανταστικό, ευτυχώς ακόμη, Οργουελιανό Κράτος του Μεγάλου Αδελφού[44], αποτελεί μια αδύνατη γραφική εξέλιξη, χωρίς αυτό να σημαίνει πως κάποιοι συνάδελφοί τους ανήκοντες στη Νέα Αριστερά των προταγμάτων υπέρ της οικουμενικής κοινωνίας και του πλουραλισμού, έχουν πολύ διαφορετικούς προσανατολισμούς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΜΕΡΟΥΣ Γ

1. Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*, σελ.149 : *΄΄Η προπαγάνδα του τελευταίων πενήντα ετών έχει αποσιωπήσει το γεγονός ότι η κυβέρνηση εκπροσωπεί τα πανίσχυρα ιδιωτικά συμφέροντα, τα οποία αποτελούν την πραγματική πηγή της ελευθερίας΄΄.*
2. Βεργόπουλος, Κ. (1999), *Παγκοσμιοποίηση, η μεγάλη χίμαιρα*, σελ.30 : *΄΄Η ελεύθερη αγορά συνιστά συνήθως ιδεολογικό άλλοθι της άρχουσας τάξης : στην πραγματικότητα η υπαρκτή δυναμική της αγοράς χειραγωγείται πάντα από πολιτικά και κοινωνικά πλαίσια ισχύος, ενώ διά της αγοράς μετατίθεται το κόστος των πολιτικών επιλογών προς τα κάτω΄΄.*
3. Τσόμσκι, Ν., ό.π., σελ.60 : *΄΄Οι φτωχοί και οι εργαζόμενοι θα υποχρεωθούν να υποταχτούν στο νόμο της αγοράς. Όμως, να κάτι για το οποίο μιλούν ελάχιστα, θα υπάρχει ένα ισχυρό κράτος γκουβερνάντα, το οποίο θα προστατεύει και θα επιχορηγεί τους πλούσιους΄΄.*
4. Ν.Κοτζιάς στην εισαγωγή στο *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων* του Ν.Τσόμσκι, αναφέρεται στον οικονομικό εθνικισμό των ισχυρών που ουσιαστικά ταυτίζεται με διακριτικό εμπορικό προστατευτισμό.
5. Στο ίδιο, ο Ν.Τσόμσκι εξηγεί – σε όλη την έκταση του βιβλίου – πως λειτουργεί η Αμερικανική προπαγάνδα που βαφτίζει φονταμενταλιστικές κοινωνίες αυτές που δεν ανοίγουν διάπλατα τις πύλες τους στο Αμερικανικό Κεφάλαιο.
6. Μοσκοβισί, Π. (1998), *Ανάγκη δράσης*, εξηγεί το αρνητικό της υπερφορολόγησης των χαμηλών εισοδημάτων που νεκρώνει τη ζήτηση και το υποχρεωτικό της φορολόγησης του ιδιωτικού πλούτου, σελ.189-201.
7. Μπουρντιέ, Π. (1998), *Αντεπίθεση πυρών*, στις σελ.47-52 αναλύει τον τρόπο με τον οποίο η προπαγάνδα επιτυγχάνει να μεταμορφώνει επιλογές, που παράγουν εξαθλίωση, σε φυσικές. Χαρακτηρικά, σελ.49 : *΄΄Μ' αυτό τον τρόπο ο νεοφιλελευθερισμός παρουσιάζεται εν τέλει με το προπέτασμα του αναπόφευκτου΄΄.*
8. Βεργόπουλος, Κ., ό.π., σελ.72-73, δανειζόμενος απόψεις και άλλων καταδεικνύει τη συντροφική σχέση Κράτους – Τραπεζών – επιχειρήσεων στη διαμόρφωση της Οικονομίας.
9. Κρούγκμαν, Π. (1995), *Η εποχή των μειωμένων προσδοκιών*. Στην εισαγωγή (σελ.10) από τον Κ.Βεργόπουλο αναφέρεται : *΄΄Το εξαγόμενο προιόν κυμαίνεται στο 10% του συνολικού, ενώ οι εξαγωγικές επιχειρήσεις δεν ξεπερνούν σε αριθμό το 3% του συνόλου΄΄.*
10. Βεργόπουλος, Κ., ό.π., σελ.230 : *΄΄Οι χώρες της Λατινικής Αμερικής μετά την εισβολή της ελεύθερης αγοράς επιτυγχάνουν ανάπτυξη με αρνητικό πρόσημο!΄΄.* Ανάλογα υποστηρίζουν στα έργα – που εμπεριέχονται στη βιβλιογραφία – οι Τσόμσκι και Κρούγκμαν.
11. Μπάρμπερ, Μ. (1998), *Ο κόσμος των Mac κόντρα στους Τζιχάντ*, σελ.70 : *΄΄ ... η πλειοψηφία των κρατών που προήλθαν από την πρώην Σοβιετική Ένωση επανεκλέγουν στα καινούργια δημοκρατικά κοινοβούλια πρώην κομμουνιστές αξιωματούχους ...΄΄* και σελ.345 : *΄΄ ... μετέτρεψε τη Νέα Ρωσία σε μία χώρα που η «επαίσχυντη εκμετάλλευση των κοινωνικών πλεονεκτημάτων και η υπερβολική δύναμη του χρήματος (τα προβλήματα που υποτίθεται ότι θα θεράπευε η πτώση του κομμουνισμού!) είναι σήμερα περισσότερο έντονες από ποτέ»΄΄*, κατά τον Α.Σολζενίτσυν. Ακόμη, Τσόμσκι, Ν. (1999), ό.π., σελ.95 : *΄΄Οι Πολωνοί, που δεν κατάλαβαν πόσο υπέροχη είναι η οικονομία της αγοράς, έφεραν πάλι με την ψήφο τους κομμουνιστές στην εξουσία΄΄.*
12. Τσόμσκι, Ν. (1999), ό.π., σελ.183-184 : *΄΄Οι αριθμοί δεν μετρούν τίποτα. Οπωσδήποτε δεν μετρούν τον αριθμό των ανθρώπων που δεν εργάζονται στη δουλειά που επιθυμούν΄΄* και Φορεστέρ, Β. (1997), *Η οικονομική φρίκη*, σελ.114 : *΄΄Σβήστηκαν από τους καταλόγους εκείνοι που εργάζονται τουλάχιστον 78 ώρες το μήνα, δηλαδή λιγότερο από δύο εβδομάδες και χωρίς καμιά εξασφάλιση΄΄.*
13. Κρούγκμαν, Π., ό.π., σελ.62 : *΄΄Προκειμένου λοιπόν να αποφύγει το ενδεχόμενο ενός πληθωρισμού που θα αυξάνεται αδιάκοπα, η Κυβέρνηση θα χρειαστεί να αποδεχθεί ένα ποσοστό ανεργίας τόσο υψηλό που να κάνει τους εργαζόμενους να μην προβάλλουν διεκδικήσεις ...΄΄.*
14. Ο Ν.Τσόμσκι τονίζει και στα δύο εξεταζόμενα έργα του ότι οι μισθοί του 80% του πληθυσμού των ΗΠΑ είναι στα επίπεδα της δεκαετίας του '70 και χαμηλότερα!
15. Βέμπερ, Μ. (1984), *Η Προτεσταντική Ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, βλέπε σχετικά *Το «πνεύμα» του καπιταλισμού*, σελ.41-68 και *Ο ασκητισμός και το πνεύμα του καπιταλισμού*, σελ.135-160.
16. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. (1999), *Μη φοβάστε την παγκοσμιοποίση*, σελ.62 : *΄΄Η συμμετοχή των μισθωτών στο επενδυόμενο κεφάλαιο είναι για παράδειγμα, μία μεταρρύθμιση ώριμη από καιρό΄΄.*
17. Βεργόπουλος, Κ., ό.π., σελ.90 : *΄΄... ο καθαρός σχηματισμός του κεφαλαίου τόσο στη δυτική Ευρώπη όσο και στη Βόρειο Αμερική και Ιαπωνία παραμένει μέχρι σήμερα κατά 40% κατώτερος σε σχέση με τα επίπεδα της περιόδου προ του 1974΄΄.*
18. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ., ό.π., σελ.59 : *΄΄Ο πασίγνωστος κερδοσκόπος Τζωρτζ Σόρος δεν παύει ούτε στιγμή να απαιτεί διεθνείς ρυθμίσεις των χρηματαγορών, ώστε να τεθεί φραγμός στην κερδοσκοπία΄΄.* Ο Π.Κρούγκμαν ό.π., ομιλεί για αποτυχία εμμονών σε οικονομικά κριτήρια για την Ευρώπη, σελ.51-53 και για την Ιαπωνία, σελ.264. Ακόμη στον Γκρέι, Τ. (1999), *Η απατηλή αυγή*, παρατίθεται το ακόλουθο σχόλιο του Τ.Σόρος, σελ.31 : *΄΄Η κατάρρευση της παγκόσμιας αγοράς θα ήταν ένα τρομακτικό γεγονός με ανυπολόγιστες συνέπειες. Παρ' όλα αυτά, είναι ευκολότερο να το φανταστώ από τη διατήρηση της σημερινής τάξης πραγμάτων΄΄.*

19. Βεργόπουλος, Κ., ό.π., σελ.41 : ΄΄ *... με πρόσχημα την επιδίωξη πρόσθετης ανταγωνιστικότητας, ο νεοσυντηρητισμός καταστρέφει την κοινωνική συνοχή, ωθεί τις ευρωπαικές κοινωνίες στο αδιέξοδο και την κατάτμηση ...* ΄΄.
20. Μοσκοβισί, Π., ό.π., σελ.91 : ΄΄ *... τα σημερινά κέρδη δεν προεξοφλούν τις αυριανές επενδύσεις ούτε τις μεθαυριανές θέσεις εργασίας! Για να ξαναρχίσουν οι επενδύσεις, πρέπει πρώτα απ' όλα οι επιχειρήσεις να προσδοκούν μια συμφέρουσα γι' αυτές ζήτηση, που προυποθέτει μαζική κατανάλωση, άρα υψηλούς μισθούς*΄΄.
21. Έχει ήδη επισημανθεί από τον Κρούγκμαν, Π., ό.π.
22. Αντίλογος από Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ., ό.π., σελ.390 : ΄΄*Στο κάτω – κάτω θα πρέπει και οι μισθωτοί να συμμετέχουν στην επιτυχία της διεύθυνσης, όχι μόνο η διεύθυνση*΄΄.
23. Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων*, σελ.32 : ΄΄ *... τα παιδιά που πεθαίνουν, τις οικογένειες που διαλύονται, την εκρηκτική εξάπλωση εγκληματικής βίας, το σύνολο τέλος της κοινωνικής παθολογίας που γεννιέται από την απόγνωση*΄΄. Παρέχει και σχετικά αριθμητικά δεδομένα. Ακόμη,Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*, σελ.80-81 : ΄΄ *... Στη Νέα Υόρκη το 40% των ανθρώπων ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας ... Ο υποσιτισμός είναι απίστευτα υψηλός ... Το ίδιο ισχύει και για την παιδική θνησιμότητα*΄΄ αλλά και Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.56 : ΄΄ *... το ποσοστό πρόωρης θνησιμότητας των εργατουπαλλήλων είναι 2,7 φορές μεγαλύτερο από εκείνο των ανώτερων στελεχών και ελεύθερων επαγγελματιών και 1,8 φορές μεγαλύτερο από το ποσοστό των μεσαίων στελεχών και εμπόρων*΄΄.
24. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π., σελ.312 : ΄΄ *... δε διαφαίνεται η διάθεση να αποκτήσουν οι επιχειρήσεις την κουλτούρα και την εσωτερική οργάνωση που ευνοεί τη διαρκή μάθηση, την προσαρμογή και την καινοτομία*΄΄.
25. Γκορζ, Α. (1999), *Η αθλιότητα του σήμερα και η προοπτική για το Αύριο*, σελ.29-38, αναλύει το μεταφορντισμό ως διαδικασία ήττας της εργασίας. Χαρακτηριστικά : ΄΄*Ήταν επείγον να σπάσει μ'αυτό τον τρόπο η μαχητικότητα των μισθωτών, η διαπραγματευτική δύναμη των συνδικάτων, οι «ακαμψίες» που είχαν προκληθεί στις παραγωγικές σχέσεις από τις συλλογικές συμβάσεις, τις επιχειρησιακές συμφωνίες, τα κοινωνικά δικαιώματα. Επρεπε, με μια λέξη, να «απελευθερωθεί η αγορά εργασίας» από αυτά που τη «στρεβλώναν». Το σύνθημα ήταν : «Απορύθμιση»*΄΄. Πολύ χρήσιμες και ουσιαστικές οι σχετικές με το μεταφορντισμό αναλύσεις των Λύτρα, Α. (1999), *Κοινωνία και εργασία : ο ρόλος των κοινωνικών τάξεων* και Κοριά, Μ. (1985), *Ο εργάτης και το χρονόμετρο.*
26. Περιοδικό ΕΕ, (1997) για την Απασχόληση σελ.39-41.
27. Ρίφκιν, Τ. (1996), *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, σελ.20 : ΄΄ *... ότι οι θέσεις που χάνονταν στη βιομηχανία, με την παραδοσιακή έννοια του όρου, θα επαναδημιουργούνταν στον τομέα των υπηρεσιών, αποδείχθηκαν φρούδες*΄΄.
28. Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλιές και Νέες Τάξεις πραγμάτων*, σελ.333 : ΄΄ *... αλλά στην ουσία οι νέες αυτές θέσεις εργασίας δεν αφήνουν παρά μερική ή προσωρινή μόνο απασχόληση. Οι περισσότερες απ' αυτές καταλαμβάνονται από γυναίκες και κοστίζουν λιγότερο από πλήρεις και σταθερές θέσεις εργασίας*΄΄.
29. Γκορζ, Α. ό.π., σελ.43 : ΄΄*Η παγκοσμιοποίηση ... ότι μπορεί να φανταστεί κανείς : τη μείωση των πραγματικών μισθών, την εξάρθρωση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, την έκρηξη της ανεργίας, τις επισφαλείς θέσεις εργασίας, την επιδείνωση των συνθηκών εργασίας ...* ΄΄. Μπάρμπερ, Μ. (1998), ό.π., σελ.85 : ΄΄*Πολλές από τις καινούργιες θέσεις εργασίας είναι στον τομέα παροχής υπηρεσιών με χαμηλούς μισθούς, συχνά χωρίς επιδόματα κοινωνικής προστασίας και ασφάλιση*΄΄.
30. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.11 : ΄΄*Ασφαλώς έτσι διατηρούμε ένα μύθο, τον πιο σεβαστό μύθο απ' όλους τους μύθους : το μύθο της εργασίας ...* ΄΄, σελ.12 : ΄΄ *... να αντιληφθούμε και να αναγνωρίσουμε την εξαφάνιση εκείνου που κάποτε ήταν το περιβάλλον μας*΄΄ και σελ.16 : ΄΄*Ο άνεργος είναι το θύμα μιας οικουμενικής λογικής, η οποία βασίζεται στην κατάργηση αυτού που ονομάζουμε εργασία, δηλαδή των θέσεων απασχόλησης*΄΄.
31. Βλέπε σχετικά : Λύτρας, Α. ό.π., Κοριά, Μ. ό.π. και Δασκαλάκης, Δ. (1999), *Εργατικό Κίνημα και Κοινωνικό Κράτος : Από τη βιομηχανική επανάσταση στη μεταβιομηχανική εποχή.*
32. Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.38 : ΄΄*Υπό το συντριπτικό επιχείρημα της ανταγωνιστικότητας δικαιολογούνται πλέον η κατάρρευση των μισθών, της απασχόλησης και της κοινωνικής προστασίας των εργαζομένων*΄΄. Ακόμη ο Μοσκοβισί, Π. ό.π., διατυπώνει αντιρρήσεις για την ελπίδα που γεννάει η αγορά, σελ.76 : ΄΄ *... την επιμονή στα λάθη του παρελθόντος και από τη διατήρηση της ελπίδας ότι η αγορά μόνη, με κατάλληλη διαχείριση, θα αρκούσε για να θεραπεύσει όλα τα κακά, χάρη στους μηχανισμούς του αγνού καπιταλιστικού ανταγωνισμού ...*΄΄.
33. Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.41 : ΄΄ *... ν' ακυρωθούν όχι απλά «κεκτημένα» ... πολιτικές βουλήσεις*΄΄.
34. Μπακογιάννη, Ν., *Φιλελευθερισμός κατά της ανεργίας*, εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 24-26/03/00, σελ.11.
35. Τσουκαλάς, Κ. (1991), *Είδωλα Πολιτισμού*, σελ.36 : ΄΄*Ενώ πριν η θέση οροθετούσε τις πρακτικές, εφεξής οι πρακτικές προσδιορίζουν τη θέση*΄΄.
36. Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.12 : ΄΄*Με πρόσχημα την παγκοσμιοποίηση επιδιώκεται σήμερα η κατάλυση του Κοινωνικού Κράτους ακόμη και στον Ευρωπαικό χώρο, που στάθηκε κοιτίδα της κοινωνικής προβληματικής, αλλά και στον οποίο το Κοινωνικό Κράτος έχει προ πολλού δώσει αναμφισβήτητα*

δείγματα οικονομικής επιτυχίας και επίδοσης΄΄. Η κατάλυση αυτή αποδίδεται στην Θάτσερ από τους Γκίντενς, Μπουρντιέ, στον Κολ από το Λαφονταίν και στους Ζιπέ και Σιράκ από τον Μοσκοβισί.

37. Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων*, σελ.79 , όπου ο συγγραφέας προσεγγίζοντας την παγκοσμιοποίηση ως παγίωση μιας Νέας Τάξης Πραγμάτων, αναφέρει : *΄΄Η Νέα Τάξη Πραγμάτων είναι «νέα» στο βαθμό που προσαρμόζει παραδοσιακές μεθόδους καταπίεσης και εκμετάλλευσης σε συνθήκες και καταστάσεις που έχουν κάπως αλλάξει ... Τα μπουκάλια μπορεί πράγματι να είναι καινούργια. Αλλά το κρασί είναι παλιάς εσοδείας΄΄*. Ακόμη, Γκρέι, Τ. ό.π., σελ.31-32, δηλώνει πως η οικονομική παγκοσμιοποίηση υπήρξε μέλημα της μεσο-βικτωριανής Αγγλίας.
38. Γκρέι, Τ. ό.π., σελ.35 : *΄΄Μια παγκόσμια ελεύθερη αγορά προυποθέτει ότι ο οικονομικός εκσυγχρονισμός έχει παντού το ίδιο νόημα ... Οι σύγχρονες εξελίξεις δείχνουν ότι συμβαίνει σχεδόν το αντίθετο ... Παράγει γηγενείς μορφές του καπιταλισμού που έχουν ελάχιστη σχέση με τα δυτικά πρότυπα΄΄*.
39. Γκορζ, Α. ό.π., σελ.45 : *΄΄Μήπως χρησιμεύει μάλλον ως άλλοθι για την ανακατανομή από κάτω προς τα πάνω ... των μισθωτών;΄΄*.
40. Γκρέι, Τ. ό.π., σελ.302-313, παράδειγμα επιτυχημένου γηγενούς καπιταλισμού η Ιαπωνία.
41. Μπάρμπερ, Μ. (1998), *Ο κόσμος των Mac κόντρα στους Τζιχάντ*. Αναφέρεται στην Mac-κουλτούρα για κάθε χρήση, την κυρίαρχη ομοιομορφοποιητική δύναμη του τεχνικού πολιτισμού, την εικονική πραγματικότητα της πληροφορίας, τη στενή καταναλωτική συνείδηση χωρίς πολιτική συμμετοχή.
42. Μινκ, Α. (1990), *Η Μεγάλη Χίμαιρα*, σελ.127.
43. Στα προλεγόμενα του Μπεκ, Ο. (1999), *Τι είναι παγκοσμιοποίηση*, ο Ν.Κοτζιάς βλέπει την παγκοσμιοποίηση ως «φάση ανάπτυξης του σημερινού κοινωνικού συστήματος» και όχι τέλος (σελ.27).
44. Όργουελ, Τ. *1984, ΄΄Ο Μεγάλος Αδελφός είναι αλάθητος και παντοδύναμος. Κάθε επιτυχία, κάθε πραγματοποίηση, κάθε νίκη, κάθε επιστημονική ανακάλυψη, κάθε γνώση, κάθε σοφία, ευτυχία, αρετή, θεωρείται ότι πηγάζει κατ' ευθείαν από τη διοίκηση και την έμπνευσή του΄΄*. Αξίζει ίσως να γίνουν παραλληλισμοί με το σύγχρονο αστέρα του Internet *NYO* ο οποίος αποτελεί την πηγή αποθήκευσης της ανθρώπινης γνώσης (το 98% της, υποστηρίζεται) και είναι πρόθυμος να «συζητήσει» οτιδήποτε και με οποιονδήποτε.

ΜΕΡΟΣ Δ

Η ΝΕΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

1. Η εναλλακτική πρόταση στο νεοφιλελεύθερο μονόδρομο

Πριν την ανάπτυξη των οποιωνδήποτε αρχών – θέσεων που μπορεί να συνθέτουν τη σύγχρονη αριστερή οπτική, είναι απαραίτητο να διευκρινιστούν τα παρακάτω. Ο νεοφιλελευθερισμός προβάλει ως μία συμπαγής ξεκάθαρη θεώρηση με μικρές αποκλίσεις μεταξύ των εκφραστών της. Το σύνολο των τάσεων, πολιτικών και θεωρητικών, που συνθέτουν αυτό που ονομάζουμε Νέα Αριστερά, χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία. Έτσι μπορεί να εκταθεί από τον Τρίτο Δρόμο του Γκίντενς και την απόπειρα πρακτικής υλοποίησής του από τη σοσιαλδημοκρατία του Μπλαίρ έως τον αιρετικό – για τα δεδομένα αντοχής της Ε.Ε. – Λαφονταίν και την κοινωνική σοσιαλδημοκρατία του Ζοσπέν, αλλά και από την κοινωνία των 2/3 του Γκλότς έως την εποχή της έντονης αντανακλαστικότητας του Μπέκ ή ακόμα από τη γραφικότητα της κοινωνικής εργασίας του Γκόρζ και τον αρνητισμό του Ρίφκιν έως το όραμα της οικουμενικής κοινωνίας του πλέον πρόσφατου «σοσιαλιστή» Κλίντον κ.α.

Ταυτόχρονα όμως υπάρχουν συγκεκριμένα κοινά στοιχεία που οριοθετούν τις ανησυχίες των εκφραστών της σύγχρονης Αριστεράς και που τους διακρίνουν τόσο από τη Δεξιά όσο και από την παλαιά σοσιαλδημοκρατία[1] και τους ζωντανούς ακόμη εκφραστές της. Πιο συγκεκριμένα, η Νέα Αριστερά ταυτίζει την προοπτική που προσφέρει με τη Δημοκρατία και επικρίνει το σύγχρονο αντίπαλό της αλλά και το παρελθόν της για τη συρρίκνωση της κοινωνίας των πολιτών και επομένως της ουσιαστικής λειτουργίας της δημοκρατίας προς όφελος είτε της αγοραίας λογικής είτε του καταπιεστικού

συγκεντρωτικού κράτους. Γι' αυτό το λόγο τίθεται ενάντια στον κρατικό σχεδιασμό[2] αλλά και αρνείται να συμβιβαστεί με την πλήρως[3] ανεξέλεγκτη λειτουργία της Αγοράς. Ως ελπίδα δημοκρατίας θεωρούνται τα νέα κοινωνικά κινήματα αλλά και η προώθηση μιας νοοτροπίας ενεργητικού ατομισμού[4]. Έτσι από τη μία απορρίπτει τον ωφελιμιστικό ατομισμό της αγοράς και από την άλλη την ενεργοποίηση του κοινωνικού συνόλου εκ των άνω, από το Κράτος αλλά και από μεγάλα συλλογικά υποκείμενα ή αυθεντίες.

Η Νέα Αριστερά προβάλλεται – και αυτό αποδεικνύεται από τη σταδιακή επικράτηση της σοσιαλδημοκρατίας στις κυβερνήσεις των ισχυρών κρατών – ως η κατάλληλη εκσυγχρονιστική δύναμη που μπορεί να ανταπεξέλθει στη Νέα εποχή της Τρίτης βιομηχανικής επανάστασης και της παγκοσμιοποίησης. Ο Σοσιαλισμός – ή αυτό στο οποίο εν τέλει έχει μετασχηματισθεί – είναι το εργαλείο διαχείρισης των νέων ευκαιριών. Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί για τη Νέα Αριστερά το μεγάλο στοίχημα[5]. Δεν την προσεγγίζει ούτε μονόδρομα οικονομικά ούτε ως εποχή υποχρεωτικής καταπίεσης των μη προνομιούχων. Οι νέες δυνατότητες επικοινωνίας πολλαπλασιάζουν τις πιθανότητες δημιουργίας ενός καλύτερου Κόσμου. Η Νέα Αριστερά θεωρεί αναγκαστικά συνθετικά του στοιχεία, τη βαθειά οικολογική συνείδηση, την ανοχή στο διαφορετικό, την ανάπτυξη διαλόγου, την παγκοσμιοποιημένη συνείδηση των αποφάσεων που δεν εξαιρούν τον Τρίτο κόσμο, την πτώση των φονταμενταλισμών και αγκυλώσεων στην παράδοση, την ισότητα των δύο φύλων, την απελευθέρωση από την παραδοσιακή πατριαρχική οικογένεια, την ανάπτυξη της τέχνης της διακινδύνευσης και της διαχείρισης κινδύνων και φυσικά την αποδοχή και στήριξη του καπιταλισμού και ιδιαίτερα της πρόσφατης ανανέωσης του αλλά και της αγοράς - έστω και ελεγχόμενης- ως των βέλτιστων τρόπων οικονομικής προόδου και ευημερίας[6].

Μέσω όλων αυτών των διακηρύξεων, οι εκφραστές της Νέας Αριστεράς υποστηρίζουν ότι συνθέτουν το φορέα πραγμάτωσης μιας ρεαλιστικής ουτοπίας[7]. Θεωρείται δηλαδή ότι υπό τις υπάρχουσες οικονομικές, επικοινωνιακές, τεχνολογικές

συνθήκες, Αριστερός δεν είναι αυτός που καταγγέλλει και αρνείται, αλλά αυτός που θέτει προβλήματα τα οποία μπορεί να επιλύσει[8]. Ο βαθμός στον οποίο οι προηγηθείσες διακηρύξεις πράγματι υπηρετούνται αλλά και ο βαθμός στον οποίο η διάκριση Νέας Δεξιάς και Νέας Αριστεράς είναι ποιοτική και ουσιαστική, θα αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης του Μέρους Ε.

2.Ελεγχόμενη αγορά

Ένα σημείο στο οποίο συναντώνται οι στοχαστές – πολιτικοί που δηλώνουν αριστερή ταυτότητα είναι η ανάγκη εφαρμογής ρυθμίσεων στη λειτουργία της αγοράς. Βέβαια οι διαβαθμίσεις ως προς την ανάγκη λήψης τέτοιων μέτρων στους διάφορους εκπροσώπους μπορεί να είναι χαώδης. Έτσι ο νεότευκτος οπαδός της σοσιαλδημοκρατίας Μπίλ Κλίντον οραματίζεται μια διάπλατα ανοικτή παγκόσμια αγορά για τα αμερικάνικα προϊόντα[9], ο Μπέκ περιορίζεται στον έλεγχο που ασκεί στην αγορά ο καταναλωτής[10], ενώ ο Λαφονταίν διατυπώνει συγκεκριμένα πολύπλευρα μέτρα ελέγχου[11] επί των ιδιωτικών επιχειρήσεων που ίσως αιτιολογούν την έξωσή του από τα κέντρα πηγής αποφάσεων τόσο της Ευρωπαικής κοινότητας όσο και της Γερμανίας.

Γενικά η αγορά θεωρείται από τη Νέα Αριστερά ως μέσο προσέγγισης της ευημερίας και όχι ως αυτόνομος σκοπός[12]. Η αυτονόμηση της αγοράς από τις κοινωνικές ανάγκες επικρίνεται, ενώ δεν είναι λίγοι οι υποστηρικτές διαμόρφωσης συνθηκών για τη λειτουργία κοινωνικής οικονομίας[13]. Η Νέα Αριστερά αντιλαμβανόμενη έξυπνα και ευέλικτα τις νέες ανταγωνιστικές συνθήκες θεωρεί πως η μοντέρνα ιδιωτική επιχείρηση οφείλει να συνάψει στενή σχέση με τη καινοτομία[14], η οποία δεν μπορεί να νοείται μόνο ως έρευνα και παραγωγή νέων ποιοτικών προϊόντων αλλά και στρατηγική προστασίας του περιβάλλοντος. Αυτό μεταφράζεται σε κυρωτικά μέτρα (π.χ. οικολογικός φόρος) αλλά και σε παροχές κινήτρων για όσες επιχειρήσεις αναζητούν νέες μορφές ενέργειας,

εξοικονομούν πρώτες ύλες, χρησιμοποιούν υλικά που δεν επιβαρύνουν δραματικά το περιβάλλον και γενικά αντιλαμβάνονται πως «συμβιβασμός» με την οικολογία σημαίνει κέρδη σε μακροχρόνια βάση. Η ελεγχόμενη αγορά μπορεί επίσης να πάρει τη μορφή ουσιαστικής συμμετοχής των επιχειρήσεων στα οικονομικά βάρη της κοινωνίας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί κυρίως με τρεις τρόπους. Καταρχήν με τη φορολόγηση επί των κεφαλαίων και όχι των εισοδημάτων. Αυτό αυτομάτως μεταφράζεται σε δίκαιη φορολόγηση και σε ελάφρυνση των εργαζομένων από τεράστιες οικονομικές υποχρεώσεις μεταφέροντας[15] ουσιαστικά προς αυτούς εμμέσως πλούτο. Η έως τώρα φορολόγηση εισοδημάτων που είναι ορατά και η αποφορολόγηση τεράστιων περιουσιών ισχυρών ιδιωτών ήταν μια στρατηγική επίτασης της ανισότητας στην οποία ασκήθηκαν Δεξιές κυβερνήσεις[16]. Δεύτερος τρόπος ουσιαστικού ελέγχου μπορεί να είναι η θεσμοθετημένη συμμετοχή των εργαζομένων με άμεσο αναδιανεμητικό τρόπο στα κέρδη της επιχείρησης[17]. Τρίτη διάσταση ελέγχου θα μπορούσε να είναι σειρά μέτρων (π.χ. κίνητρα για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας[18]) που θα καθιστούσαν ελεγχόμενη την άκρατη εμπορευματοποίηση της αγοράς εργασίας επιβάλλοντας έναν κοινωνικότερο προσανατολισμό και κύρια με την εξασφάλιση για όλους ενός ελάχιστου αξιοπρεπούς μισθού[19] ανεξάρτητα από την απασχόληση, ιδιαίτερα στις νέες συνθήκες που επέβαλλε το πρόσφατο παραγωγικό και εργασιακό μοντέλο και η διαδικασία αθρόας αυτοματοποίησης.

Όπως προαναφέρθηκε, τα οράματα περί ελεγχόμενης αγοράς εμφανίζουν σημαντικότατες αποκλίσεις. Κοινά αποδεκτή είναι η αρχή της αδυναμίας λειτουργίας της αγοράς χωρίς ενεργό πλαίσιο λειτουργίας. Κοινά αποδεκτή είναι επίσης η ανάγκη εφαρμογής περιορισμών έτσι ώστε να αποφεύγονται στρεβλώσεις, επικίνδυνες για τη διατήρηση της ισορροπίας. Κοινή είναι όμως και η αποδοχή της ανάγκης λειτουργίας της αγοράς ως κορυφαίου οικονομικού θεσμού. Συμφωνία επίσης διαπιστώνεται και σε σχέση με το ρόλο που το Εθνικό Κράτος μπορεί να διαδραματίσει στον πολυπόθητο έλεγχο. Η Νέα Αριστερά υποστηρίζει με αυταπάρνηση πως τόσο η σκέψη όσο και η δράση πρέπει

να ξεφύγει από τους περιορισμούς που το Εθνικό Κράτος και τα σύνορα επιβάλλουν[20], διότι οι νέες αναγκαστικές παγκοσμιοποιημένες συνθήκες απαιτούν Ευρωπαική και Παγκόσμια πολιτική παρέμβαση. Η στενή εθνική λογική είναι αναποτελεσματική, ανεπίκαιρη και στενά συνδεδεμένη με την παράδοση, όταν η σημερινή γιγάντωση και αυτονόμηση της Οικονομίας, απαιτεί ριζοσπαστικές λύσεις. Βέβαια τα προαναφερόμενα δε σημαίνουν – σε επίπεδο διακηρύξεων τουλάχιστον – ότι ο ρόλος του Εθνικού Κράτους στη διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομίας έχει πεθάνει αλλά ότι το σύγχρονο Εθνικό Κράτος οφείλει να σκέφτεται μετα-παραδοσιακά[21] και παγκοσμιοποιημένα. Ποικιλία εντοπίζεται ως προς τα μέσα και τη διάθεση εφαρμογής ελέγχου. Σημειώνεται ότι παραπάνω αναφέρθηκαν και έλεγχοι που αφορούν τη διαδικασία της παραγωγής. Αυτό συνέβη διότι θεωρείται ανεδαφικό να διαχωρισθεί από την Αγορά, αφού ουσιαστικά η αναφορά γίνεται σε ελέγχους που αφορούν ολόκληρη τη λειτουργία της οικονομίας και όχι μόνο τη σφαίρα της κυκλοφορίας. Στο επόμενο μέρος θα επιχειρηθεί να διαφανεί ο βαθμός στον οποίο οι έλεγχοι επί της αγοράς είναι τόσο ουσιαστικοί ώστε να απομακρύνουν τη Νέα Αριστερή λογική από το συμβιβασμό με την ανεξέλεγκτη λειτουργία της.

3. Κράτος προστασίας και συνοχής

Η Νέα Αριστερά προβάλλει ως ο φύλακας άγγελος του σύγχρονου σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού κράτους. Βέβαια και σ' αυτή τη διάσταση διαπιστώνεται πως πολιτικές με στενό εθνικό προσανατολισμό[22], αχρηστεύονται από τη σύγχρονη διευρυμένη αντανακλαστικότητα[23]. Συνεπώς ο παγκοσμιοποιημένος προσανατολισμός είναι υποχρεωτικός οδηγός.

Η Νέα Αριστερά υπερασπίζεται το Κράτος Πρόνοιας και το μεταλλάσει συνεχώς, εμφανίζοντας μια βασική διαφοροποίηση σε σχέση με την υποχρέωση του Δημοσίου για

την παροχή προστασίας και τη δημιουργία κλίματος ασφάλειας για τους μειονεκτούντες. Οι διακηρύξεις τους παραθέτουν στην από μέρους των διάθεση άμβλυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων και καταπολέμησης των αποκλεισμών. Ιδιαίτερα για τον αποκλεισμό, θεωρώ πως ουσιαστικά αποτελεί θεωρητικοιδεολογική κατασκευή της Νέας Αριστεράς και χρησιμοποιείται – όπως θα φανεί - με αμφιλεγόμενο τρόπο. Η Νέα Αριστερά θέλει ένα ενεργό και προσανατολισμένο στις νέες οικουμενικές συνθήκες οικονομίας και επικοινωνίας, κοινωνικό κράτος[24]. Το αντιλαμβάνεται δηλαδή αρκετά διαφορετικό από το συγκεντρωτικό κομμουνιστικό κράτος που προσέφερε ομοιομορφοποιημένες εξισωτικές παροχές σε όλους. Είναι επίσης αντίθετη στο εξασθενημένο πλέον σοσιαλιστικό Κοινωνικό Κράτος υψηλών γενικευμένων παροχών (π.χ. Σουηδία) διότι κάτι τέτοιο είναι ασύμβατο με τις σύγχρονες συνθήκες χαμηλής ανάπτυξης, άρα και μη βιώσιμο. Η Νέα Αριστερά εφαρμόζει συγκεκριμένες πολιτικές με πρωτεργάτη τον Άγγλο πρωθυπουργό Μπλαίρ, για τη μετάβαση από το κράτος βοηθημάτων, επιδομάτων, διασφαλισμένων συντάξεων και υγειονομικής περίθαλψης μαζικά, στο κοινωνικό κράτος των θετικών διακρίσεων[25]. Ο νέος αυτός τύπος έχει ως βασικό σύνθημά του το «σε όσους έχουν ανάγκη» ή «στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του» ως αντιστάθμισμα του νεοφιλελεύθερου δόγματος της αξιοκρατίας[26]. Η παροχή ενεργητικής βοήθειας δεν έχει να κάνει πλέον με οικονομικά βοηθήματα που καθιστούν το άτομο αδρανές ή δεν απαξιώνουν τον ηλικιωμένο με τη θέσπιση ενός υποχρεωτικού ορίου συνταξιοδότησης,[27] ενώ τόσο οι υγειονομικές καλύψεις όσο και οι συντάξεις αρχίζουν να γίνονται συμβατές με τις δυνατότητες του κάθε ατόμου υπακούοντας σε λογικές ανταποδοτικότητας[28]. Το νέο κοινωνικό κράτος θεωρείται πως δεν μπορεί να εξαντλείται σε αναδιανεμητικές εισοδηματικές πολιτικές αλλά και πως δεν μπορεί να αποτελεί το καταφύγιο ή τον σωτήρα του κοινωνικά αδύναμου. Οι εποχές του κοινωνικού κράτους ως εγγυητή της ευημερίας και της συνοχής έχουν οριστικά παρέλθει. Το νέο μοντέλο προστασίας στοχεύει στη διασφάλιση συνοχής και αλληλεγγύης παρέχοντας ευκαιρίες για αυτοβελτίωση και επομένως συμμετοχή στην οικονομία και στην κοινωνία

για όλους. Πέραν τούτου η ευθύνη βαρύνει πολύ το άτομο[29]. Το νέο αυτό μοντέλο εφαρμόζει σε κάποιες κοινωνίες τη συνταγή του ελάχιστου κοινωνικού εισοδήματος[30] για όλους, ανεξάρτητα από το αν απασχολούνται ή όχι, διοχετεύει σημαντικά κονδύλια για κατάρτιση και συνεχή επανεκπαίδευση και γενικότερα επιχειρεί να εξοπλίσει τους μη έχοντες με τα κατάλληλα και συνεχώς διευρυνόμενα προσόντα για την απορρόφησή τους στην εργασία. Ο νέος αυτός τύπος προστασίας προσανατολίζεται δηλαδή σε ενεργητικές πολιτικές που δεν έχουν ως στόχο να υπνωτίσουν το πρόβλημα της κοινωνικής περιθωριοποίησης και συνεχούς διεύρυνσης των ανισοτήτων, αλλά να ενισχύσουν την αυτενέργεια των μη προνομιούχων και να δώσουν ουσιαστικό και πρωτεύοντα ρόλο στην κοινωνία των πολιτών[31]. Η Νέα Αριστερά δείχνει πως έχει βαθιά αντίληψη για τον τρόπο λειτουργίας του νέου παραγωγικού – εργασιακού υποδείγματος και προσπαθεί να δώσει μια ενεργητική απάντηση προσαρμογής στα δεδομένα της ευελιξίας, της ελαστικότητας και της συρρίκνωσης της πλήρους απασχόλησης που γίνονται όμως αποδεκτές ως αναπόφευκτες. Ο στόχος είναι πάντοτε η αποφυγή συνθηκών κοινωνικής διάλυσης στις οποίες οδηγούν μαθηματικά οι νεοφιλελεύθερες απορυθμιστικές λογικές. Η νέα Αριστερά οσφριζόμενη τις νέες οικουμενικές συνθήκες, επιχειρεί να εξασφαλίσει κοινωνική βιωσιμότητα και οικονομική αναπαραγωγή με βάθος χρόνου. Η συνταγή του νέου σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού κράτους προβάλλει ως σοβαρότερη εγγυήτρια της ισορροπίας σε σχέση με τις λογικές κρατικής αποευθυνοποίησης της Νέας Δεξιάς. Αυτό έχει γίνει αντιληπτό στην Ευρώπη αλλά και στις Η.Π.Α τόσο από τους ψηφοφόρους όσο και από το ιδιωτικό κεφάλαιο[32]. Το νέο κοινωνικό κράτος βασίζεται παραδόξως στον ατομισμό ως κυρίαρχη μορφή του πράττειν. Η Νέα Αριστερά όμως υποστηρίζει πως ο δικός της ενεργητικός ατομισμός της χειραφέτησης και της αλληλεγγύης είναι ξένος προς τον αγοραίο εγωιστικό ατομισμό του νεοφιλελευθερισμού. Αυτός ο νέος ατομισμός θα επιχειρηθεί να αναλυθεί στη συνέχεια.

4. Ατομική ευθύνη, θετικό υποκείμενο, υποχρέωση και δικαίωμα

Για τη Νέα Αριστερά, το άτομο δεν αποτελεί συνθετικό στοιχείο υποταγμένο σε κάποια ευρεία συλλογικότητα (πχ. τάξη). Οι διεκδικήσεις και οι ανταγωνισμοί δε συντελούνται πλέον μεταξύ καθορισμένων εκτεταμένων κοινωνικών μορφωμάτων. Το άτομο επομένως οφείλει να μην επαναπαύεται στην ταυτότητα και την ασφάλεια που παραδοσιακά του προσέφερε κάποτε η συμμετοχή του σε μια μεγάλη κοινωνική ομάδα.

Το αίσθημα της ατομικής ευθύνης και της συμμετοχής του καθενός στη διαμόρφωση της σύγχρονης πολύπλοκης πραγματικότητας, αποτελεί ένα από τα βασικά αξιώματα της Νέας Αριστερής προσέγγισης. Η παγκοσμιοποίηση είναι αυτή που, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, επιβάλει την ατομική δράση και ευθύνη που αποτελούν για τη Νέα Αριστερά, το μόνο δρόμο ελευθερίας και χειραφέτησης[33]. Η πραγμάτωση για τον καθένα μπορεί να είναι βασικά ατομική. Ο Μεσσιανικός χαρακτήρας του κράτους και των μεγάλων συλλογικοτήτων είναι χαρακτηριστικά που μαρτυρούν εγκλωβισμό σε λογικές παράδοσης, φονταμενταλισμών και απομονωτισμών – εθνικών προστατευτισμών. Η πορεία προς την ελευθερία και την ισότητα απαιτεί – για τη Νέα Αριστερά – θετικά υποκείμενα τα οποία δεν αντιλαμβάνονται τις νέες συνθήκες με λογικές διασφάλισης *κεκτημένων* και ταξικών περιχαρακώσεων. Η αγκύλωση στο παρελθόν ισοδυναμεί με αδράνεια. Το θετικό υποκείμενο στοχεύει στη συνεχή βελτίωση του, στη συμμετοχή σε μια όλο και πιο έντονη παγκόσμια επικοινωνία με στόχο την αυτοπραγμάτωση και την ατομική ευτυχία. Βασικοί δρόμοι για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι η δυνατότητα ευελιξίας[34] και ταχείας προσαρμογής στις δραματικές εργασιακές, επικοινωνιακές και τεχνολογικές αλλαγές. Ως μονόδρομα μέσα προβάλουν η συνεχής επανακατάρτιση επί ενός ή και πολλών αντικειμένων και η διά βίου εκπαίδευση που αποτελεί αναγκαία διαδικασία ενίσχυσης της προσαρμοστικής ικανότητας.

ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

Giddens

Κανένα δικαίωμα χωρίς υποχρεώσεις[35], υποστηρίζει ο εμπνευστής του Τρίτου Δρόμου, δηλώνοντας ένα από τα ουσιαστικά περιεχόμενα του ενεργητικού ατομισμού. Σε συνδυασμό λοιπόν και με τις θεμελιώδεις αλλαγές του σύγχρονου Κοινωνικού Κράτους, το υποκείμενο οφείλει συνεχώς να αποδεικνύει ότι αξίζει επιβράβευσης ή παροχών. Η επικριτική διάθεση έναντι των εποχών που τα άτομα αντιμετωπίζονταν εργασιακά ή προνοιακά ως παθητικοί δέκτες, έχουν παρέλθει[36] και έχουν αντικατασταθεί από τη φάση της διαφοροποίησης και της ανταπόδωσης. Ο καθένας κρίνεται πλέον βάσει της ποιοτικής του προσφοράς στις απαιτήσεις της παραγωγής και της εργασίας. Τα διά βίου αμετάβλητα κοινωνικά συμβόλαια ταυτίζονται, απαξιωτικά από τη Νέα Αριστερά, με παθητικά και αδρανή υποκείμενα και με νεκρωμένη κοινωνία των πολιτών είτε αυτή αποδίδεται σε κομμουνιστικά καθεστώτα είτε σε σύγχρονα σοσιαλιστικά κατάλοιπά τους είτε σε κυβερνήσεις απορρύθμισης και κοινωνικής ανασφάλειας της Δεξιάς.

Το κράτος και η κοινωνία έχουν την ευθύνη και υποχρέωση δημιουργίας συνθηκών συμπερίληψης[37] και εν δυνάμει χειραφέτησης για όλους. Εκεί ολοκληρώνεται ο ρόλος τους και ξεκινά η σημασία της ατομικής ευθύνης και της προσπάθειας τόσο έναντι του εαυτού όσο και έναντι της παγκόσμιας πλέον κοινωνίας, που δεν επιτρέπει οπισθοδρομικούς τρόπους θεώρησης και ενέργειας οι οποίοι αντιστοιχούν σε εθνικά προσανατολισμένους «μικρόκοσμους» του παρελθόντος. Η Νέα Αριστερά επιχειρεί έτσι να δηλώσει και με το άρμα της *ατομικής ευθύνης*, τον ποιοτικά διαφορετικό αξιακό προσανατολισμό της τόσο έναντι του παλαιού σοσιαλισμού όσο και έναντι της συντηρητικής Νέας Δεξιάς που εξαντλεί το ριζοσπαστισμό της στο πεδίο της οικονομίας[38].

5. Δημοκρατία και Ισότητα: Δικαίωμα στη διακινδύνευση και τη συμπερίληψη

Για τη Νέα Αριστερά η νέα κοσμοπολιτική πλέον δημοκρατία ταυτίζεται με την τόνωση του παγκόσμιου πολυδιάστατου διαλόγου[39], με την ενίσχυση της ούτως ή άλλως διευρυμένης αντανακλαστικότητας. Η αρχή της ισότητας νοείται είτε ως εξασφάλιση ευκαιριών για συμπερίληψη[40] στην κοινωνία είτε ως διάθεση εξαφάνισης αποκλεισμών και άμβλυνσης ανισοτήτων.

Στα πλαίσια αυτής της θεωρητικής και κυβερνητικής επιλογής, τόσο το παλαιό κομμουνιστικό καθεστώς όσο και το σύγχρονο νεοφιλελεύθερο κράτος, αποτελούν εχθρούς της Δημοκρατίας αφού αποδυναμώνουν την κοινωνία των πολιτών μέσω της λειτουργίας της οποίας και μόνο είναι εφικτή η πραγμάτωση[41] Δημοκρατίας. Το κομμουνιστικό κράτος βασιζόμενο στον αυστηρό κεντρικό σχεδιασμό και την πειθαρχία αλλά και σε μία ισχυρή προνομιούχο κομματική και γραφειοκρατική ελίτ, δεν άφησε κανένα περιθώριο πρωτοβουλίας[42] στην κοινωνία των πολιτών. Το κράτος – απειλή και πάτρωνας κατήργησε δυνατότητες ελευθερίας και δημοκρατίας. Το νεοφιλελεύθερο κράτος – από την άλλη – αχρήστευσε στην ουσία τους τα κοινωνικά δικαιώματα, καταπολεμώντας το Κράτος Πρόνοιας – ναυαγοσώστη και στερώντας τα έτσι από σημαντικές μερίδες πληθυσμού. Επιπρόσθετα και πρωταρχικά η αποδοχή της, με κάθε τρόπο, Αγοραίας Λογικής ως κυρίαρχης και η αυτονόμηση της Οικονομίας από την Κοινωνία, μετέφεραν τις διαδικασίες του διαλόγου, των συσχετισμών, των βασικών επιλογών, στο οικονομικό πεδίο στο οποίο μοναδικοί σχεδόν αποφασίζοντες καθίστανται οι ισχυροί επιχειρηματίες.

Η Νέα Αριστερά καταρχήν καταργεί κάθε δεσμό με το Κράτος του παλαιού σοσιαλισμού και επομένως με τον αντίστοιχο τύπο αξιολόγησης της Δημοκρατίας. Αναλόγως αρνείται την ανεξαρτησία και τον απόλυτο ρυθμιστικό ρόλο της Αγοράς επί της παγκόσμιας οικονομίας και βλέπει τη Δημοκρατία ως μια δυνατότητα με ενισχυμένη δυναμική στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και της ελευθερίας που προσφέρουν τα

σύγχρονα μέσα επικοινωνίας και μεταφοράς. Οι νέες αυτές δυνατότητες αποτελούν ερέθισμα για την ανάπτυξη του διαλόγου. Η ουσιαστική πραγμάτωση της δημοκρατίας – για τη Νέα Αριστερά – είναι η πύκνωση της επικοινωνίας και της κριτικής[43], με σεβασμό πάντοτε στο διαφορετικό. Αυτή θεωρείται πως είναι η δυνατότητα παρέμβασης του καθενός στη διαμόρφωση των εξελίξεων: η συμμετοχή του δηλαδή στη σύγχρονη διευρυμένη αντανακλαστικότητα[44] (Μπεκ), η άσκηση της τέχνης της διακινδύνευσης[45] και της διαχείρισης νέων κινδύνων[46] (Γκίντενς) που προκύπτουν κυρίως από τις νέες τεχνολογίες και τους περιβαλλοντολογικούς κινδύνους και εν τέλει η πύκνωση των επιχειρημάτων ενάντια σε κυριαρχίες και μονοδρόμους αλλά και στο Λόγο των ειδικών[47] (Μπεκ-Γκίντενς). Η ανάπτυξη της δημοκρατίας και η υιοθέτηση του κινδύνου ανάληψης ρίσκων[48], που είναι απαραίτητη για μια ριζοσπαστική αντιμετώπιση των νέων συνθηκών, θεωρείται πως δεν αποτελούν πιθανότητες δράσης του παλαιού εθνικού κράτους, το οποίο μπορεί μόνο παραδοσιακά να αντιλαμβάνεται.

Η ισότητα υπήρξε το βασικό πρόταγμα της παλαιάς αριστεράς που την αντιλαμβανόταν ως αποτέλεσμα μιας διαδικασίας απόλυτου εξισωτισμού, μιας υπαρκτής δηλαδή αταξικής κοινωνίας. Έτσι όμως, θεωρείται από τη Νέα Αριστερά, ακυρωνόταν οποιαδήποτε δυνατότητα διαφορετικότητας[49] και ελευθερίας. Για τη νεοδεξιά οπτική η ισότητα δεν είναι το ζητούμενο. Όπως έχει ήδη εκτενέστερα αναφερθεί, η ανισότητα αντιμετωπίζεται ως αναγκαστικό και αναπόφευκτο αποτέλεσμα της λειτουργίας της Αγοράς η οποία αποτελεί δόγμα. Επομένως μέσα στις προτεραιότητες των νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων, ουδέποτε υπήρξε η εξαφάνιση ή έστω η άμβλυνση των ανισοτήτων.

Η Νέα Αριστερά αρνείται τον εξισωτισμό ακόμη και σε επίπεδο προθέσεων ενώ θεωρεί πως αντιμάχεται τις ανισότητες μέσω των ελέγχων στην αγορά και την οικονομία και της εξασφάλισης ευκαιριών συμμετοχής στην παραγωγή και την κοινωνία όσο το δυνατόν περισσότερων συνανθρώπων μας. Η ισότητα που αντιλαμβάνεται η Νέα Αριστερά δεν μπορεί να παραχθεί εκ των άνω από το παλαιού τύπου παραδοσιακό εθνικό

κράτος[50] με τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων καθολικής ισχύος, διότι η νέα διευρυμένη και μη γραμμικά[51] εξελισσόμενη πολυπλοκότητα, ακυρώνει αυτή τη δυνατότητα. Ισότητα σημαίνει ευκαιρία, δυνατότητα και ατομική ευθύνη[52]. Ισότιμοι δε θεωρούνται οι ομοίως ιεραρχημένοι βάσει της οικονομικής τους κατάστασης ή λοιπών τους χαρακτηριστικών αλλά αυτοί που διαθέτουν τα εφόδια να συμμετάσχουν στο παιχνίδι της διεκδίκησης. Κινούμενες λοιπόν προς αυτή την κατεύθυνση, σύγχρονες σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις επιχειρούν να δημιουργήσουν συνθήκες τέτοιας μορφής ισότητας μέσω πολιτικών ελαχίστου εγγυημένου εισοδήματος, κατάρτισης και συνεχούς εκπαίδευσης στις περισσότερο προβληματικές σε σχέση με την εργασία ομάδες, αλλά και να εμφυσήσουν στο κοινωνικό σύνολο την κουλτούρα της αυτοβελτίωσης ως δικαιώματος και υποχρέωσης, ως το μοναδικό δρόμο διεκδίκησης της ισότητας.

Η Νέα Αριστερά επανορίζοντας έτσι τις αρχές της δημοκρατίας και της ισότητας, επιβεβαιώνει τον πραγματιστικό της προσανατολισμό, θέτοντας στόχους που ελπίζει ότι μπορεί να εκπληρώσει. Ταυτόχρονα, αντιλαμβάνεται αυτή την ανανέωση των στόχων ως ριζοσπαστισμό και ουτοπικό ρεαλισμό[53]. Πιθανές ενστάσεις για το κατά πόσο οι συντελεσθείσες αυτές επανερμηνείες μπορούν να αποτελούν Αριστερή οπτική, διατυπώνονται στο επόμενο Μέρος.

6. Πλουραλισμός, Κοσμοπολιτισμός και υποσκέλιση του εθνικού κράτους

Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί για τη Νέα Αριστερά μια διευρυμένη δυνατότητα για την ανάπτυξη διαλόγου. Οι νέες συνθήκες επιτρέπουν και επιβάλουν την εγκατάλειψη προσκολλήσεων στις όποιες παραδόσεις, εθνικισμούς, απομονωτισμούς. Η λογική των κλειστών συνόρων και της λειτουργίας συσχετισμών εντός των σαφών ορίων κάθε εθνικού κράτους, αποτελούν οριστικά παρελθόν. Το προηγούμενο αυτό καθεστώς αποτελεί για τη

Νέα Αριστερά, πηγή κινδύνων και συγκρούσεων που επενεργούν ανασχετικά στη λειτουργία της παγκόσμιας αντανακλαστικότητας και στην προοπτική οικουμενικής δημοκρατίας και ευημερίας.

Η αποδυνάμωση, επομένως, του παραδοσιακού τρόπου σκέψης και δράσης, που κατασκεύαζε ταυτότητες του *δικού* και του *ξένου*, πρέπει να αντικατασταθεί από τη λογική που θα θέτει υπό το πρίσμα της παγκοσμιότητας κάθε απόφαση. Επιπρόσθετα πρέπει να αναδιατυπωθεί ο ρόλος του Κράτους στην παγκόσμια κοινωνία. Το κράτος δεν μπορεί πλέον να προγραμματίζει και να αποφασίζει με στενό εθνικό προσανατολισμό, τόσο γιατί αποτελεί κομμάτι της παγκοσμιότητας όσο και επειδή οι όποιες εθνικά προσανατολισμένες αποφάσεις του απενεργοποιούνται από την παγκόσμια επικοινωνία που καταργεί γεωγραφικά σύνορα και περιορισμούς στην πληροφόρηση. Η Νέα Αριστερά θέτει έναντι της λογικής του προστατευτισμού, το μονόδρομο του πλουραλισμού και του κοσμοπολιτισμού[54]. Η Νέα Εποχή επιτρέπει τη συνάντηση και το διάλογο των τοπικών πολιτισμών σε πλαίσια αλληλεγγύης και ανοχής του διαφορετικού. Πρόκειται δηλαδή για μια οπτική που δεν αποδέχεται τα σενάρια πολιτισμικών[55] ιμπεριαλισμών και προσπαθειών επιβολής μιας παγκόσμιας καταναλωτικής κουλτούρας[56]. Προυπόθεση για τη διαμόρφωση παγκόσμιας αλληλεγγύης και για το θρίαμβο του διαφορετικού, είναι η ενεργοποίηση μιας νοοτροπίας του σκέπτεσθαι με τρόπο μετα-παραδοσιακό, μετα-φυσικό. Προκύπτει δηλαδή μία ριζοσπαστική νοοτροπία στη θέση συντηρητισμών που παγιδεύουν άτομα και ομάδες σε λογικές εθνικών, θρησκευτικών ή άλλων ταυτοτήτων οι οποίες συνιστούν γόνιμο έδαφος συγκρούσεων και αποκλεισμών. Ο σύγχρονος πολίτης οφείλει να συνειδητοποιεί πως η πατρίδα του είναι ολόκληρος ο πλανήτης[57] και πως η διαφορετικότητα του άλλου δεν είναι αφετηρία σύγκρουσης αλλά διαλόγου. Άλλωστε ο κοσμοπολιτισμός χαρακτηρίζει ήδη τη ζωή πολλών από εμάς αν όχι όλων και διαπιστώνεται στη μετακίνησή μας, τη διαβίωσή μας σε πολλά σημεία του παγκόσμιου

γεωγραφικού χώρου αλλά και στην επαφή μας με πολλούς διαφορετικούς πολιτισμούς, γλώσσες, θρησκείες.

Οι υποστηρικτές αυτών των απελευθερωτικών δυνατοτήτων, θεωρούν πως η παράδοση δεν καταργείται, δεν ακυρώνεται[58], αλλά αποτελεί εφόδιο όταν ειδωθεί ως εργαλείο επικοινωνίας και όχι με τρόπο παραδοσιακό. Έντονο πάντως ερωτηματικό γεννάται σχετικά με το πως μπορεί να ερμηνευθεί πρακτικά αυτός ο μετα-παραδοσιακός τρόπος προσέγγισης της παράδοσης, καθώς και ο βαθμός στον οποίο η τελευταία δεν καταργείται ενώ είναι παράλληλα ευκτέα η εξαφάνιση του παραδοσιακού τρόπου σχηματισμού ταυτοτήτων. Οι πιθανές αντιρρήσεις επί των ασαφειών και επιλογών της Νέας Αριστερής φιλοσοφίας σχετικά με τη λειτουργία της οικουμενικής κοινωνίας, θα διατυπωθούν στο επόμενο Μέρος.

7. Δεξιά και Αριστερά: Μία ανενεργός διάκριση

Για τη Νέα Αριστερά – παρά τις όποιες διαφορές εντοπίζονται στις επιμέρους απόψεις – η παραδοσιακή και καθιερωμένη χρήση των όρων *δεξιά* και *αριστερά* έχει αναδιαμορφωθεί εκ βάθρων. Ουσιαστικά δεν είναι καν αποδεκτή η λειτουργία της ως διχοτομικής και αντιθετικής δυάδας[59].

Τόσο δηλαδή οι θεωρητικοί υποστηρικτές της νέας εκσυγχρονισμένης αριστεράς όσο και οι πολιτικοί που εκφράζουν συγγενείς θέσεις στο χώρο της σοσιαλδημοκρατίας, όχι μόνο νοηματοδοτούν ξανά και από μηδενική βάση τους όρους αυτούς, αλλά και αμφισβητούν το κατά πόσο μπορούν να αποτελέσουν εργαλεία περιγραφής διαφορών θεωρητικής προσέγγισης αλλά και εφαρμοσμένης πολιτικής. Σχεδόν για όλους – όσους εξετάζονται εδώ - οι διακρίσεις που βασίζονται σε ιδεολογικές[60] ή ταξικές[61] διαφοροποιήσεις είναι δευτερεύουσες και ουσιαστικά απενεργοποιημένες. Οι διαφορές

που πρέπει δηλαδή να εντοπίζονται και να προβάλλονται είναι αυτές που αφορούν το επίπεδο της πράξης και της πολιτικής απόφασης, ιδιαίτερα υπό τις νέες προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης.

Δεξιός δεν είναι πλέον ο συντηρητικός, ούτε *αριστερός* ο δημοκρατικός. Πρακτικές συντήρησης και πρακτικές ριζοσπαστισμού[62] μπορούν να χρεωθούν και στις δύο πλευρές. Έτσι, ο καπιταλισμός θεωρείται δικαίως πως ταυτίζεται με τη ρήξη στο πεδίο της παραγωγής και της οικονομίας, ενώ ο κομμουνισμός καταπιέζοντας δυνατότητες ελευθερίας και συμμετοχής, μπορεί να ακραία συντηρητικός. Κατ' αυτή την έννοια το εξεταζόμενο δίπολο δε μπορεί – με ασφάλεια – να περιγράψει δύο αλληλοαποκλειόμενες ποιοτικά προσεγγίσεις. Επιπρόσθετα στις σύγχρονες συνθήκες, οι αντιρρήσεις έναντι του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος, έχουν σχεδόν εκλείψει. Οι διαφορές λοιπόν, ποιοτικές και ουσιαστικές – έστω και σήμερα – κατά τη Νέα Αριστερά, εντοπίζονται βασικά σε θέσεις και επιλογές έναντι της αγοράς, του περιβάλλοντος, της πολυπολιτισμικότητας και της ανοχής, των ανισοτήτων και των αποκλεισμών. Η τοποθέτηση έναντι όλων αυτών των διαστάσεων, ενδέχεται βάσει της παλαιάς σημασιολόγησης της διάκρισης, να οδηγήσει σε συγχύσεις αφού μπορεί να χαρακτηριστεί *δεξιά* και *αριστερή* ταυτόχρονα[63].

Επομένως – κατά τη Νέα Αριστερά – αυτό που για μια ακόμη φορά απαιτείται είναι να προσεγγίσουμε τους *όρους*, τους *συμβολισμούς* τους και τους *συσχετισμούς* στους οποίους παραθέτουν, με μη-παραδοσιακό τρόπο. Να αρνηθούμε δηλαδή αγκυλώσεις σε ιδεολογικές τοποθετήσεις που έχουν διαψευσθεί από την Ιστορία, να απεξαρτηθούμε από ταξικές διακρίσεις και συγκρούσεις που δεν αναγνωρίζονται πλέον στο σύγχρονο πολυδιασπασμένο[64] και παγκόσμιο πλέον οικονομικοκοινωνικό χάρτη, να επανορίσουμε τις αξίες που θεωρούν ακόμη ότι υπηρετούν οι δύο μεγάλες οπτικές (ελευθερία, ισότητα, δημοκρατία, δικαιοσύνη, πρόοδος, ευημερία κ.α.) και να προσανατολιστούμε με ρεαλισμό αλλά και διάθεση εκσυγχρονισμού στη νέα πραγματικότητα. Η Νέα Αριστερά δε συναινεί σε απόψεις περί του τέλους της Ιστορίας[65] ή της Ιδεολογίας τύπου Φουκουγιάμα[65] ή του

Μεσσιανικού ρόλου των ηγεμονικών ΗΠΑ τύπου Χάντινγκτον, θεωρεί όμως πως ο ριζοσπαστισμός έναντι εμποδίων που θέτει η παράδοση στην εξέλιξη, στοιχείο της οποίας είναι η ξεπερασμένη πλέον διάκριση Δεξιάς-Αριστεράς, είναι θέμα αρχής. Η εμμονή στις κλασικές διαχωριστικές γραμμές στις οποίες το δίπολο αυτό παραθέτει, είναι ασύμβατη με τη σύγχρονη μεταβιομηχανική διευρυμένη αντανακλαστικότητα και αποτελεί εκτροφείο εθνικισμών, φασισμών, προστατευτισμών και απομονωτισμών που αναιρούν τις δυνατότητες διαλόγου[66].

Η Νέα Αριστερά συνεχίζει να είναι Αριστερά με εντελώς διαφορετικό όμως περιεχόμενο και διαθέσεις. Έχοντας εγκαταλείψει ήδη το μύθο της ισχύος του εθνικού κράτους, κάνει και νέο βήμα επαναοριοθετώντας τη στάση της έναντι της Νέας Δεξιάς. Η Δεξιά πλέον δεν είναι ο υπηρέτης του ιδιωτικού κεφαλαίου, η πηγή του συντηρητισμού και του εθνικισμού, ο εχθρός των εργαζομένων ή ο ταξικός αντίπαλος[67]. Αντιθέτως, κάποια από τα αρνητικά αυτά χαρακτηριστικά ενδέχεται να αφορούν τάσεις τόσο της παρελθούσας όσο και της σύγχρονης Αριστεράς. Η Δεξιά είναι πλέον ο κακός διαχειριστής[68] της οικονομίας, ο ανίκανος ρυθμιστής της αγοράς, ο αρνητής της κοινωνικής προστασίας, ο υποβαθμιστής της παγκοσμιοποίησης στο πεδίο μόνο της οικονομίας. Η Νέα Αριστερά είναι κυβερνητική και όχι μόνο αντιπολιτευτική, φορέας προτάσεων εκσυγχρονισμού και όχι διαμαρτυρίας και καταγγελίας, οπαδός του ενεργητικού κοινωνικού κράτους και όχι πρεσβευτής του παντοδύναμου ρόλου του, υποστηρικτής της οικονομίας της Αγοράς – έστω και υπό προυποθέσεις – και όχι ταξικός αντίπαλος του Κεφαλαίου, αλλά προσεταιριστής της πλειονότητας[69] των κοινωνικών εταίρων και όχι μόνο των εργαζομένων ή των μειονοτήτων, αρωγός των εχόντων ανάγκη και όχι οπαδός των γενικευμένων εξομοιωτικών παροχών, θιασώτης της *διαφοράς*[70] και επικριτής του εξισωτισμού, φορέας των παγκοσμιοποιημένων λύσεων και όχι του στενού εθνικού προσανατολισμού, οραματιστής της ενεργούς κοινωνίας των πολιτών και των κοινωνικών κινημάτων και όχι της δράσης του Κράτους ή μεγάλων καταπιεστικών συλλογικοτήτων του

παρελθόντος και επομένως εφαρμοστής πολιτικών καταπολέμησης αποκλεισμών και ακραίων ανισοτήτων και όχι στρατηγικών εξίσωσης.

8. Κοινωνικά κινήματα: τα νέα συλλογικά υποκείμενα

Αναγκαστική σχεδόν συνεπαγωγή των όσων έχουν ήδη αναφερθεί για τη Νέα Αριστερά, αποτελεί ο πρωταρχικός ρόλος των νέων κοινωνικών κινημάτων στη δημοκρατική λειτουργία. Η ανάγκη ανάληψης πρωτοβουλιών από την εξασθενημένη κοινωνία των πολιτών που προκύπτει και από τη συρρίκνωση του ρόλου του εθνικού κράτους, αλλά και ο κατακερματισμός των παλαιών μαζικών ταξικού τύπου μορφωμάτων, έχει ενισχύσει τη σημασία των κινημάτων αυτών στη διαπραγμάτευση. Έτσι, φεμινιστικά, οικολογικά, σύγχρονα στενά εργατικά κινήματα και οργανώσεις, αναλαμβάνουν σύμφωνα με τη Νέα Αριστερά, πρωτοβουλίες που μπορούν να καθορίσουν, σε μεγάλο βαθμό, τις πολιτικές αποφάσεις, κάνοντας έτσι πράξη τη δημοκρατία[71].

Τα κινήματα αυτά έχουν πράγματι τέτοια αξία όταν προσανατολίζονται σε λύσεις οικουμενικού χαρακτήρα και όταν ξεπερνούν[72] το επίπεδο της καταγγελίας και της άρνησης και διατυπώνουν προτάσεις. Η προστασία του τοπικού, του διαφορετικού και ο σεβασμός προς το άλλο οφείλει να οριοθετεί τις διεκδικήσεις τους, ενώ επιβάλλεται και από τη σύγχρονη πολύπλοκη πραγματικότητα η οποία πολυδιασπάται σε πλήθος κοινωνικών υποκειμένων που δε μπορούν να εκπροσωπηθούν μαζικά από μεγάλες συλλογικότητες[73]. Η διαπραγμάτευση δεν έχει πλέον τη μορφή συγκρούσεων μεταξύ των δύο πόλων, του καταπιεζομένου και του καταπιεστή ενώ η διέξοδος της βίας και της εξέγερσης δεν είναι πλέον αποδεκτή[74] γιατί ακριβώς πλήττει τις συνθήκες διαλόγου και επικοινωνίας και επομένως είναι απαράδεκτο μέσο για τη διεκδίκηση οποιουδήποτε στόχου ανεξαρτήτως σημασίας. Η παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα των πολλών

μηνυμάτων και της συνεχούς επικοινωνίας, δεν προσεγγίζεται πλέον με γραμμικά σχήματα αιτίου-αιτιατού. Κατ' αυτήν την έννοια, για να είναι ρεαλιστικές και αποτελεσματικές οι διεκδικήσεις, οφείλουν να έχουν συγκεκριμένους και πραγματοποιήσιμους στόχους και να μην είναι γενικές και ασαφείς. Ακόμη, ο προσεταιρισμός της κοινής γνώμης[75] θεωρείται θετικό μέσο για την εκπλήρωση των επιδιώξεων ενός κινήματος.

Ο δρόμος λοιπόν της κριτικής και της διεκδίκησης είναι για τη Νέα Αριστερά ανοικτός μέσα από μη παραδοσιακά σχήματα οργάνωσης όπως το εθνικό κράτος, τα πολιτικά κόμματα, οι τάξεις, οι παρωχημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις, αλλά και μέσω πλήθους εθελοντισμών και πρωτοβουλιών[76] που αλλοιώνουν τις κυρίαρχες προτάσεις και επιλογές με συνεχή αντεπιχειρήματα και αντιπροτάσεις. Οι διεκδικήσεις ούτως ή άλλως δεν έχουν πλέον στόχο την ανατροπή, την επανάσταση[77] αλλά τη μεταρρύθμιση, την αναμόρφωση, την πραγμάτωση δηλαδή της νέας αριστερής ουτοπίας. Το σοσιαλδημοκρατικό κράτος ή το κόμμα δεν θα είναι απόντες από αυτή την προσπάθεια αλλά η κοινωνία των πολιτών οφείλει να έχει τον πρωταρχικό ρόλο.

Η Νέα Αριστερά δεν τρέφει αυταπάτες βασιζόμενη στην εξασφαλισμένη αποτελεσματικότητα των κοινωνικών κινημάτων αφού άλλωστε επικρίνει τους προσανατολισμούς και τις στρατηγικές πολλών από αυτά. Η κοσμοθεωρία της όμως επιτρέπει την ύπαρξη μόνο τέτοιας μορφής συλλογικών υποκειμένων δράσης πλάι στο θετικό και υπεύθυνο Υποκείμενο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΜΕΡΟΥΣ Δ

1. Γκλοτς, Π. (1986), *Μανιφέστο για μια Νέα Ευρωπαική Αριστερά*, σελ.23 : ΄΄ ... *με μια πολιτική που θα είναι απαλλαγμένη από αυταπάτες, δεν θα αρνείται τις πραγματικές συγκρούσεις, δε θα φοβάται τη ρήξη με το ίδιο της το παρελθόν;*΄΄.
2. Μαρτέλι, Κ. (1992), *Η νίκη της ελεύθερης αγοράς*, στην Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 3.
3. Γκρέι, Τ. (1999), *Η απατηλή αυγή*, εισάγει το έργο του με το ακόλουθο σχόλιο του K.Polanyi, το οποίο και επικροτεί, σελ.31 : ΄΄*Οι γενεσιουργές αιτίες της καταστροφής βρίσκονται στην ουτοπική απόπειρα του οικονομικού φιλελευθερισμού να εγκαθιδρύσει μια αυτορυθμιζόμενη αγορά*΄΄.
4. Γκίντενς, Α. (1998),*Ο Τρίτος Δρόμος, περί ενεργητικού ατομισμού*, σελ.58 : ΄΄*Πρέπει να ζούμε με πιο ενεργό και δραστήριο τρόπο απ' ότι οι προηγούμενες γενιές και να αντιλαμβανόμαστε με μεγαλύτερη σοβαρότητα την ευθύνη για τις συνέπειες όσων κάνουμε και τον τρόπο ζωής που επιλέγουμε*΄΄.
5. Μπίστης, Ν. (2000), *Η Αριστερά του 2000 οφείλει να τετραγωνίσει τον κύκλο*, Περιοδικό Μετρό, αφιέρωμα στην Αριστερά, Μέρος Β, Μάρτιος/Απρίλιος 2000. Ενδεικτικά : ΄΄ ... *δεν πρέπει να φοβάται την παγκοσμιοποίηση αλλά να την αντιμετωπίζει σαν πρόκληση*΄΄. Ακόμη, Κοτζιάς, Ν. (2000), στο ίδιο. Ενδεικτικά : ΄΄*Η Αριστερά χρειάζεται στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, να προωθήσει ένα κοινωνικό στρατήγημα με το οποίο θα εξασφαλιστούν ελάχιστες εγγυήσεις για την ύπαρξη και ανάπτυξη κάθε ατόμου*΄΄ και Ροζάκης, Χ., *Παγκοσμιοποίηση της πολιτικής*, Εφημερίδα Τα Νέα, 02/06/2000.
6. Μοσκοβισί, Π. (1998), *Ανάγκη Δράσης*, σελ.85 : ΄΄*Κανείς σήμερα δεν ισχυρίζεται ότι είναι ικανός να εφεύρει ένα τρόπο διανομής των πόρων πιο αποτελεσματικό από τον καπιταλισμό*΄΄.
7. Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, σελ.386 : ΄΄ ... *ένα πλαίσιο ριζοσπαστικής πολιτικής αναπτύσσεται με όρους μιας θεώρησης ουτοπικού ρεαλισμού ...* ΄΄ και Μοσκοβισί, Π. ό.π., σελ.260 : ΄΄ ... *πρέπει να επαναφέρουν τη φαντασία στην εξουσία. Η φαντασία αυτή, που πρέπει να ξαναβρεί η Αριστερά, δεν βρίσκεται ίσως κατ' αρχήν εκεί όπου την περιμένει κανείς ...*΄΄ και Γκλοτς, Π. ό.π., σελ.40 : ΄΄*Η Αριστερά πρέπει να ανασκουμπωθεί. Πρέπει να βγει από τον κρυψώνα της. Χρειάζεται τον προσανατολισμό στο μέλλον – μια ρεαλιστική ουτοπία – που βγάζει τους οπαδούς της από τα χαρακώματα της αμφιβολίας*΄΄.
8. Μοσκοβισί, Π. ό.π., στη σελ.230 αναλύει τον «αριστερό ρεαλισμό» του Λ.Ζοσπέν – στην κυβέρνηση του οποίου και συμμετέχει - ως εξής : ΄΄*Πρέπει να πούμε τι θα κάνουμε για να επιλύσουμε, μακροπρόθεσμα, τα μεγάλα προβλήματα της ανεργίας, της ανάπτυξης, του χρέους και των συντάξεων και πρέπει να κάνουμε αυτό που έχουμε πει*΄΄. Ακόμη, στο ίδιο σελ.262 : ΄΄*Το σφάλμα της Αριστεράς γεννήθηκε από την ανικανότητα να συμφιλιώσει τη θεωρία με την πράξη, να καταλάβει και να δώσει και στον κόσμο να καταλάβει το νόημα της δράσης της, να καθορίσει προτεραιότητες και στη συνέχεια να τις σεβαστεί, υποτάσσοντας σε αυτές τα μέσα δράσης*΄΄.
9. Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*, σελ.57 : ΄΄ ... *αν διαβάσεις το δόγμα Κλίντον ... είναι ότι για χρόνια προσπαθούσαν να εφαρμόσουν την πολιτική της ανάσχεσης μιας απειλής που στρεφόταν εναντίον της δημοκρατίας της αγοράς*΄΄. Βλέπε σχετικά και εφημερίδα *Τα Νέα*, *Ναυάγιο στο Σιάτλ* (ανυπόγραφο Washington Post, 06/12/99) και *Η σύνοδος του Σιάτλ θα αλλάξει τη ζωή μας* (ανυπόγραφο The Times, 01/12/99), όπου αποκαλύπτεται πως ουσιαστικά η ΠΟΕ συνεδριάζει με ατζέντα τα εμπορικά συμφέροντα των ΗΠΑ.
10. Μπεκ, Ο. (1999), *Τι είναι η παγκοσμιοποίηση;*, στη σελ.274 περιγράφει τους 3 όρους αποτελεσματικότητας της δράσης των καταναλωτών επί των στρατηγικών των πολυεθνικών επιχειρήσεων.
11. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. (1999), *Μη φοβάστε την παγκοσμιοποίηση*. Τα μέτρα που προτείνει ο συγγραφέας στο έργο του είναι τουλάχιστον : η φορολόγηση ιδιωτικού πλούτου, η οικολογική φορολογία, κίνητρα για καινοτομίες στην παραγωγή, στη χρήση ενεργειακών πόρων, η συμμετοχή εργαζομένων στα κέρδη του Κεφαλαίου, οι διεθνείς συμφωνίες ελέγχου του downsizing των επιχειρήσεων.
12. Βάσκεζ, Α.Σ. (1992), *Σοσιαλισμός και Αγορά* στην Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 3.
13. Γκέρα, Α. (1992), *Σοσιαλισμός και Οικονομία* στην Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 3, σελ.9.
14. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π., σελ.234, ο συγγραφέας παρέχει τον ορισμό του καινοτομικού προϊόντος : ΄΄ ... *αγαθά μακράς διάρκειας ζωής, υψηλής ποιότητας και υψηλής ... Αντίθετα, ένα νέο σχήμα δεν μπορεί να θεωρηθεί καινοτομία*΄΄.
15. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π., σελ.376-382, χαρακτηριστικά : ΄΄*Η φορολογική επιβάρυνση θα έπρεπε να υπολογίζεται σύμφωνα με την αρχή της φοροδοτικής ικανότητας. Ίση επιβάρυνση ίσων εισοδημάτων αντιστοιχεί στην «οριζόντια δικαιοσύνη»*΄΄. Ακόμη, Μοσκοβισί, Π. ό.π., σελ.195-200, χαρακτηριστικά : ΄΄*Ο φόρος εισοδήματος είναι το μόνο είδος επιβάρυνσης που έχει πραγματική προοδευτικότητα (υπό την έννοια ότι το μέσο επίπεδο της αυξάνει μαζί με το εισόδημα) και, άρα, η μόνη που έχει αμέσως αναδιανεμητικά αποτελέσματα*΄΄.
16. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π., σελ.58 : ΄΄*Ποιος θα επωμιστεί το βάρος αυτών των στρεβλωτικών εξελίξεων, στις ποιές οδηγούν κερδοσκοπικές χρηματιστικές δραστηριότητες, κερδοσκοπία με τη γη και απαράδεκτη πιστωτική πολιτική; Οπωσδήποτε όχι εκείνοι που έκαναν τα λάθη. Τα βάρη θα τα υποστούν οι φορολογούμενοι ...*΄΄ και Μοσκοβισί, Π. ό.π., σελ.51 : ΄΄*Λάθος, η επιλογή οικονομικής και κοινωνικής*

πολιτικής που έπνιξε τα νοικοκυριά με κάθε λογής έμμεσους φόρους (ΦΠΑ, στον καπνό, στη βενζίνη, στα πετρελαικά προιόντα ...).

17. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.269, προσεγγίζει διαφορετικά τη συμμετοχή των εργαζομένων στα κέρδη των επιχειρήσεων, από τους Λαφονταίν, Μοσκοβισί : *΄΄Τα όρια αυτής της πολιτικής είναι εμφανή : ... ωφελεί ή διασφαλίζει μόνο εκείνους που είναι ενσωματωμένοι στο σύστημα εργασίας ...΄΄.*
18. Δασκαλάκης, Δ. (1997), *Η πολιτική αντιμετώπισης της Ανεργίας και ενίσχυσης της απασχόλησης,* αναφέρεται σε κίνητρα που παρέχονται σε επιχειρήσεις προκειμένου να προχωρήσουν σε προσλήψεις.
19. Ρίφκιν, Τ. (1996), *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της,* στη σελ.449 φιλοξενεί την άποψη του Ρ.Θίομπαλντ : *΄΄ ... οι άνθρωποι θα έπρεπε να έχουν κάποιο εγγυημένο εισόδημα ανεξάρτητα από την απασχόληση τους στην επίσημη οικονομία, για να μπορέσουν να επιβιώσουν και να έχουν αρκετή δύναμη να αγοράζουν τα παραγόμενα αγαθά και τις παρεχόμενες υπηρεσίες΄΄* και Γκορζ, Α. (1999), *Η Αθλιότητα του σύμερα και η προοπτική για το Αύριο,* σελ.120 : *΄΄Για να μπορέσει να καθιερωθεί ως δικαίωμα όλων να επιλέγουν τις διακοπές της εργασίας τους, χωρίς να υφίστανται διακοπή του εισοδήματός τους΄΄.*
20. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.67 : *΄΄Κατ' αυτό τον τρόπο, καθίσταται προβληματικό το μοντέλο του σύγχρονου εθνικού κράτους ... ΄΄*, σελ.60-61 : *΄΄Και εδώ προστίθεται – παραδόξως αρκετά – το γεγονός ότι η απάντηση στην παγκοσμιοποίηση δίνεται με την επανεθνικοποίηση΄΄* και σελ.91 : *΄΄Χρήματα, τεχνολογίες, προϊόντα, πληροφορίες, ακόμη και δηλητήρια «υπερπηδούν» τα σύνορα, σαν αυτά να μην υπήρχαν΄΄.*
21. Γκίντενς, Α. ό.π., σελ.111 : *΄΄Το κράτος οφείλει να έχει μια κοσμοπολιτική προοπτική, ενώ ο εκδημοκρατισμός προς τα πάνω δεν πρέπει να σταματά στην περιφέρεια΄΄.* Βλέπε και σχετικό πίνακα. Ακόμη, Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.224-233 *΄΄Μια ματιά στο διεθνικό κράτος΄΄.*
22. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π., σελ.418 : *΄΄Μια πολιτική που θα στοχεύει στην οικονομική μεγέθυνση με εξασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος μπορεί να βγάλει την Ευρώπη από τη μιζέρια της μαζικής ανεργίας΄΄*, σελ.115 : *΄΄Η καταπίεση και αποδυνάμωση των συνδικάτων δεν περιορίζεται στις υπανάπτυκτες χώρες΄΄* και σελ.126 : *΄΄Η ρύπανση δεν θα απειλούσε μόνο τον πληθυσμό στις χώρες του Νότου αλλά το περιβάλλον συνολικά΄΄.*
23. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.72 : *΄΄ ... μια παγκόσμια κοινωνία ευσυνείδητη και ανακλαστική΄΄* και σελ.139 : *΄΄ ... η παγκοσμιοποίηση γίνεται ανακλαστική ... ΄΄.* Ακόμη, Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς,* σελ.18 : *΄΄Ένας κόσμος εντατικοποιημένης αντανακλαστικότητας είναι ένας κόσμος έξυπνων ανθρώπων΄΄.*
24. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος,* σελ.163 για το Κράτος : *΄΄Η ενεργός ανάληψη κινδύνων αναγνωρίζεται ως ενγενής στην επιχειρηματική δραστηριότητα΄΄.*
25. Γκίντενς, Α. ό.π., σελ.164 : *΄΄ ... μεγαλύτερη επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο ... παρά ευθεία παροχή οικονομικών μέσων συντήρησης΄΄* και σελ.178 : *΄΄ ... νοούμενη εδώ ως θετική πρόνοια ... ΄΄.* Ακόμη, Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς,* σελ.241 : *΄΄ ... - ο κίνδυνος που αντιμετωπίζεται ενεργητικά μέσα στα πλαίσια μιας δράσης οργανωμένης με αντανακλαστικό τρόπο – προβάλλει μια έννοια θετικής πρόνοιας΄΄.*
26. Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς,* σελ.225 : *΄΄Το γεγονός ότι όσο περισσότερο ευημερεί κανείς στο σύνολο τείνει να επωφελείται περισσότερο από το Κράτος Πρόνοιας απ' όσο οι φτωχότερες ομάδες ... ΄΄.* Ακόμη, Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος,* σελ.147 : *΄΄ ... μετριασμός της αξιοκρατίας ... ΄΄.* Βεργόπουλος/Μουζέλης, *Εκσυγχρονισμός; Ποιος εκσυγχρονισμός;* (Εφημερίδα Τα Νέα, 15/03/2000).
27. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος,* σελ.167 : *΄΄Η ιδέα ενός επιδόματος, η καταβολή του οποίου ξεκινά με την αποχώρηση από την εργασία λόγω ηλικίας, καθώς και η ετικέτα «συνταξιούχος» είναι βέβαια επινοήματα του κοινωνικού κράτους΄΄* και Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς,* σελ.268-299, ενδεικτικά : *΄΄Οι ηλικιωμένοι δεν πρέπει να θεωρούνται είτε ως φυσικά είτε ως οικονομικά εξαρτώμενοι από το υπόλοιπο της κοινωνίας. Είναι μύθευμα να υποθέτουμε ότι το να είναι κανείς ηλικιωμένος σημαίνει ότι είναι άρρωστος ή ανίκανος΄΄.*
28. Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς,* σελ.256-257, βάζει τη θεωρητική βάση της ανταποδότικότητας : *΄΄Στην οικογένεια και σε άλλους χώρους, ένα τέτοιο μοντέλο θα τόνιζε όχι μόνον τα δικαιώματα αλλά και τις ευθύνες, Η αναγνώριση των τυπικών και ουσιωδών δικαιωμάτων σημαίνει επίσης τον καθορισμό συνακόλουθων υποχρεώσεων΄΄.* Μήτσος, Μ. *Κινητά για τους Ανέργους,* (Εφημερίδα Τα Νέα, 03/03/2000), αναφερόμενος στην επιδοματική πολιτική Μπλαίρ : *΄΄Όσοι απορρίπτουν τρεις συμφέρουσες προσφορές ... θα χάνουν ολόκληρο το επίδομα΄΄.*
29. Φρολόβ, Ι. (1992), *Ο σοσιαλισμός του μέλλοντος,* Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 2, σελ.30 : *΄΄ ... το «καλώς έχειν» των πολιτών και η ελεύθερη και απόλυτη ανάπτυξή τους ...΄΄.*
30. Γκορζ, Α. (1999), *Η Αθλιότητα του σήμερα και η προοπτική για το αύριο,* σελ.107 : *΄΄Ότι δηλαδή πρέπει να καταστήσει αυτονόητες απαιτήσεις της έννοιας της εργασίας του την ανακατανομή της εργασίας, τη μείωση της διάρκειας και του εντατικού ρυθμού της, την αυτοδιαχείριση χρόνων και ρυθμών, την εγγύηση της αγοραστικής δύναμης ... ΄΄.* Αντίλογος σε Γκορζ, Ρίφκιν, πρακτικές Μπλαίρ(Μήτσος, Μ. ό.π. : *΄΄Και 400 λίρες ... μέχρι να εισπράξουν τον πρώτο τους μισθό΄΄*) περί εφαρμογής ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος από τον Μοσκοβισί, Π. ό.π., σελ.251 : *΄΄ ... την επαναδιαπραγμάτευση του ελάχιστου εγγυημένου μισθού ... είναι λύσεις που δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτές΄΄.*

31. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, σελ.112-122 : *΄΄Το ζήτημα της κοινωνίας των πολιτών΄΄* σελ.101 στο Πρόγραμμα του Τρίτου Δρόμου : ενεργός κοινωνία των πολιτών.
32. Γκίντενς, Α. ό.π., σελ.214 για την εκλογική επικράτηση των Κλίντον, Κοκ, Ζοσπέν, Πρόντι, Μπλαίρ και προσθέτω τους Σρέντερ, Σημίτη. Η αναγνώριση από το Κεφάλαιο : Μοσκοβισί, Π. ό.π., σελ.203 : *΄΄ ... η Αριστερά στην εξουσία συμφιλίωσε τον γαλλικό λαό με τις επιχειρήσεις ... ΄΄.*
33. Ορισμός της χειραφέτησης από τον Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, σελ.146. Οι Γκίντενς, Γκορζ, Τουραίν την προσεγγίζουν ως προσωπική αυτονομία. Πιο συγκεκριμένα, Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, σελ.103 : *΄΄ ... το αίτημα για προσωπική αυτονομία και η εμφάνιση μιας πιο στοχαστικής γενιάς πολιτών΄΄*, Γκορζ, Α. ό.π., σελ.134 : *΄΄Μόνο ένα υποκείμενο που καταλαβαίνει να είναι υποκείμενο ... να αυτοπαραχθούν΄΄*, Τουραίν, Α. (1999), *Πως να ξεφύγουμε από τον φιλελευθερισμό;*, σελ.99 : *΄΄ ... του δικαιώματος του καθενός να ζήσει σύμφωνα με τις επιθυμίες του, τις ανάγκες και την καλλιέργειά του΄΄.*
34. Δασκαλάκης, Δ. (1997), *Η πολιτική αντιμετώπισης της ανεργίας και ενίσχυσης της απασχόλησης (1993-1996)*, στην Επιθεώρηση Εργασιακών σχέσεων, Τεύχος 7, από σελ.88. Ακόμη, Περιοδικό Ε.Ε. (1997), Τεύχος 1, σελ.40 και Γκλοτς, Α. ό.π., σελ.95 : *΄΄ ... θα μπορεί να είναι πολύ πιο ευέλικτη΄΄* και σελ.98 : *΄΄... ευλιγισία της εργασίας ... ΄΄.*
35. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, σελ.95 : *΄΄Θα μπορούσε να προτείνει κανείς, ως κυρίαρχο σύνθημα της νέας πολιτικής, το κανένα δικαίωμα χωρίς υποχρεώσεις΄΄.*
36. Γκίντενς, Α. ό.π., σελ.95 : *΄΄Μαζί με την εξάπλωση του ατομισμού, πρέπει να επέλθει και μια επέκταση των υποχρεώσεων του ατόμου΄΄.*
37. Γκίντενς, Α. ό.π., *Συμπερίληψη και αποκλεισμός*, σελ.146-155 και Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.139-141 σχετικά με τις δύο μεθόδους διαχωρισμού.
38. Βλέπε σημείωση 6 του παραρτήματος Β Μέρους.
39. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.204 : *΄΄Ο χώρος στον οποίο μπορεί να αναπτυχθεί η κοσμοπολιτική δημοκρατία προκύπτει μέσα από αυτά τα διαφορετικά δίκτυα – μια πολυδιάστατη ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα σε κράτη, οργανισμούς και ανθρώπους΄΄.*
40. Γκίντενς, Α. ό.π., σελ.143-144, χαρακτηριστικά : *΄΄Η νέα πολιτική ορίζει την ισότητα ως συμπερίληψη και την ανισότητα ως αποκλεισμό΄΄.*
41. Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, σελ.116 : *΄΄Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο διαλογικός εκδημοκρατισμός συνεπάγεται τον εκδημοκρατισμό της δημοκρατίας, αλλά και την εξάπλωση άλλων διαλογικών μηχανισμών΄΄.* Στη συνέχεια περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία των πολιτών πραγματώνει τη Δημοκρατία (κινήματα και ομάδες αυτοβοήθειας).
42. Γκορμπατσώφ, Μ. (1992), *Το μέλλον και ο σοσιαλισμός*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 1, αποκηρύττει το παρελθόν και αντιπροτείνει την περεστρόικα, το δημοκρατικό, ανθρωπιστικό σοσιαλισμό. Τουραίν, Α. (2000), *Είναι γελοίο να λέμε ότι η πολιτική του Μπλαίρ είναι αριστερή!*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα για την Αριστερά, σελ.24 : *΄΄Ένα καθεστώς που μπορεί να καθοριστεί ως ο απόλυτος έλεγχος του κράτους στην κοινωνία, δεν υπάρχει αυτονομία της κοινωνίας ... ΄΄.*
43. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.76-77 : *΄΄ ... στο όνομα του καθήκοντος που υπάρχει για τη δημιουργία ενός δημόσιου καταιγισμού ιδεών εναντίον της επικρατούσας παράλυσης πολιτικής ... ΄΄.*
44. Γκίντενς, Α. ό.π., σελ.280 : *΄΄ ... κοινωνία εντατικής αντανακλαστικότητας ... ΄΄* και σελ.191 : *΄΄ ... αυξημένη αντανακλαστικότητα της τοπικής και παγκόσμιας ζωής σήμερα΄΄.* Ο Γ. δηλώνει πως ο όρος αποτελεί δάνειο από τον Μπεκ.
45. Γκίντενς, Α. (1998), ό.π., σελ.91-92 : *΄΄Η διακινδύνευση δεν είναι μόνο αρνητικό φαινόμενο ... τα δεσμά της φύσης και της παράδοσης΄΄.*
46. Γκίντενς, Α. ό.π., σελ.93 : *΄΄Η θετική ανάληψη κινδύνων ... με παραγωγικό τρόπο΄΄.*
47. Γκίντενς, Α. ό.π., σελ.87 : *΄΄Το γεγονός ότι κάποιος είναι ειδικός δεν σημαίνει ότι μπορούμε αυτόματα να του έχουμε εμπιστοσύνη ότι γνωρίζει ποιο είναι το καλό μας΄΄.*
48. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.210-214 για την κοινωνία των παγκόσμιων ρίσκων : *΄΄ ... η πολιτική γύρω από τις τεχνολογίες κατατάσσεται στις κορυφαίες μορφές άσκησης πολιτικής, οδηγώντας με δημοκρατικά μέσα σε αποφασιστικές εναλλακτικές λύσεις΄΄*, σελ.212.
49. Κλαουντίν, Φ. (1992), *Κομμουνισμός και σοσιαλ-δημοκρατία*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 1, αναφέρεται στον παλαιό σοσιαλισμό ως ισότητα στην καταπίεση.
50. Τουραίν, Α. (1999), ό.π., για τη λανθασμένη επίκληση του κράτους : το Γαλλικό παράδειγμα, σελ.43 : *΄΄Αυτό που θέλω να καταπολεμήσω εδώ ... και πολιτιστικό της εκσυγχρονισμό΄΄.* Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.67 : *΄΄Κατ' αυτό τον τρόπο, καθίσταται προβληματικό το μοντέλο του σύγχρονου εθνικού κράτους, ... και το παγκόσμιο κράτος΄΄.*
51. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.247-248, *Ο μύθος του ευθύγραμμου των εξελίξεων.*
52. Γκίντενς, Α. ό.π., σελ.92, βλέπε το σχετικό *matrix της διακινδύνευσης* και σελ.141 : *΄΄Η ισότητα πρέπει να συμβάλει στην ποικιλομορφία, όχι να είναι εμπόδιό της΄΄.*
53. Γκίντενς, Α. (1999), ό.π., σελ.390-392.
54. Μπεκ, Ο, ό.π., Γκίντενς, Α. και στα δύο εξεταζόμενα έργα του.
55. Χάντινγκτον, Σ. (1998), *Η Σύγκρουση των πολιτισμών*, απόψεις περί Αμερικανικού οικονομικοπολιτιστικού Μεσσιανισμού για το σύνολο της ανθρωπότητας.

56. Μπάρμπερ, Μ. (1998), *Ο Κόσμος των Τζιχάντ κόντρα στους Mac*, αναφέρεται σε εξομοιωτική και ελεγχόμενη κουλτούρα που καθιστά μύθο την ελεύθερη επιλογή, ενώ θεωρεί την ελευθερία και τη δημοκρατία ως πολύ ευρύτερες της καταναλωτικής ελευθερίας, ενδεικτικά : σελ.72,89, 346,352. Και Μπελ, Ν. (1999), *Ο Πολιτισμός της μεταβιομηχανικής Δύσης*, αναφέρεται σε κουλτούρα ηδονιστική, ωφελιμιστική, αποηθικοποιημένη, αποιεροποιημένη, ανερμάτιστη, ενδεικτικά : σελ.23-29 και 33.
57. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.172 : *΄΄ Η ιδιωτική ζωή του καθενός δεν είναι πλέον μια ζωή συνδεδεμένη με συγκεκριμένους τόπους, δεν διέπεται από σταθερότητα και συγκεκριμένους κανόνες΄΄* και σελ.176 : *΄΄Η αντίληψη ότι κάποιος ζει σε έναν κλειστό, σαφώς οριοθετημένο τόπο είναι πλέον παντού αμφισβητήσιμη΄΄.*
58. Γκίντενς, Α. (1999), ό.π., σελ.134 : *΄΄Σε πολλές περιπτώσεις της κοινωνικής ζωής δεν μπορούμε να επιλέγουμε παρά μόνον μεταξύ εναλλακτικών προτάσεων – ακόμη και αν επιλέξουμε να παραμείνουμε «παραδοσιακοί».* Ανάλογα, ο Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.332-333 για τη μετα-παραδοσιακή υπεράσπιση της παράδοσης. Προφανείς οι αναλογίες με Φεγεράμπεντ, Π. (1975), *Ενάντια στη Μέθοδο*, όπου στο Κεφ.18 περί δογματισμού του επιστημονικού παραδείγματος, υπερασπίζεται τις πολλές και ισότιμες μεθόδους, ιδεολογίες, αυθεντίες, παραδόσεις, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα παραλληλισμού επιστήμης-μύθου.
59. Γκίντενς, Α. (1998), ό.π., σελ.59-70. Ακόμη, Γκίντενς, Α. (1999), ό.π., σελ.82-83 : *΄΄Η κοινότοπη παρατήρηση ότι δεν υπάρχει πλέον δεξιά ή αριστερά παίρνει ένα καινούργιο διανοητικό και πρακτικό κύρος μέσα στις σημερινές κοινωνικές συνθήκες΄΄* και Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.58 : *΄΄Όλοι οι πρωταγωνιστές της κοινωνίας πρέπει να πάρουν θέση, να απαντήσουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, τη στιγμή που οι απαντήσεις δεν μπορούν να ακολουθήσουν τυπικά το παλιό στερεότυπο της δεξιάς – αριστερής πράξης΄΄.*
60. Γκίντενς, Α. (1998), ό.π., σελ.13 : *΄΄Οι πολιτικές ιδεολογίες του παρελθόντος έχουν χάσει πλέον την απήχησή τους΄΄.*
61. Γκλοτς, Α. ό.π. για το ανεπίκαιρο των τάξεων, σελ.46-47 και Τουραίν, Α. (1999) ό.π., ομοίως σελ.51 : *΄΄Και εφόσον τον περασμένο αιώνα ... την ίδια γραμμή πλεύσης;΄΄.*
62. Γκίντενς, Α. (1998) ό.π., σελ.70 : *΄΄Η εξίσωση αριστερής τοποθέτησης και ριζοσπαστισμού , αν ποτέ υπήρξε τέτοια εξίσωση, έχει πάψει πλέον να υφίσταται΄΄.*
63. Γκίντενς, Α. (1999) ό.π., σελ.62 : *΄΄Ο ισχυρισμός ότι ο Tony Blair έχει αντιγράψει πολλές από τις απόψεις του θατερισμού και τις επαναχρησιμοποιεί ανακυκλωμένες ως κάτι καινούργιο ... ΄΄.*
64. Η άποψη ενισχύεται και από την έντονη αντανακλαστικότητα που επισημαίνουν Γκίντενς και Μπεκ. Ακόμη, Γκλοτς, Π. ό.π. για το *΄΄ ... πολύχρωμο παζάρι ...΄΄*, σελ.45.
65. Γκρέι, Τ. ό.π., σελ.222-230, απορρίπτει τις θέσεις των Φουκουγιάμα και Χάντινγκτον.
66. Ο Γκίντενς συνδέει την εμμονή στο παραδοσιακό και εθνικό με τη βία (*Πέραν τη Αριστεράς και Δεξιάς*, σελ.359-383), και θεωρεί την παραδοσιακά διαμορφωμένη ταυτότητα θεμέλιο του εθνικισμού (*Τρίτος Δρόμος*, σελ.181-185) αλλά και την παράδοση με τον φονταμενταλισμό άρα και την άρνηση του διαλόγου (*Πέραν της Αριστεράς και Δεξιάς*, σελ.137-138).
67. Γκλοτς, Α. ό.π. σελ.46, μας καλεί σε μη-μετωπική σύγκρουση με το κεφάλαιο και εγκατάλειψη της τακτικής των οδοφραγμάτων, αλλά θεωρεί και χρέος της Αριστεράς την αλληλεγγύη ισχυρών – αδυνάτων, σελ.63. Την ίδια αλληλεγγύη στηρίζει και ο Μοσκοβισί, Π. ό.π., σελ.203.
68. Τόσο ο Μοσκοβισί, Π. ό.π., σελ.127 όσο και οι Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π., σελ.318-349, αντιμετωπίζουν τη δεξιά διακυβέρνηση Ζιπέ και Κολ αντίστοιχα ως κακή διαχείριση και όχι ως συνειδητή οικονομική επιλογή με θύματα και ευνοημένους.
69. Γκλοτς, Α. ό.π., σελ.72-73, για τη σχέση Αριστεράς και Καπιταλισμού και σελ.78 όπου νομιμοποιεί τη συμμαχία με τους ισχυρούς : *΄΄Όποιος θέλει να βοηθήσει τον αδύναμο, πρέπει να έχει δύναμη στο χώρο των δυνατών΄΄.* Και Καρνόι, Μ. (1992), *Πολυεθνικές : Φίλοι ή εχθροί στην ανάπτυξη μιας Νέας Οικονομικής Τάξης;*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 4.
70. Η ανοχή και ο σεβασμός του διαφορετικού επισημαίνονται από το σύνολο σχεδόν των «νεοαριστερών» θεωρητικών ως αφετηρία αριστερής πολιτικής, με προεξέχοντες τους Γκίντενς και Μπεκ βασικά, αλλά και τους Μοσκοβισί, Λαφονταίν.
71. Για τα κοινωνικά κινήματα : Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος, Το ζήτημα του πολιτικού φορέα*, σελ.70-80. Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, σελ.191-193. Μπεκ. Ο. ό.π., σελ.159-178, *Διεθνής κοινωνία των πολιτών : Πως προκύπτει.* Τουραίν, Α. (1999), *Πως να ξεφύγουμε από τον φιλελευθερισμό;, σελ.71-110 : Νέα κοινωνικά κινήματα;*
72. Τουραίν, Α. ό.π., σελ.13,34 και επικρίσεις για την τακτική της Β.Φορεστέρ σελ.61 : *΄΄Λίγο πιο πριν, το βιβλίο της Viviane Forrester ... με την καταγγελία ανυπόφορων καταστάσεων, χωρίς όμως να εισφέρει ούτε αναλύσεις, ούτε προτάσεις΄΄.* Γκλοτς, Α. ό.π., σελ.45-46 κατά Αριστεράς και ρήξης, τακτικής οδοφραγμάτων. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.253-254 για τον *Κόκκινο Προστατευτισμό* και σελ.72. Γιαννίτσης, Τ. – νυν Υπουργός Εργασίας – στην εισαγωγή στο Λαφονταίν, ό.π., σελ.50 : *΄΄Γιατί η φραστική καταγγελία δε μετουσιώνεται σε πράξη ... ΄΄.*
73. Τουραίν, Α. ό.π., σελ.71-72 : *΄΄Όσοι βλέπουν τη μαζική υποστήριξη της κοινής γνώμης προς την απεργία ... το σημάδι της αναζωογόνησης της πάλης των τάξεων ή ακόμη και της αγωνιστικότητας του συνδικαλιστικού κινήματος, συγχέουν τις επιθυμίες τους με την πραγματικότητα΄΄.*

74. Η Νέα Αριστερά τίθεται αδιαμφισβήτητα κατά της βίας ως μορφής διεκδίκησης. Γκίντενς, Α. (1999), ό.π., σελ.359-384 : *Η πολιτική θεωρία και το πρόβλημα και της βίας*. Τουραίν, Α. ό.π., σελ.55 : *΄΄Έτσι, τα καθεστώτα που γεννήθηκαν από τη βίαια κατάκτηση της εξουσίας στο όνομα ενός λαού ... έγιναν ολοκληρωτικά΄΄*. Γκλοτς, Α. ό.π., βλέπε σημείωση 74 και Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.296.
75. Μπεκ, Ο. ό.π., σελ.210-211 : *΄΄Για όλα αυτά απαιτείται ξαφνικά η έγκριση της κοινής γνώμης ... ΄΄* και Τουραίν, Α. (1999) ό.π., σελ.76 : *΄΄Για να διαμορφωθεί ένα κίνημα, δεν αρκεί να αντιτίθεται σε μία κυριαρχία. Πρέπει οι διεκδικήσεις να γίνονται στο όνομα ενός θετικού στοιχείου ... να διεξάγεται στο όνομα αξιών που η κοινωνία στο σύνολό της τις θεωρεί κεντρικής σημασίας΄΄*.
76. Γκορζ, Α. ό.π., σελ.215 : ΄΄Αυτο-οργανωμένες, αυτοδιαχειριζόμενες, ανοιχτές σε όλους, αυτές οι αυτο-δραστηριότητες δεν πρέπει να νοούνται ως δευτερεύοντα συμπληρώματα της καπιταλιστικής οικονομίας ... ΄΄. Ρίφκιν, Τ. (1996), *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, για τον εθελοντισμό και την αυτο-οργάνωση στο Ένα διαφορετικό όραμα, σελ.424-432.
77. Μποτόπουλος, Κ. (1994), Σοσιαλιστές και Εξουσία, σελ.332-340 στο *Εμπειρισμός και Κομφορμισμός*.

ΜΕΡΟΣ Ε

ΟΙ ΕΝΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

1. Η ενεργός διάκριση : Δεξιά και Αριστερά

Η εμμονή των εκπροσώπων της Νέας Αριστεράς στην επανανοηματοδότηση και υποβάθμιση του εξεταζόμενου διπόλου εκτός από ρεαλιστική – όπως αυτοί υποστηρίζουν – θα μπορούσε να κριθεί ως ξεκάθαρα ιδεολογικά και πολιτικά προσανατολισμένη διότι ευνοεί μια σειρά επιλογών και πρακτικών που, σε άλλη περίπτωση, δε θα μπορούσαν να νομιμοποιηθούν.

Όπως υποστηρίζει ο Μπόμπιο, η ίδια η παρατεταμένη χρήση των όρων *δεξιά* και *αριστερά* στο καθημερινό λεξιλόγιο των πολιτών αλλά και το αντίστοιχο των πολιτικών, αρκεί για να επιβεβαιώσει την ισχύ τους[1]. Τα σύγχρονα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα παρουσιάζουν μια διφορούμενη στρατηγική λεξιλογίου αφού ανάλογα με την περίσταση, άλλοτε πρεσβεύουν πως οι διακρίσεις αυτές είναι ακατάλληλες και αφορούν άλλες εποχές με σαφή διαχωριστικά όρια και άλλοτε προσπαθώντας να ισχυροποιήσουν την ενότητα των οπαδών τους έναντι της Δεξιάς, επικαλούνται τις αριστερές τους ρίζες και δαιμονοποιούν τον αντίπαλο, χρησιμοποιώντας ουσιαστικά τακτικές τις οποίες επικρίνουν. Ο ίδιος ο Γκίντενς, θερμός πολέμιος της διάκρισης αυτής, που μας προσκαλεί στη δημιουργία μιας ανανεωμένης ριζοσπαστικής πολιτικής περιγράφοντας έτσι τον καρπό της θεωρίας του Τρίτου Δρόμου, φαίνεται ότι αδυνατεί να αποτινάξει τις αριστερές καταβολές του προβληματισμού του[2]. Σε παρόμοια σύγχυση – παγίδευση βρίσκονται και άλλοι θεωρητικοί και πολιτικοί[3]. Η σύγχρονη ελληνική πολιτική πραγματικότητα που κυριαρχείται από την επικράτηση ενός εκσυγχρονιστικού ευρωπαικού σοσιαλιστικού κόμματος το οποίο πρεσβεύει τη μετάβαση σε νέες εποχές καθώς και την πτώση των παλαιών διαχωριστικών γραμμών, βρίθει από εκφράσεις που επιβεβαιώνουν την ενεργό ανταπόκριση του παλαιού

λεξιλογίου στους πολίτες : ΄΄Ο λαός δεν ξεχνά τι σημαίνει Δεξιά΄΄, ΄΄Εμείς οι Αριστεροί ...΄΄, ΄΄Η Δεξιά κατέστρεψε το Κοινωνικό Κράτος΄΄, ΄΄... οι προοδευτικές, δημοκρατικές δυνάμεις της Αριστεράς΄΄ κλπ. Χαρακτηριστική ένδειξη είναι η διατήρηση του όρου *Αριστερά* στην ονομασία πολλών σοσιαλιστικών/σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων ενώ, όπως επισημαίνει και πάλι ο Μπόμπιο, ακόμη και η χωροταξική διάκριση-τοποθέτηση των κομμάτων στη Βουλή – η οποία και διατηρείται – δε βασίζεται στην τύχη αλλά υποδηλώνει μια ισχύουσα διαφοροποίηση Δεξιάς-Αριστεράς[4].

Ακόμη και οι αξίες, που υποτίθεται ότι καθοδηγούν τη δράση της Νέας Αριστεράς, έχουν – παρά τη νέα ερμηνεία τους – ουσιαστική ταύτιση με τις αξίες που παραδοσιακά υπηρετούσε η Αριστερά : ισότητα, αδελφότητα, δικαιοσύνη, ελευθερία[5]. Αυτές οι αξίες δεν μπορούν να θεωρηθούν αναζητήσεις της Δεξιάς ή του νεοφιλελευθερισμού, εκτός αν συρρικνώσουμε την ελευθερία στο επίπεδο των ελεύθερων συναλλαγών, τη δικαιοσύνη στο δικαίωμα για έντιμες οικονομικές συναλλαγές, την ισότητα στο δικαίωμα συμμετοχής στο οικονομικό παιχνίδι, ενώ περί αδελφότητας και αλληλεγγύης είναι περιττό να αναφερθεί πως ουδέποτε υπήρξε η παραμικρή ανησυχία αφού ο νεοφιλελεύθερος εγωκεντρικός ατομισμός αντιβαίνει σε κάτι τέτοιο.

Η Νέα Αριστερά – που και αυτή εμπράκτως αναιρεί το θάνατο της Αριστεράς[6] – προσπαθεί με την άρνηση της ισχύος των όρων και της διάκρισης, να επιτύχει ένα τριπλό στόχο: 1. Καταρχήν να οριστικοποιήσει το διαζύγιο της από τον παλαιό σοσιαλισμό που ηττήθηκε από την Ιστορία και χρεώθηκε το συγκεντρωτισμό, το συντηρητισμό καθώς και ένα τεράστιο έλλειμμα δημοκρατίας[7]. Αυτή η παλαιά Αριστερά της οποίας στοιχεία είναι ακόμη ζωντανά, αποτελεί τον κακό δαίμονα, το ένοχο παρελθόν που δεν ταιριάζει στη σύγχρονη σοσιαλδημοκρατία η οποία ουσιαστικά κυβερνά την Ευρώπη. 2. Ο δραματικά ενισχυμένος ρόλος της σύγχρονης επικοινωνίας και η εκρηκτική εξάπλωση πληροφοριών έχουν διευκολύνει την επέκταση μιας καταναλωτικής, α-κοινωνικής και αποιδεολογικοποιημένης κουλτούρας που ανακοινώνει το Τέλος της Ιστορίας, των τάξεων,

των ιδεολογιών και στηρίζει τη μονόδρομη επιλογή της Αγοράς. Σ' αυτό το πολιτισμικό κλίμα, η σύγχρονη Αριστερά που απευθύνεται πλέον στην πλειονότητα και όχι σε μικρές περιθωριακές ομάδες, θεωρεί ότι δεν μπορεί να εμμένει στα παλαιά λεξιλόγια[8]. Ενδιαφέρεται να κυβερνήσει, έχει ήδη εμποτισθεί από τις ευθύνες της εξουσίας[9] και αρνείται την ιδεολογική της συγγένεια και προέλευση για να προσελκύσει το μέγιστο δυνατό αριθμό ψηφοφόρων[10]. 3. Η στρέβλωση ή αναμόρφωση των προταγμάτων και αξιών της Νέας Αριστεράς και η ουσιαστική συμφωνία με τη λειτουργία της Αγοράς ως αποκλειστικού διεξόδου ευημερίας, την έχει υποχρεώσει να αρνείται την αντιθετικότητα Δεξιάς – Αριστεράς, αφού οι κυβερνητικές επιλογές και των δύο συγχέονται έντονα και οι διαφορές τους έχουν συνήθως δευτερεύοντα, διαχειριστικό χαρακτήρα. Τέτοιες κυβερνητικές επιλογές που γειτνιάζουν[11] τόσο με αντίστοιχες δεξιών κυβερνήσεων, δεν επιτρέπουν τη σύνδεση της σοσιαλδημοκρατίας με μια ουσιαστικά αριστερή προοπτική για ισότητα και δικαιοσύνη η οποία βαφτίζεται παρωχημένη, αναποτελεσματική και αναντίστοιχη στις σύγχρονες συνθήκες επικοινωνίας και οικονομίας. Η αντιφατικότητα στη συμπεριφορά της Νέας Αριστεράς εντοπίζεται στο ότι όταν καλείται – υπό την πίεση των επικρίσεων που της χρεώνουν σοσιαλιστικό καπιταλισμό ή διαχειριστικές μόνο διαφορές από τη Δεξιά – να διακριθεί από τον εκλογικό της αντίπαλο, επικαλείται αξίες αριστερής προέλευσης στις οποίες όμως υποτίθεται ότι προσδίδει μετα-παραδοσιακό περιεχόμενο. Έτσι το κράτος προστασίας μετασχηματίζεται σε θετικό κοινωνικό κράτος της ευκαιρίας, η ισότητα συρρικνώνεται στη δυνατότητα κοινωνικής συμπερίληψης, η δικαιοσύνη γίνεται συμβατή με την έντονη ανισότητα, η αλληλεγγύη νοείται με ασαφή ευχολογικό τρόπο, ενώ το Κράτος παρουσιάζεται ουσιαστικά ως εμπόδιο στη δημοκρατία και την ανάπτυξη.

Αυτή η Νέα Αριστερά που διαχειρίζεται αντιφατικά και καιροσκοπικά τη σημασία και τη λειτουργία της δυάδας Δεξιά – Αριστερά[12], προσπαθεί να απομακρυνθεί από το νεοφιλελεύθερο μονόδρομο της αγοραίας λογικής υιοθετώντας ένα νέο μονόδρομο διαχείρισης της παγκοσμιοποίησης στα πλαίσια του οποίου είναι συμβατά ο ισχυρός

καπιταλισμός, οι πολυεθνικοί μεγιστάνες, οι διεθνείς μηχανισμοί εξουσίας που αποδυναμώνουν το εθνικό κράτος, με την ανοχή στο διαφορετικό, το τοπικό, τα κοινωνικά κινήματα ως κυρίαρχη μορφή διεκδικήσεων και τόνωσης της κοινωνίας των πολιτών, σ' ένα περίεργο ψηφιδωτό όπου κάθε στοιχείο του θεωρείται πως δεν αντιτίθεται σε οποιοδήποτε άλλο και που ενώ παρουσιάζεται ανοικτό και αποιδεολογικοποιημένο, ουσιαστικά αποτελεί προιόν σαφών ιδεολογικών και πολιτικών επιλογών[13]. Η Νέα Αριστερά μας καλεί να σκεφτούμε μετα-παραδοσιακά ενώ ταυτόχρονα θεωρεί πως η μόνη πιθανή αριστερή[14] – *οπτική στο σύγχρονο κόσμο είναι* η δική της εκδοχή !

2. Ισχνό εθνικό κράτος και θεσμοί θετικής πρόνοιας

Η Νέα Αριστερά θεωρεί συντηρητισμό την εμμονή στο ισχυρό εθνικό κράτος και στο σωτήριο χαρακτήρα της κρατικής πρόνοιας. Η παγκοσμιοποίηση της εξουσίας και η ισχυροποίηση διεθνών φορέων λήψης αποφάσεων καθώς και οι νέες ευκαιρίες – *προκλήσεις που είναι* ασύμβατες με αδρανή, παθητικά υποκείμενα, ακυρώνουν τις δύο προαναφερόμενες παραδοσιακές κρατικές διαστάσεις. Η Νέα Αριστερά δηλαδή στηρίζει τον περιορισμό της σημασίας εθνικών πολιτικών αλλά και μάχεται εναντίον όσων θεωρούν το κράτος γενικευμένων παροχών ως σωτηρία[15] για τα δεινά της κοινωνικής ανισότητας και των αποκλεισμών. Για όλα αυτά επικαλείται την αρχή του θετικού υποκειμένου που οδηγεί αναπόφευκτα στη μετάβαση από το κράτος επιδομάτων στο κράτος δημιουργό ευκαιριών και την αρχή της παγκοσμιοποίησης των αποφάσεων που οδηγεί από το εθνικά προσανατολισμένο κράτος στο κράτος συμμέτοχο σε αποφάσεις οικουμενικού χαρακτήρα.

Οι επιλογές αυτές που σε επίπεδο διακηρύξεων αποπνέουν εκσυγχρονισμό και ρεαλισμό, ενέχουν σαφή ιδεολογική επιλογή και αξιολογήσεις έναντι της δικαιοσύνης, της ισότητας, της προόδου και της ευημερίας, ενώ οδηγούν σε πολύ συγκεκριμένα οικονομικά

και κοινωνικά αποτελέσματα. Η εμμονή στην υποβάθμιση της σημασίας των εθνικών πολιτικών στη διαμόρφωση του σύγχρονου κόσμου, καθίσταται τουλάχιστον ύποπτη. Το κράτος και μόνο λόγω των μηχανισμών και δομών που διαθέτει, δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται αξιωματικά ως αναποτελεσματικό ή άρρωστο μέσο προόδου[16] το οποίο θα παρεμβαίνει όταν δεν θα είναι προτιμότερη η δράση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας[17]. Το κράτος έχει αποδειχθεί πως, παρά τις αδυναμίες και στρεβλώσεις του, μπορεί να υπάρξει και ως παραγωγός και ως επενδυτής και ως ρυθμιστής της οικονομίας, πολύ περισσότερο δε αφού όπως αποδεικνύεται με πλήθος στοιχείων ο προσανατολισμός της τελευταίας είναι βασικά εθνικός.[18] Το κράτος ακόμη έχει επανειλημμένως λειτουργήσει ως εγγυητής της συναίνεσης μεταξύ συγκρουόμενων κοινωνικών εταίρων αλλά και με τη μορφή του κράτους πρόνοιας ως ελπίδα επιβίωσης για πλήθος μη προνομιούχων ομάδων. Όλες αυτές οι διαστάσεις δεν είναι δυνατόν να μηδενιστούν όποια και αν είναι η αντιπρόταση της Νέας Αριστεράς. Το κράτος έχει σίγουρα υπάρξει και υπεργραφειοκρατικό και διεφθαρμένο και ανισωτικό και αναποτελεσματικό. Παρ' όλα αυτά δεν υπάρχει καμία ισχυρή απόδειξη πως αξιωματικά μπορεί μόνο κατ' αυτούς τους τρόπους να λειτουργήσει. Επιπλέον η πίστη στην παγκοσμιοποίηση που ούτε σαφώς ορίζεται ούτε το κατά πόσο αναπόφευκτη είναι ούτε το σε ποιο βαθμό μας έχει επηρεάσει, μπορούν με ασφάλεια να διαπιστωθούν, δεν μπορεί να υποβαθμίζει δραματικά τη σημασία του εθνικού κράτους αλλά ούτε και να το ταυτίζει με δυνάμεις παράδοσης και συντήρησης που καταστρέφουν τις νέες ευκαιρίες. Η στροφή στον ατομισμό – έστω κι αν αυτός λέγεται ενεργητικός – και η ελάφρυνση του κράτους από αποφάσεις και υποχρεώσεις, αποτελούν επιλογές που ουσιαστικά μεταθέτουν την ευθύνη για τη διαβίωση του καθενός αποκλειστικά στον ίδιο. Έτσι όμως το άτομο φαίνεται ότι δεν ανήκει σε οποιοδήποτε κοινωνικό σύνολο και επομένως δε δικαιούται να ελπίζει στη μέγιστη δυνατή ευημερία από το Κράτος ή την κοινωνία. Οι συλλογικές διεκδικήσεις χαρακτηρίζονται συνήθως απαξιωτικά ως αγώνες για κεκτημένα και οι ομάδες εργαζομένων ως προνομιούχες συντεχνίες[19]. Οι αξιολογήσεις αυτές δεν

αποτελούν κατασκευές του νεοφιλελεύθερου λεξιλογίου αλλά στοιχεία του λόγου αριστερών σοσιαλδημοκρατικών κυβερνήσεων οι οποίες αυτοανακηρύσσονται σε κυβερνήσεις του κοινωνικού κράτους και της προστασίας, στο οποίο προφανώς προσδίδουν νέο περιεχόμενο. Οι συνεχείς επιθέσεις στα επιδόματα και βοηθήματα μειονεκτούντων ομάδων αλλά και στις γενικευμένες μαζικές παροχές όλων των εργαζομένων[20], υποκαθίστανται από τη φιλολογία της παροχής ευκαιριών σε όλους η οποία πρακτικά εκδηλώνεται με προγράμματα κατάρτισης[21] και διά βίου εκπαίδευσης και - σε λίγες ακόμη χώρες – μέσω του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος.

Η συνεχής συρρίκνωση του κράτους συνδυάζεται με τη δυνατότητα ελευθερίας και ατομικής – ποτέ συλλογικής – χειραφέτησης. Έτσι καταργείται η κρατική λειτουργία της αρωγής στις ανίσχυρες κοινωνικές ομάδες ενώπιον της δύσκολης διαπραγμάτευσης που διεξάγουν με τους οικονομικά δυνατούς εταίρους. Ταυτόχρονα το κράτος και εν προκειμένω η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση, ελαφρύνεται από πλήθος υποχρεώσεων και νομιμοποιείται να δηλώνει αδυναμία μεταμόρφωσης των συνθηκών στα πλαίσια της νέας παγκόσμιας κοινωνίας. Οι μη προνομιούχοι όχι ως ομάδες αλλά ο καθένας χωριστά δεν μπορούν πλέον να «χρεώσουν» τη δυσχερή τους κατάσταση ούτε στους προνομιούχους ούτε και στο κράτος, αλλά μόνο στη δική τους αδράνεια[22]. Αφαιρώντας κάποια δευτερεύοντα – κατά την εκτίμησή μου στοιχεία – η λογική αυτή εμφανίζει ισχυρότατη συγγένεια με την ωμή αγοραία λογική της Δεξιάς, αφού και αυτή ουσιαστικά ενοχοποιεί τα θύματα.

3. Ο ενεργητικός ατομισμός και η αδυναμία σχηματισμού ισχυρών συλλογικοτήτων

Η Νέα Αριστερά πρεσβεύει την τόνωση της λειτουργίας της κοινωνίας των πολιτών και είναι υπέρμαχος της επέκτασης της διακινδύνευσης και της έντονης οικουμενικής αντανακλαστικότητας. Η διαχείριση των προβλημάτων, ανισοτήτων, νέων κινδύνων που εν δυνάμει προκύπτουν από την τεχνολογική επανάσταση και την οικουμενική πλέον αξία των όποιων εξελίξεων, θεωρείται ότι πρέπει να «ανατεθεί» σε θετικά, ενεργά υποκείμενα. Η δυνατότητα συλλογικοποίησης περιορίζεται στη μορφή εθελοντικών αυτοοργανωμένων ομαδώσεων και στα νέα κοινωνικά κινήματα (ομοφυλοφιλία, οικολογία, φεμινισμός, πολιτισμικές διεκδικήσεις κλπ).

Το πρόταγμα για την ενίσχυση κουλτούρας υπέρ της αυτοβελτίωσης του ατόμου και της χειραφέτησης του που προυποτίθεται για την κατάκτηση της ευτυχίας, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι κατακριτέο. Επιλήψιμη επίσης δεν μπορεί να είναι η έκρηξη εθελοντισμού[23] και ο πολλαπλασιασμός κινημάτων με συγκεκριμένες διεκδικήσεις πολιτισμικού βασικά χαρακτήρα[24]. Από την άλλη πλευρά όμως, μια αριστερή τοποθέτηση δεν είναι δυνατόν να επικεντρώνει την αγωνία της για τη χειραφέτηση αποκλειστικά στο Υποκείμενο αλλά και να αγνοεί ότι εκτός των πολιτισμικών αγώνων για την αποδοχή του διαφορετικού ή του τοπικού, υπάρχουν απτές οικονομικοκοινωνικές ανισότητες οι οποίες εντείνονται συνεχώς και αφορούν όλο και πιο ευρείες[25] κατηγορίες πληθυσμού και όχι μεμονωμένα άτομα. Επιπρόσθετα, θα ήταν σφάλμα να θεωρηθεί πως οι ανισότητες αποτελούν αντικειμενική και αποπροσωποποιημένη εξέλιξη που υπαγορεύει η Νέα Οικονομία και Κοινωνία, ενώ στην πραγματικότητα βασίζονται σε συνειδητές επιλογές της πολιτικοοικονομικής εξουσίας[26]. Οι συσχετισμοί και οι συγκρούσεις μεταξύ των ισχυρών ιδιωτικών επιχειρήσεων και των εργαζομένων όχι απλά είναι ζωντανές αλλά και βρίσκονται σε μία ιδιαίτερα κρίσιμη φάση αφού το νέο μοντέλο παραγωγής και εργασίας έχει

μεταμορφώσει και αναζωογονήσει τον καπιταλισμό, οδηγώντας σε στασιμότητα ή και μείωση μισθών, συνεχή κινητικότητα και ευελιξία από τη μεριά των εργαζομένων και συρρίκνωση έως εξαφάνιση των κοινωνικών παροχών. Είναι άξιο απορίας το πως έναντι αυτών των όρων «διαλόγου» μπορεί η Νέα Αριστερά να στηρίζει καταρχήν λογικές αποιδεολογικοποίησης και αποταξικοποίησης των διαπραγματεύσεων και να διατυπώνει ευχολογικές ασαφείς αξιώσεις περί της *τέχνης της διακινδύνευσης* ή της έντασης της *αντανακλαστικότητας* μέσω μεμονωμένων υποκειμένων – έστω και ενεργητικών – ή κινημάτων στενών οριζόντων, τα οποία δεν αξιώνουν οικονομικά, εργασιακά ή προνοιακά / ασφαλιστικά οφέλη. Αυτός ο σχεδόν επιδιωκόμενος κατακερματισμός και η σμίκρυνση περιεχομένου αγώνων αλλά και ευρύτητας κοινού-αποδέκτη των μηνυμάτων των κοινωνικών κινημάτων, μπορεί να χαρακτηρισθεί εν δυνάμει ύποπτη αφού η διαπραγμάτευση υπ' αυτούς τους όρους ευνοεί αναμφισβήτητα τον ισχυρό πόλο. Η δημοκρατία και η ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών δεν μπορεί να συγγενεύει με τον εθελοτυφλία. Αυτή η τελευταία χαρακτηρίζει την προσέγγιση της Νέας Αριστεράς που εμμένει στο να βλέπει τη διαπραγμάτευση χωρίς συγκρούσεις με ταξικό χρώμα και να αποσιωπά σχεδόν τη σημασία της ισχύος των πολυεθνικών επιχειρήσεων και των κέντρων ελέγχου πληροφόρησης και τεχνολογίας στην κατάληξη του διαλόγου. Η παγκοσμιότητα δεν μπορεί να ειδωθεί μόνο ως ευκαιρία ή υποχρεωτική διέξοδος ευημερίας. Οφείλει ταυτόχρονα να προσεγγισθεί και ως εν δυνάμει κίνδυνος παγίωσης κυριαρχιών. Οι ανισότητες και τα φαινόμενα εξαθλίωσης ούτε έχουν εκλείψει ούτε δικαιούμαστε να μην τα επισημαίνουμε, αλλά και ούτε έχουν πάψει να οφείλονται στην εγκληματική ενίσχυση των ιδιωτικών κερδών, στην άρνηση δίκαιων αναδιανομών πλούτου, στη διάλυση του κοινωνικού κράτους, στις πολιτικές συνειδητής υπανάπτυξης που επιβάλλονται στον Τρίτο Κόσμο και εν τέλει στην Οικονομία δηλαδή το πρόσφατο παραγωγικό και εργασιακό μοντέλο.

Ο καπιταλισμός εξακολουθεί να λειτουργεί ανατροφοδοτημένος με νέες δυνάμεις. Το νέο παραγωγικό μοντέλο, η τεχνολογική έκρηξη και η εντεινόμενη αυτοματοποίηση που καθιστούν την εργασία όλο και λιγότερο αναγκαστική προυπόθεση αναπαραγωγής[27] του Κεφαλαίου, σε συνδυασμό με τις νέες δυνατότητες εύκολης επικοινωνίας και μεταφοράς αλλά και με την έκρηξη της ελεύθερης διακίνησης χρηματιστικών κεφαλαίων, δυσχεραίνει τους όρους διαπραγμάτευσης για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού η αξιοπρεπής διαβίωση του οποίου βρίσκεται διαρκώς σε επισφαλή θέση.

Τα μεγάλα συλλογικά υποκείμενα που θα αναγνωρίζουν ότι οι συγκρούσεις και οι διεκδικήσεις έχουν και στο παρόν την ίδια ακριβώς βάση καθώς και ότι το κυρίαρχο κοινωνικοοικονομικό μοντέλο διατηρείται αλλά εκσυγχρονισμένο, είναι αυτά που ενδεχομένως θα κατορθώσουν να θέσουν κάποιους όρους αξιοπρέπειας έναντι της φρενήρους μεγέθυνσης του ιδιωτικού κεφαλαίου. Τα ενεργά υποκείμενα και τα νέα κοινωνικά κινήματα δεν είναι – σε καμία περίπτωση – ασύμβατα με την παραπάνω εξέλιξη, αλλά η διεκδίκηση δεν μπορεί να ασκείται μόνο μέσω αυτών. Δεν είναι δυνατόν να αποσιωπάται το ότι μαζικά κινήματα, που πολλές φορές χρησιμοποίησαν και βία, ήταν αυτά που οδήγησαν σε εξελίξεις[28] προοδευτικού χαρακτήρα οι οποίες σήμερα θεωρούνται δεδομένες. Επομένως τα μεγάλα συλλογικά μορφώματα με ιδεολογικά εφόδια αλλά και κοινή, ταξική και κοινωνικοοικονομική βάση δημιουργίας, δεν μπορούν να θεωρούνται απίθανες εξελίξεις και να συγκεντρώνουν ειρωνικούς έως και εχθρικούς χαρακτηρισμούς, πολύ περισσότερο από οπτικές που κατά περίπτωση επικαλούνται την – με το παραδοσιακό και παρωχημένο περιεχόμενο – αριστερή τους προέλευση. Ίσως η ρεαλιστική ουτοπία της Νέας Αριστεράς θα όφειλε να αφιερώσει λίγο από το χρέος της στη σύγχρονη ιστορία, στη δυνατότητα δημιουργίας τέτοιων συλλογικοτήτων.

4. Καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού: η αποσιώπηση των ανισοτήτων

Κυρίαρχη αγωνία της Νέας Αριστεράς και του κοινωνικού – ανθρωπιστικού προτύπου που διακηρύσσει, είναι η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και δευτερευόντως των ανισοτήτων. Ο κοινωνικός αποκλεισμός άλλωστε – όπως έχει προαναφερθεί – αποτελεί εννοιολογική κατασκευή με πολλαπλώς αμφισβητήσιμη επιστημονική αξία, που προέκυψε από το χώρο της πολιτικής και αποτέλεσε τη βάση για χρηματοδοτήσεις[29] ερευνών αλλά και εφαρμογής προγραμμάτων καταπολέμησης αμφισβητούμενων προθέσεων και αποτελεσματικότητας[30].

Η κυριαρχία του κοινωνικού αποκλεισμού ως βασικής αιχμής και προσανατολισμού της Νέας Αριστεράς, γεννά όμως μια σειρά από σοβαρά ερωτήματα. Καταρχήν ο κοινωνικός αποκλεισμός ως όρος – το λεξιλόγιο και η χρήση του έχει πολύ μεγάλη σημασία και φανερώνει ιδεολογικές και αξιολογικές επιλογές[31] – απενοχοποιεί και απελευθερώνει τον οποιοδήποτε πιθανό υπεύθυνο από λάθη ή και συνειδητές ενέργειες που δύνανται να περιθωριοποιήσουν ολόκληρες κοινωνικές ομάδες. Επιπρόσθετα, εξατομικεύουν το πρόβλημα του αποκλεισμού ως απόρροια της ατομικής επιλογής του καθενός. Η σημαντικότερη εξέλιξη, που προκύπτει από το μονόδρομο περιορισμό της κοινωνικής πολιτικής στην καταπολέμηση του αποκλεισμού, είναι η σχετική εξαφάνιση της προβληματικής άρα και των παρεμβάσεων προς την άμβλυνση των ανισοτήτων. Η κοινωνική πολιτική στρέφεται από τις μαζικές παροχές στην έκπτωση και στο στενό προσανατολισμό δημιουργίας προγραμμάτων κατάρτισης / εκπαίδευσης για τις κατώτατες ομάδες που βρίσκονται εντός / εκτός της κοινωνικής ιεραρχίας. Έτσι οι πολιτικές τόνωσης συγκεκριμένων ομάδων που αδυνατούν να συνδεθούν με την παραγωγή και την εργασία, αποτελούν ταυτόχρονα παράγοντα – άλλοθι ακύρωσης της εφαρμογής ευρείας έκτασης διορθωτικών κινήσεων για το κλείσιμο της ψαλίδας δραματικών ανισοτήτων που

εντοπίζονται ανάμεσα στο συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού – σε μεγαλύτερη ή μικρότερη ένταση – και μιας αριθμητικά ισχνής ελίτ[32] πλούτου. Η αναζήτηση δηλαδή προσανατολίζεται σχεδόν αποκλειστικά στους εκτός παραγωγής και εργασίας και στρέφεται μακριά από όσους διαθέτουν απασχόληση και εκπληρώνουν κάποια βασικά δικαιώματα, χωρίς αυτά να συνθέτουν αναγκαστικά μια εικόνα αξιοπρεπούς διαβίωσης ενώ κάποιες μικρές ομάδες επιδίδονται σε συνεχή αγώνα διόγκωσης του ιδιωτικού πλούτου. Επιπρόσθετα, τα κονδύλια που επενδύονται στα προγράμματα κατάρτισης και επανεκπαίδευσης έχουν ως θύμα τους τα επιδόματα και βοηθήματα με το πρόσχημα της εφαρμογής ενεργών πολιτικών που εξοπλίζουν τα άτομα με στοιχεία τέτοια ώστε να ανοιχθεί, χωρίς εμπόδια, μπροστά τους ο δρόμος της απασχόλησης. Οι προτεραιότητες κοινωνικής πολιτικής της Νέας Αριστεράς, αγνοούν δύο βασικά αξιώματα που δεν αντέχουν σε σοβαρή κριτική : Καταρχήν ο παράγοντας αυτοματοποίηση[33] ο οποίος αμείλικτα κατακλύζει κάθε τομέα παραγωγής και αποδεδειγμένα εξαφανίζει πολλαπλάσιες θέσεις σε σχέση μ'αυτές που δημιουργεί. Ακόμη αποσιωπάται ο ρόλος του εφεδρικού εργατικού δυναμικού που ουσιαστικά είναι ο υπό κατάρτιση πληθυσμός ο οποίος ασκεί συνεχείς πιέσεις προς τα κάτω[34] επί των μισθών αφού οι θέσεις που διεκδικούν είναι ήδη κατειλημμένες. Το μοντέλο παραγωγής που δομικά παράγει την έξωση εργαζομένων[35] δεν είναι δυνατόν να είναι συμβατό με λογικές επισκευής των όσων αρνητικών προκαλεί στην αγορά εργασίας και στη διόγκωση του αποκλεισμού[36]. Επομένως το πρόβλημα του αποκλεισμού από την παραγωγή και την εργασία δεν επιλύεται με την κατάρτιση ακατάλληλων εργαζομένων οι οποίοι – παρουσιάζεται ότι – ευθύνονται για την έως τώρα απομόνωσή τους, στερούμενοι επιχειρηματικότητας. Οι νέες συνθήκες παραγωγής προσφέρουν πεπερασμένες και συνεχώς μειωνόμενες θέσεις εργασίας που ούτως ή άλλως θα καταληφθούν από κάποιους, εξοστρακίζοντας όλους τους υπόλοιπους. Για την υπέρβαση του τραγικού αυτού αξιώματος, η Νέα Αριστερά διατυπώνει δύο ακροβατικές προτάσεις. Η πρώτη είναι η δημιουργία του τομέα κοινωνικής εργασίας ως διεξόδου για

όσους δεν μπορεί να απορροφήσει το νέο μοντέλο παραγωγής και η άλλη είναι η θέσπιση του ελάχιστου εγγυημένου μισθού που θα δίνεται αδιακρίτως σε όλους ανεξάρτητα από το αν εργάζονται[37] ή όχι. Οι ενστάσεις σχετικά με την πρώτη πρόταση αφορούν τόσο προβλήματα διαμόρφωσης – με σαφήνεια και λεπτομέρεια – του φορέα όσο και προβλήματα χρηματοδότησης αλλά και μεγέθους πληθυσμού που μπορεί να απορροφηθεί[38]. Σχετικά με το ελάχιστο κοινωνικό εισόδημα, επισημαίνεται ότι προυπόθεση εφαρμογής του είναι τόσο η εξεύρεση δεξαμενών χρήματος[39] όσο και το ποιος και με ποια κριτήρια θα αποτιμήσει μισθολογικά την αξιοπρεπή διαβίωση.

Το άρμα του κοινωνικού αποκλεισμού μοιάζει να ικανοποιεί δύο σημαντικές λειτουργίες υπέρ της απρόσκοπτης αναπαραγωγής του οικονομικού συστήματος : καταρχήν χρησιμοποιείται ως θεραπευτικό μέσο των τεράστιων στρεβλώσεων και της εξαθλίωσης που παράγει το νέο παραγωγικό μοντέλο. Επιπλέον, περιορίζεται ο προβληματισμός άρα και οι πολιτικές παρέμβασης μόνο σε ακραίες μορφές αδικίας, εξαφανίζοντας έτσι από τον ορίζοντα ενδιαφέροντος πλήθος άλλων ανισοτήτων. Τα προγράμματα προετοιμασίας εν δυνάμει μελλοντικών εργαζομένων, στα οποία επικεντρώνεται η κοινωνική πολιτική των σοσιαλδημοκρατικών κυβερνήσεων, δίνουν στους εργοδοτικούς κύκλους το πλεονέκτημα εκμετάλλευσης του κλίματος ανασφάλειας των εργαζομένων που μεταφράζεται σε συνεχείς μισθολογικές μειώσεις και εκπτώσεις ασφαλιστικών παροχών ή και σε απολύσεις και αντιπροσλήψεις επανακαταρτισμένων πρώην αποκλεισμένων, οι οποίοι ικανοποιούνται με πολύ χαμηλότερους[40] όρους. Εύλογο ερωτηματικό προκαλεί ο λόγος για τον οποίο η Νέα Αριστερά υποκατέστησε στο λεξιλόγιο της τους όρους *αδικία, εκμετάλλευση, ανισότητα* με το τεχνητό δημιούργημα του *αποκλεισμού*. Η νέα κοινωνία και οικονομία άλλωστε αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης κατάστασης του καπιταλισμού και δεν είναι κάτι το εντελώς νέο, όπως αρκετοί αναλυτές επιτυχημένα υποστηρίζουν[41]. Επομένως αφού οι ανισότητες εξακολουθούν να έχουν ξεκάθαρα οικονομική βάση, μόνο συνειδητή και ιδεολογικά

ύποπτη μπορεί να θεωρηθεί η επιβολή του κοινωνικού αποκλεισμού ως του νέου κυρίαρχου τρόπου προσέγγισης της αδικίας και της καταπίεσης. Μια αριστερή οπτική θα όφειλε κάθε άλλο παρά να συγχέει και να θολώνει τη διαπιστωμένη πραγματικότητα δραματικών ανισοτήτων, περιγράφοντάς την άρα και αντιμετωπίζοντάς την άχρωμα και ουδέτερα, αφήνοντας ουσιαστικά ανέγγιχτη την ισχύ των εκμεταλλευτών, προσφέροντας όμως θεραπευτικά ημίμετρα στους εκμεταλλευόμενους.

5. Σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις στην Ευρώπη :συναίνεση με τις δυνάμεις της Αγοράς και της Νέας Τάξης

Οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις, που έχουν πολλαπλασιαστεί και κυριαρχήσει πλέον στο προσκήνιο χάραξης της πολιτικής γραμμής για την Ευρώπη, αποτελούν – παρά τις όποιες αποκλίσεις – την έκφραση, σε επίπεδο εφαρμογής, της νέας θεώρησης που υιοθετεί η Νέα Αριστερά. Μία πρόχειρη εξέταση βασικών πολιτικών επιλογών των κυβερνήσεων αυτών – έστω και αν οι δοσολογίες και οι προτεραιότητες ενδέχεται να είναι διαφορετικές από χώρα σε χώρα – είναι ικανή να καταδείξει πως η Νέα Αριστερά αποτελεί ουσιαστικά, ως κυβερνητική εκδοχή, την καλύτερη δυνατή πρόταση για την αναπαραγωγή του μεταβιομηχανικού καπιταλισμού[42]. Ως αρωγός των κυβερνήσεων αυτών προκύπτει ο οπαδός της οικουμενικής κοινωνίας Μ.Κλίντον ο οποίος περιέργως επιδιώκει να παρουσιάσει συγγένεια στόχων με την Ευρωπαική σοσιαλδημοκρατία[43]. Η εσωτερική ταύτιση θεωρητικών και πολιτικών αυτού του ρεύματος δεν είναι απόλυτη. Παρά ταύτα δεν είναι τυχαία η επίκληση του Τρίτου Δρόμου του Γκίντενς ως καθοδηγητικής αρχής της πολιτικής του εργατικού Τ.Μπλαίρ, η κυβερνητική θέση του Μοσκοβισί στο σχηματισμό του Γάλλου πρωθυπουργού Λ.Ζοσπέν ή ακόμα η ανάλογη θέση-κλειδί του Ο.Μπεκ πλησίον του Γερμανού πρωθυπουργού Σρέντερ σε συνδυασμό με την απότομη απομάκρυνση από

κορυφαία θέση των οργάνων της Ε.Ε. του «υπερεπαναστατικού» [44] Ο.Λαφονταίν και με την προώθηση του Γερμανού υπουργού εξωτερικών Φίσερ ο οποίος εσχάτως οραματίζεται μια μικρή ένωση[45] για τις ισχυρές μόνο ευρωπαικές οικονομίες αντί της Ε.Ε.

Οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις ως κυρίαρχη πλέον δύναμη εξουσίας και όχι ως αντιπολίτευση, έχουν απαρνηθεί οριστικά στοιχεία από το σοσιαλιστικό τους παρελθόν. Προτάσσουν τον εκσυγχρονισμό, την ανταγωνιστικότητα, την παγκοσμιοποίηση και την αγορά ως τους βασικούς άξονες της πολιτικής τους, χρησιμοποιώντας ουσιαστικά το λεξιλόγιο της Νέας Δεξιάς με μεγαλύτερη συνέπεια και εξασφαλίζοντας εγγυήσεις σταθερότητας[46]. Το κεφάλαιο δεν είναι πλέον ο ταξικός εχθρός, ούτε καν αντίπαλος. Είναι σύμμαχος, αναπόφευκτος πόλος οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας και ο ισχυρότερος κοινωνικός εταίρος[47]. Η τυφλή και χωρίς αντιστοίχιση με τις κοινωνικές ανάγκες, ποσοτικοποίηση όλων των στόχων στους οποίους καλείται να συναινέσει το κοινωνικό σύνολο, υποδηλώνουν τον ουσιαστικό συμβιβασμό με τις δυνάμεις της Αγοράς. Η σοσιαλδημοκρατία έχει επιτύχει με συνεχώς μειωνόμενες δόσεις κοινωνικής ευαισθησίας και κράτους προνοίας την αποδοχή λογικών λιτότητας και συρρίκνωσης αποδοχών και δικαιωμάτων από τη μεγάλη μερίδα των ψηφοφόρων και εγγυάται επομένως με καλύτερους όρους την αποφυγή κοινωνικών αναταράξεων επικίνδυνων για την οικονομική αναπαραγωγή, γεγονός που πιστοποιεί η εμπιστοσύνη που εκφράζει πλέον σ' αυτήν το ισχυρό ιδιωτικό κεφάλαιο. Η σοσιαλδημοκρατία δε χρησιμοποιεί αρνητικό, επικριτικό λεξιλόγιο για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις και το Κεφάλαιο. Στην προπαγάνδα της – όμοια με τη Δεξιά - ταυτίζει καταχρηστικά την ανάπτυξη[48], που έχει καταντήσει σε διόγκωση του ιδιωτικού κέρδους, με την ευημερία και υπερασπίζεται με συνέπεια την ανταγωνιστική δυνατότητα επιχειρήσεων που ούτε νέες θέσεις εργασίας δημιουργούν, ούτε επενδύουν παραγωγικά τα κονδύλια που αφαιρούνται από κοινωνικές παροχές, αλλά συμμετέχουν σ' ένα ατέρμονο κερδοσκοπικό παιχνίδι. Αντίστροφα επικρίνουν το συντηρητισμό των εργαζομένων κατηγορώντας τους για τη βούληση διατήρησης των *κεκτημένων*[49] – τα

οποία έχουν προέλθει από αγώνες δεκαετιών – αλλά και για την προνομιακή μεταχείριση (*συντεχνίες*) που προσπαθούν να εξασφαλίσουν έναντι άλλων σιωπηρών ομάδων εργαζομένων, αποπροσανατολίζοντας πλήρως από τον έλεγχο αυτών που καταχρώνται – με την κρατική συμφωνία – το γιγάντιο τμήμα του συνολικού πλούτου. Οι ρυθμίσεις, που υποτίθεται ότι επιδιώκουν να εφαρμόσουν επί της λειτουργίας της αγοράς, είναι ασαφείς και περιορισμένες και όσοι έχουν διατυπώσει διαφορετικές απόψεις διάγουν πλέον εξωκυβερνητικό βίο (Λαφονταίν) ή αντιμετωπίζονται από την κυρίαρχη προπαγάνδα ως γραφικοί και μη-πραγματιστές (Μπουρντιέ, Φορεστέρ).

Η παγκοσμιοποίηση είναι εκτός της αγοράς, το δεύτερο μεγάλο άλλοθι για την εφαρμογή συντηρητικών επιλογών από πλευράς τους. Η μία οικουμενική κοινωνία και η παγκόσμια ανοικτή επικοινωνία δεν είναι η πραγμάτωση της ελευθερίας, όπως θέλουν να την παρουσιάζουν, αλλά παράλληλα χρησιμοποιείται και ως μέσο απόκρυψης της προώθησης εμπορικών συμφερόντων χωρίς φραγμούς[50] (πχ. Κλίντον και άρση εμποδίων στη διακίνηση αμερικανικών προιόντων) και της έξαρσης μιας στρατοκρατικής[51] πρακτικής στην επιβολή της μιας ορθόδοξης λογικής που βασικά διευκολύνει την ικανοποίηση οικονομικών συμφερόντων. Έτσι ενώ σε επίπεδο διακηρύξεων η Νέα Αριστερά ιδιοποιείται την πρωτοπορία στον αγώνα για τόνωση του ιδεώδους του κοσμοπολιτισμού και της ανοχής στο διαφορετικό, ουσιαστικά η σοσιαλδημοκρατική Ευρώπη σύρεται πίσω από τις ΗΠΑ στην εφαρμογή μονόδρομων λογικών με τη χρήση στρατιωτικής βίας υπό το πρόσχημα των ανθρωπιστικών[52] παρεμβάσεων (Περσικός κόλπος, Κόσσοβο κλπ). Η εκσυγχρονιστική δηλαδή Ευρώπη των δικαιωμάτων και του κοινωνικού κράτους, εφαρμόζει ωμή βία – προδίδοντας κατάφορα την παράδοση του Διαφωτισμού[53] - για την πάταξη της ετεροδοξίας που αποτελεί εμπόδιο στην εξάπλωση της αγοραίας λογικής, ενώ ταυτόχρονα επικαλείται το διάλογο και στιγματίζει τη βία ως μορφή κοινωνικής διεκδίκησης. Έτσι ουσιαστικά γκρεμίζει τις ευκαιρίες που ανοίγει η

πολυπληροφόρηση και τα νέα μέσα αφού αποδεικνύει πως η μιλιταριστική λογική είναι ακόμη ζωντανή και αποτελεί τελική λύση για όλες τις άβολες καταστάσεις.

Οι σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές ενδεχομένως να εμφανίζουν κάποιες διαφορετικές επιλογές ελάσσονος βαθμού σε σχέση με τις αντίστοιχες νεοφιλελεύθερες, κυρίως αναφορικά με το Κράτος Πρόνοιας. Συναινούν όμως στη λειτουργία της Αγοράς υπό πολύ περιορισμένες και συχνά ανενεργές ρυθμίσεις, έχουν απόλυτα ίδιες οικονομικές προτεραιότητες με τις δεξιές κυβερνήσεις, χρησιμοποιούν το ίδιο απαξιωτικό λεξιλόγιο έναντι των εργαζομένων, αποδέχονται το νέο μοντέλο παραγωγής και εργασίας ως φυσικό και αναπόφευκτο[54] και όχι ως προιόν συνειδητής επιλογής συγκεκριμένων ομάδων, δηλώνουν συγκριτικά μεγαλύτερες ανησυχίες για το περιβάλλον και υποστηρίζουν με απόλυτο, αδιαπραγμάτευτο τρόπο την τεχνολογική ανάπτυξη και την επανάσταση της πληροφορίας, υπηρετώντας έτσι ένα πλαίσιο προτεραιοτήτων και δράσης που παράγει ανισότητες και αποκλεισμούς. Οι διαφορές που εντοπίζονται σε σχέση με τις επιλογές των δεξιών κομμάτων, δεν αφορούν αρχές ή *άλλη* ποιότητα. Πλήθος πρακτικών εφαρμογών της πολιτικής τους, είναι ασύμβατο με οποιασδήποτε μορφής αριστερή προέλευση[55]. Όμως, οι επιλογές στις οποίες καλούμαστε να προχωρήσουμε, ακόμη και στις σύνθετες σύγχρονες συνθήκες, είναι δύο: η διέξοδος με στόχο τη συνολική ευημερία, την άμβλυνση των ανισοτήτων, την ουσιαστική και ενεργό δημοκρατία και τη χειραφέτηση από οποιαδήποτε δύναμη εξάρτησης[56] – συμπεριλαμβανομένου του δόγματος *Κέρδος*[57] – ή η παραίτηση που εκδηλώνεται με σιωπή και ενίσχυση των ήδη ισχυρών που παράγει ακόμη μεγαλύτερη εξαθλίωση και πόλωση των δύο μακρινών κόσμων της ένδειας και του περιθωρίου στο ένα άκρο και της κερδοσκοπίας στο άλλο. Ανεξάρτητα από το αν η πρώτη επιλογή μπορεί να χαρακτηρισθεί Αριστερή, Δεξιά, προοδευτική ή ουτοπική, δεν είναι σίγουρα αυτή που ακολουθείται από τη σύγχρονη σοσιαλδημοκρατία και τη Νέα Αριστερά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΜΕΡΟΥΣ Ε

1. Μπόμπιο, Ν. (1995), *Δεξιά και Αριστερά*, σελ.115-116 και σελ.52-54 : ΄΄ *... οι δύο ενοχλητικές λέξεις συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται στα σοβαρά για να χαρακτηρίζουν ...* ΄΄.
2. Και μόνο η συχνότατη εμμονή του στην κεντρο-αριστερά και τη σοσιαλ-δημοκρατία έχουν εγκλωβίσει τον Γκίντενς. Η αναπροσαρμογή του περιεχομένου δεν καταργεί ούτε τη διάκριση ούτε την ισχύ της. *Τρίτος Δρόμος, σελ.59-70* για την *Αριστερά και Δεξιά*. Επιπλέον, δεν εξηγεί πως μπορεί να είναι κοινότοπη η υπέρβαση του διπόλου, όταν η χρήση του κυριαρχεί στο καθημερινό λεξιλόγιο.
3. Παπανδρέου, Γ. στον πρόλογό του στον Μοσκοβισί, Π. ό.π. αναφέρεται σε ΄΄ *ρεαλισμό της Αριστεράς* ΄΄, σελ.28. Ο Μοσκοβισί, Π. (1998) *Ανάγκη Δράσης*, χρησιμοποιεί τον όρο κατά κόρον και επιβεβαιώνει την ανάγκη λειτουργούσας διάκρισης, σελ.34 : ΄΄ *... η επιστροφή μιας πραγματικής διάκρισης μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς είναι σήμερα θεμελιώδους σημασίας*. Ακόμη, Τουραίν, Α. (1999), ό.π., σελ.111-130 ομιλεί για Κοινωνική Αριστερά. Ο Γκλοτς, Π. ό.π. διατυπώνει το σχέδιό του στο *Μανιφέστο για μια Ευρωπαική Αριστερά*. Η εμμονή στον όρο αναιρεί την υπέρβαση του και την ακύρωση της αξίας του.
4. Μπόμπιο, Ν. ό.π., σελ.133 : ΄΄*... η Δεξιά είχε πάντοτε φόρτιση θετική και ο άλλος η Αριστερά, είχε πάντοτε αρνητική*΄΄ και ΄΄*Οι καλοί κάθονται εκ δεξιών και οι κακοί εξ' ευωνύμων του Πατρός*΄΄.
5. Φέχερ, Φ. (1992), *Οι σοσιαλιστικές παραδόσεις και η Τριάδα της ελευθερίας, ισότητας, αδελφοσύνης*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 4.
6. Μπόμπιο, Ν. ό.π., σελ.94-95, όπου δείχνει πως ο θάνατος μιας Αριστεράς δεν είναι ο θάνατος της Αριστεράς. Ναπολιτάνο, Τ. (1992), *Ο σοσιαλισμός στο μέλλον*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 1, σελ.95, υποστηρίζει πως η Αριστερά είναι ζωντανή.
7. Ελενστάιν, Ζ. (1992), *Ο Μαρξισμός πεθαίνει, ο Μαρξισμός πέθανε, Ζήτω ο σοσιαλισμός*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 2 και Πελικάνι, Π. (1992), *Ποιός σοσιαλισμός;*, στο ίδιο, Τόμος 1.
8. Παπανδρέου, Γ. στον πρόλογό του στον Μοσκοβισί, Π. ό.π., στη σελ.28 μας καλεί : ΄΄ *... να μη δίνουμε μάχη γύρω από τις λέξεις*΄΄.
9. Ροκάρ, Μ. (1992), *Η Σοσιαλιστική Πράξη Σήμερα*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 2, σελ.3 : ΄΄ *... έχουμε την εξουσία σε πολλά κράτη και τίποτα δε θα δείχνει ότι δε θα την έχουμε για πολλά χρόνια ακόμη*΄΄.
10. Μποτόπουλος, Κ. (1994), *Σοσιαλιστές και Εξουσία*, σελ.71 αναφερόμενος στην ιδεολογική, πολιτική στροφή του ΠΑΣΟΚ : ΄΄ *... με στόχο τη συμφιλίωση του εκλογικού σώματος με το αναγκαστικά διαχειριστικό πρόσωπο του ΠΑΣΟΚ ...* ΄΄ και σελ.370 : ΄΄*... σταθερή μετατροπή των σοσιαλιστικών κομμάτων του νότου από κόμματα ιδεών σε «κόμματα ψηφοφόρων»*΄΄.
11. Βεργόπουλος, Κ. (1999), *Παγκοσμιοποίηση, η μεγάλη χίμαιρα*, η γειτνίαση επισημαίνεται στο Κεφάλαιο : *Η παγκοσμιοποίηση και ο Νίκος Πουλαντζάς*, σελ.384-410 με χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό του κυβερνήτη Λ.Ζοσπέν τον πλέον Αριστερό Ευρωπαίο κυβερνήτη. Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων* αλλά και στο *Έχοντες και οι μη-κατέχοντες (1999)*, επισημαίνονται με πολλά παραδείγματα οι «δεξιές» πρακτικές της «αριστερίζουσας» κυβέρνησης Κλίντον, όπως η διόγκωση του αστυνομικού κράτους, η ηθελημένη συντήρηση της ανεργίας, η μιλιταριστική διάθεση και η άσκηση βίας, η ενίσχυση των εξοπλισμών, η χρήση κρατικών κονδυλίων υπέρ της ανάπτυξης ιδιωτικών κεφαλαίων. Μποτόπουλος, Κ. ό.π., σελ.317-340 : *Η καταφυγή στο ρεφορμισμό*, όπου επισημαίνεται η στροφή σε λιτότητα και κομφορμισμό.
12. Ακόμη και ο Γκλοτς συγγράφει το *Μανιφέστο για μια νέα Ευρωπαική Αριστερά*.
13. Ο υπουργός εργασίας Τ.Γιαννίτσης στην εισαγωγή του στο έργο του Ο.Λαφονταίν, *Μη φοβάστε την παγκοσμιοποίηση*, σελ.12 : ΄΄*Μια τέτοια ανάλυση δεν μπορεί να είναι αξιολογικά και ιδεολογικά ουδέτερη ... το κοινωνικοπολιτικό στίγμα ενός μετασχηματισμού προσδιορίζεται από τις απαντήσεις που δίνει σε ειδικά κρίσιμα ερωτήματα ...* ΄΄.
14. Είναι η Κεντροαριστερά ή κοινωνική Αριστερά που ως μόνη ρεαλιστική προκύπτει από τα έργα των Γκίντενς, Μπεκ, Τουραίν, Γκρέι, Μοσκοβισί, Λαφονταίν και πολλών άλλων, που αποδέχονται αξιωματικά την ευεργετική λειτουργία του καπιτάλισμού.
15. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, σελ.162-163 : ΄΄ *... μια κοινότητα διακινδύνευσης μάλλον παρά πόρων ... Συνεπώς οι οικονομικές παροχές και διευκολύνσεις δεν είναι ποτέ επαρκείς από μόνες τους για την απαραγωγή ευημερίας*΄΄.
16. Αντίλογος από : Μπουρντιέ, Π. (1998), *Αντεπίθεση Πυρών*, σελ.52-53 για το Κράτος ως δικαίωμα και κατάκτηση, αλλά και Βεργόπουλο, Κ. ό.π., σελ.50-53 *Ο μύθος του Κράτους-έθνους* και Μπότομορ, Τ. (1992), *Προβλήματα και προοπτικές μιας σοσιαλιστικής οικονομίας στην Ευρώπη*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 3, όπου θεωρεί ότι μπορεί να είναι αποδοτική η κρατική λειτουργία.
17. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π., υποστηρίζει ότι το Κράτος πρέπει να παρεμβαίνει όσο το δυνατόν λιγότερο και όχι όπου μπορεί η Αγορά, σελ.215 : ΄΄ *... η ελάχιστη δυνατή ...* ΄΄ και σελ.357 : ΄΄ *Όπου η αγορά μπορεί να δώσει καλύτερη λύση από την πολιτική σε ένα πρόβλημα, τότε η κρατική παρέμβαση είναι άστοχη*΄΄.
18. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π., σελ.334 : ΄΄*Ο στόχος κάθε εθνικής οικονομίας δηλαδή η εσωτερική ιδιωτική κατανάλωση ....* ΄΄ και σελ.337 : ΄΄ *... μια οικονομική μεγέθυνση που θα στηρίζεται στην εσωτερική ζήτηση* ΄΄ και σελ.64 : ΄΄ *... η καθολικά παγκοσμιοποιημένη οικονομία δεν υπάρχει*΄΄.

Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.115 : ΄΄ *... η επαναφορά στο προσκήνιο της οικονομίας-έθνος*΄΄ και σελ.48 για την παγκοσμιοποίηση της εργασίας : ΄΄*Παρά τη διεθνή κινητικότητα κεφαλαίων ... εξακολουθούν να προσδιορίζονται από τις εσωτερικές*΄΄.

19. Ο Τουραίν στο *Πως να ξεφύγουμε από τον φιλελευθερισμό* (1999) εξομοιώνει την υπεράσπιση κεκτημένων με υπεράσπιση *Προς τα κάτω*, σελ.54-56. Γιαννίτσης, Τ. (Υπ.Εργασίας), στην εισαγωγή στο Λαφονταίν σελ.43 : ΄΄*.. «αν θέλουμε τα πράγματα να μείνουν ως είχαν, τα πράγματα πρέπει να αλλάξουν»*΄΄. Φορεστέρ, Β. (1997), *Η Οικονομική Φρίκη*, αντίλογος στη σελ.83 : ΄΄*... κατηγορούνται ορισμένες μη προνομιούχες ομάδες, επειδή είναι λιγότερο αδικημένες από άλλες*΄΄.
20. Βεργόπουλος/Μουζέλης, *Εκσυγχρονισμός; Ποιος εκσυγχρονισμός;* (Εφημερίδα Τα Νέα, 15/03/2000) και Λαφαζάνης, Π., *Οι εκλογές της νέας τάξης*, (Εφημερίδα Τα Νέα, 15/03/2000). Ακόμη Μ.Μήτσος ό.π. σχετικά με την κωμικοτραγική αθλιότητα της εργασιακής πολιτικής του Μπλαίρ στο σχετικό άρθρο *Κινητά για τους ανέργους*.
21. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π., σελ.277-317, Κεφάλαιο 6. Μοσκοβισί, Π. (1998), *Ανάγκη Δράσης*, κεφάλαιο έβδομο για την ανάγκη πολυειδίκευσης. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο, σελ.164, παραθέτουν στη συνεχή κατάρτιση-εκπαίδευση και Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, σελ.303 για τον ΄΄*αυτοτελή εαυτό*΄΄. Τουραίν, Α. (1999), ό.π., σελ.139-140 για την εκπαίδευση σε νέες δεξιότητες. Λύτρας, Α. (1999), *Κοινωνία και εργασία : ο ρόλος των κοινωνικών τάξεων (υπό δημοσίευση)*, σελ.76-77. Δασκαλάκης, Δ. (1999), *Εργατικό κίνημα και κοινωικό κράτος : από τη βιομηχανική επανάσταση στη μεταβιομηχανική εποχή*, σελ.25. Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* – Αφιέρωμα: *Το Πανεπιστήμιο στον 21ο αιώνα*, 27/05/2000.
22. Γκίντενς, Α. (1998), ό.π., σελ.54-59 : *Ατομισμός*. Τουραίν, Α. ό.π., σελ.105-110 περί ενεργών υποκειμένων. Γκορζ, Α. (1999), *Η Αθλιότητα του Σήμερα και η προοπτική για το Αύριο*, σελ.289-303 για τον Τουραίν, *Το εγώ εναντίον εαυτού και ο θάνατος της κοινωνίας*.
23. Έχει ήδη αναφερθεί ότι αποτελεί βασική ελπίδα και διέξοδο κοινωνικής δράσης για τους Γκορζ και Ρίφκιν.
24. Τουραίν, Α. ό.π., σελ.74-75 : ΄΄*... πολλές λαικές κινητοποιήσεις ... αποσκοπούν στην αναγνώριση πολιτιστικών δικαιωμάτων ... τα κινήματα που άγγιξαν εντονότερα την κοινή γνώμη ... ήταν συνήθως κινήματα που δημιουργήθηκαν για την υπεράσπιση πολιτιστικών δικαιωμάτων*΄΄ και Τουραίν, Α. (1992), *Είναι γελοίο να λέμε ότι η πολιτική του Μπλαίρ είναι αριστερή*, Περιοδικό Μετρό – αφιέρωμα για την Αριστερά / Α Μέρος, σελ.25: ΄΄*Αριστερά είναι η ατομικότητα ... είναι ο σεβασμός της διαφορετικότητας, των μειονοτήτων ...*΄΄.
25. Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.367 : ΄΄*Με την πολιτική ευελιξίας προσωρινοποιείται το 80% των εργαζομένων*΄΄. Γκορζ, Α.ό.π., σελ.13 : ΄΄*Έχει εγκαθιδρυθεί ένα νέο σύστημα, που καταργεί μαζικά την «εργασία»*΄΄. Ν.Κοτζιάς στην εισαγωγή στο Ρίφκιν, ό.π., υποστηρίζει, σελ.22 : ΄΄*... η όλη επιχειρηματολογία του νεοφιλελευθερισμού, που υιοθετείται και από σοσιαλδημοκρατικές δυνάμεις ... δεν οδηγεί παρά σε ένα φαύλο κύκλο στα πλαίσια του οποίου μισθοί και θέσεις εργασίας πιέζονται σε όλο και περισσότερες χώρες προς τα κάτω ...*΄΄. Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*, σελ.187 : ΄΄*Για το 80% του πληθυσμού, το επίπεδο ζωής έχει παραμείνει στάσιμο ή έχει μειωθεί τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια*΄΄.
26. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.24-25 : ΄΄*Δεν είναι επίσης μικρό πράγμα για εκείνους που κατέχουν οικονομική εξουσία, ... να έχουν στα πόδια τους όλους αυτούς ...*΄΄.
27. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.9-27 για το πως οι περισσότεροι εργαζόμενοι γίνονται περιττοί, επιζήμιοι. Γκορζ, Α. ό.π., σελ.67-78 για το μεταφορντισμό. Λύτρας, Α. ό.π., σελ.83-89 στο *Από τη θέση στο χρόνο εργασίας*, για την ήττα της εργασίας.
28. Χέλερ, Α. (1992), *Σοσιαλιστικά κινήματα και κοινωνική δικαιοσύνη*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 4, σελ.46 κατά παλαιού τύπου βίαιης διεκδίκησης και Ντζίλας, Μ. (1992), *Κοινωνία : όχι, Κίνημα : ναι*, στο ίδιο, Τόμος 3, τίθεται κατά της ουτοπικής αταξικής κοινωνίας.
29. Τσιάκαλος, Γ. (1998), *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Ορισμοί, πλαίσιο και σημασία* στο ΄΄Κοινωνικός Αποκλεισμός : η ελληνική εμπειρία΄΄.
30. Φορεστέρ, Β. ό.π.,σελ.22 στην υποσημείωση αποκαλύπτει τη ματαιότητα και τον ύποπτο ρόλο των προγραμμάτων κατάρτισης.
31. Φορεστέρ, Β. ό.π.,σελ.33-36, για την ευνουχισμένη γλώσσα, το νέο ουδετεροποιημένο λεξιλόγιο.
32. Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων*, σελ.107 : αναφέρεται σε 500 επιχειρηματίες!
33. Ρίφκιν, Τ. ό.π., σελ.61 : ΄΄*... περισσότερο από 90 εκατομμύρια θέσεις σε ένα εργατικό δυναμικό 124 εκατομμυρίων είναι δυνητικά τρωτές στην εισβολή των μηχανών*΄΄.
34. Λύτρας, Α. ό.π., σελ.81 για την προς τα κάτω πίεση των μισθών.
35. Λύτρας, Α. ό.π., σελ.79.
36. Κετσετζοπούλου, Μ. – Μπούζας, Ν. (1996), *Λειτουργίες της Αγοράς Εργασίας και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, στο Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, όπου προτείνονται διορθωτικές κινήσεις στην αγορά εργασίας, χωρίς να συνυπολογίζεται η δομική και ηθελημένη παραγωγή ανεργίας από το ισχύον παραγωγικό μοντέλο (βλέπε Λύτρα). Κατ' αυτή την έννοια και οι παρατηρήσεις του Γ.Κατηφόρη (εφημερίδα Τα Νέα, *Οι δύο ημέρες της Λισαβώνας*, 24-26/03/00) περί της μη κάλυψης θέσεων λόγω ελλειπούς εκπαίδευσης καθίστανται αδόκιμες για τρεις λόγους : Καταρχήν οι

θέσεις πάντοτε καταλαμβάνονται, επισπρόσθετα η εποχή της γνώσης παράγει ανάξιο λόγου αριθμό νέων θέσεων και εν τέλει η αυτοματοποίηση έχει αντίστροφο σαρωτικό αποτέλεσμα. Και οι τρεις αυτές διαστάσεις φιλοξενούνται στο κείμενο της εργασίας.

37. Βλέπε σχετικά Ρίφκιν ό.π. και Γκορζ ό.π. αλλά και αντίλογο με προυποθέσεις από Μπλαίρ στο σχετικό άρθρο του Μ.Μήτσου ό.π.
38. Ρίφκιν, Τ. ό.π., σελ.433-471, δε διαθέτει πειστικές απαντήσεις. Πολλές οι προυποθέσεις λειτουργίας του Τρίτου Τομέα.
39. Γκορζ, Α. ό.π., σελ.177-210, η αναδιανομή εργασίας υποτίθεται ότι θα εξασφαλίσει επαρκές εισόδημα για όλους. Οι απαντήσεις στα προβλήματα εφαρμογής του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος είναι και εδώ ευχολογικές.
40. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.160 : ΄΄ *... με δεδομένη την κατάσταση στην οποία τους έχουν ήδη φέρει κι αυτή με την οποία απειλούνται, δεν έχουν τη δυνατότητα να κάνουν τους δύσκολους*΄΄.
41. Κοριά, Μ. (1985), *Ο εργάτης και το χρονόμετρο*, όπου παρουσιάζει με λεπτομέρεια τη μετάβαση στο μεταφορντισμό – έστω και στα πολύ πρώιμα στάδιά του – και υποδεικνύει την κοινή στοχοθέτηση του Κεφαλαίου με το προηγούμενο μοντέλο παραγωγής και εργασίας που επικεντρώνεται στον έλεγχο της εργασίας. Γκορζ, Α. (1999), ό.π., εμμένει στη συνέχιση της διαδικασίας κυριαρχίας του Κεφαλαίου επί της εργασίας, χαρακτηριστικά σελ.96-97 : ΄΄*Η lean production παράγει η ίδια τις κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες που επιτρέπουν την κυριαρχία του κεφαλαίου επί της οικονομίας της ζωντανής εργασίας*΄΄.
42. Γκορζ, Α. ό.π., σελ.24-25 όπου υποστηρίζει ότι είναι αποστολή της Αριστεράς η αναζωογόνηση του καπιταλισμού. Γκλοτς, Π. ό.π., του οποίου η αγωνία σελ.13 : ΄΄ *... δεν επιτρέπεται να αφήσουμε τα ξεριζωμένα από την κρίση του καπιταλισμού στρώματα να στραφούν προς τη Δεξιά*΄΄ ξεπερνιέται από την πραγματικότητα. Τουραίν, Α. (2000), ό.π., σελ.25 όπου χαρακτηρίζει τον Τρίτο Δρόμο ως Νέα Δεξιά αλλά και ως καλύτερη δυνατή εξέλιξη!
43. Παυλόπουλος.Γ., *Ο Κλίντον και οι άλλοι στο ... Berliner Ensemble* (Ημερησία, 27-28/05/00) και Γ.Χ.Παπαχρήστος, *Εγκώμια Κλίντον για την Ελλάδα* (Τα Νέα, 05/06/2000) και Ν.Μαράκης, *Έτσι θα κυβερνήσει η προοδευτική παράταξη τον κόσμο του 21ου αιώνα, προς τη Διεθνή του Τρίτου Δρόμου* (Τα Νέα, 23/04/00).
44. Υπενθυμίζεται ότι το έργο του Λαφονταίν είναι διάχυτο από προτάσεις ελεγκτικών μέτρων των επιχειρήσεων (οικολογική φορολογία, φορολόγηση ιδιωτικού πλούτου κλπ).
45. Α.Καρακούσης, *Ομοσπονδία, το επόμενο βήμα της Ευρώπης*, Γ.Καπόπουλος, *Η ταυτότητα του σκληρού πυρήνα*, Αμάτο : *Χωρίς Βρεττανία, αδύναμος ο πυρήνας*, J.Vinocur, *Ακανθώδες θέμα το όραμα Φίσερ* και *Το Παρίσι και η Μαδρίτη συντονίζουν τις θέσεις τους* (ανυπόγραφο), Καθημερινή, 26/05/00. Γ.Δελαστίκ, *Η Ευρώπη στη δίνη της «ομοσπονδίας»* και *Προς μια νέα «Λέσχη για λίγους»* και Α.Καρακούσης, *Ποτέ ξανά στη δεύτερη ταχύτητα*, (Καθημερινή, 28/05/00).
46. Μποτόπουλος Κ. (1994), *Σοσιαλιστές και Εξουσία*, σελ.55-76 *Το τέλος του προγραμματικού μαξιμαλισμού. Σημίτης, οι δέκα προτεραιότητες*, (ανυπόγραφο ρεπορτάζ, Τα Νέα, 24/04/00) και Π.Λάμψιας, *Κ.Σημίτης : Διατήρηση κοινωνικού κράτους και πλήρης απασχόληση*, (Το Βήμα, 24/03/00). Χαρακτηριστικό είναι το λεξιλόγιο που χρησιμοποίησε ο Κ.Σημίτης στην πρόσφατη ΔΕΘ όπου και υποστήριξε ότι στοχεύει στον «εκσυγχρονισμό» του ασφαλιστικού συστήματος, στην «οικοδόμηση» κράτους προνοίας, ενώ πρόσθεσε πως θα προχωρήσει στις εργασιακές αλλαγές και χωρίς τη συναίνεση των εργαζομένων, ολοκληρώνοντας με την άποψη που θέλει ως Αριστερά αυτήν που «προσαρμόζεται».
47. Εφημερίδα Το Βήμα (09/07/2000), *Το μήνυμα του κ. Σπ. Λάτση στην κυβέρνηση για την ανάγκη διαρθρωτικών μέτρων : Ποιες αλλαγές χρειάζεται η οικονομία* (Ν.Μαλλιαρά), Εφημερίδα Καθημερινή (19/07/2000), *Σπονδές ΠΑΣΟΚ στην «ισχυρή επιχείρηση»*... και «*Προφήτης» της νέας οικονομίας ο Γιάννος* (Δ.Γ.Παπαδοκωστόπουλος) και (Καθημερινή, 20/07/2000) *Ανησυχία ΣΕΒ για εφαρμογή του 35ώρου* (Χρ.Κοψίνη).
48. Βεργόπουλος, Κ. ό.π., 403-404 : ΄΄*Εκτελωνίζεται, ακόμη και με συμμετοχή κάποιας Αριστεράς, η άποψη ότι τα χρηματιστήρια νομιμοποιούνται να ...* ΄΄ και σελ.326 : ΄΄*Σοσιαλιστές γίνονται έτσι πολιτικοί εκφραστές αυτής της αναπάντεχης συγκατοίκησης*΄΄. Τσόμσκι, Ν. (1999), ό.π., για τον Κλίντον και τη στρέβλωση της κοινής γνώμης, σελ.41 και Τσόμσκι, Ν. (1996), ό.π., για την επιβολή οικονομικών δεινών στους εργαζομένους, σελ.409-418.
49. Εφημερίδα Καθημερινή (20/07/2000), *Σημίτης κατά συντεχνιών* (Κ.Π.Παπαδιόχος).
50. Τσόμσκι, Ν. (1996) ό.π., σελ.263 : ΄΄*Οι απλές αλήθειες υπογραμμίστηκαν και από τον Υπουργό Οικονομικών του Κλίντον, τον Λόυντ Μπέντσεν : «Κουράστηκα πια να παίζω επί ίσοις όροις», είπε. «Θα έπρεπε να γείρουμε την πλάστιγγα προς το μέρος μας, να παίξουμε το παιχνίδι με τους δικούς μας όρους προς όφελος των αμερικανικών επιχειρήσεων*΄΄.
51. Τσόμσκι, Ν. Και στα δύο εξεταζόμενα έργα του παρέχει πλήθος παραδειγμάτων εφαρμογής στρατιωτικής βίας προς όφελος των Αμερικανικών οικονομικών συμφερόντων. Πιο συγκεκριμένα στο *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες* είχε προβλέψει ακόμη και την Αμερικανική επέμβαση στη Σερβία, σελ.258.
52. Τσόμσκι, Ν. (1996), ό.π., σε ολόκληρο το έργο αποκαλύπτει την ουσία της «ανθρωπιστικής» παρέμβασης και στήριξης τρομοκρατών από τις ΗΠΑ σε ολόκληρο σχεδόν τον πλανήτη. Βεργόπουλος,

Κ. ό.π., σελ.278-288 *Ηγεμονικό αδιέξοδο – μιλιταρισμός*,για τον ανθρωπιστικό και εκπολιτιστικό χαρακτήρα της εφαρμογής βίας και την Ευρωπαική συμμετοχή.

53. Ζολοταριώφ, Ν. (1999), *Το τέλος του Καντιανού σχεδίου του Διαφωτισμού ή το τέλος των Καντιανών ηθικών δεοντολογικών αρχών;* (Εφημερίδα Εποχή, 20/06/99), χαρακτηριστικά : ΄΄*... το τέλος των δεοντολογικών ηθικών αρχών, αλλά και του κοσμοπολιτικού συστήματος, καντιανού τύπου. Αντί αυτών στη διεθνή πολιτική ενισχύεται και εφαρμόζεται ένα πρότυπο ωφελιμιστικής ηθικής που χαρακτηρίζει τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και τον αντίστοιχο κοινωνικό σχηματισμό, όπου οι αρχές και ενίοτε η διαδικασία υποτάσσονται στο σκοπό*΄΄.
54. Δασκαλάκης, Δ. για το αναπόφευκτο του μοντέλου παραγωγής και εργασίας στο *Νέα Πρότυπα Οργάνωσης της Κοινωνικής και Εργασιακής προστασίας σελ.23* και στο *Πολιτική αντιμετώπισης της ανεργίας και ενίσχυσης της απασχόλησης (1993-1996)* σελ.87.
55. Μπιτσάκης, Ε. (2000), *Η τελευταία μάχη δεν δόθηκε ακόμα*, Περιοδικό Μετρό, αφιέρωμα για την Αριστερά – Α Μέρος, σελ.20 : ΄΄*Η κλασσική σοσιαλδημοκρατία συνεπώς, μεταλλαγμένη σε ποικίλα μορφώματα δεν ανήκει στην Αριστερά, ολοκληρωτικά ενσωματωμένη, αποτελεί σήμερα ένα από τα δύο μεγάλα αστικά κόμματα*΄΄. Μπένας, Τ. (2000), *Υπάρχει έδαφος για μια νέα αριστερή απάντηση* , στο Ιδιο, Μέρος Α, σελ.20 : ΄΄*... δεν είναι παρά μια προσαρμογή (=υποταγή) στον κυρίαρχο νεοφιλελευθερισμό*΄΄.
56. Μπόμπιο, Ν. (1998), *Ισότητα και Ελευθερία*, εισαγωγή σελ.24 : ΄΄*... να ορίσουμε την πολιτική της Αριστεράς ως μια νέα φάση ανθρώπινης χειραφέτησης ... να απελευθερώσει τον άνθρωπο στις σύγχρονες συνθήκες, όπου νέες εξουσίες αντιπίθενται σ' αυτή την απελευθέρωση*΄΄.
57. Ρομπέρ, Υ. (2000), *Προτεραιότητα στον Άνθρωπο ή στο Χρήμα;*, Περιοδικό Μετρό, αφιέρωμα για την Αριστερά – Α Μέρος. Η κυβέρνηση Μπλαίρ, ανερμάτιστα, θυσιάζει στο βωμό του Κέρδους των ασφαλιστικών εταιρειών την ίδια τη δυνατότητα ασφαλιστικής κάλυψης και τήρησης του απόρρητου προσωπικών δεδομένων στην εποχή της ανεκτικότητας! Βλέπε σχετικά εφημερίδα *Ημερησία (21/03/00)*, Νικολαίδης, Π. *Βρεττανία : Ιδιωτική ασφάλιση μόνο με τεστ DNA!* και Παυλόπουλος, Γ. *Τα χειρότερα όνειρά μας.*

ΜΕΡΟΣ ΣΤ

ΣΕΜΝΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Στη συνέχεια θα παρουσιασθούν κάποιες ταπεινές απόψεις σχετικά με το πως θα μπορούσε να λειτουργήσει μια αριστερή πρόταση χειραφέτησης υπό τις νέες συνθήκες που επιβάλλει η Τρίτη βιομηχανική επανάσταση, αν αποδεχθούμε ως αφετηρία ότι ο νεοφιλελευθερισμός και ο υλιστικός εγωκεντρικός ατομισμός που απορρέει απ' αυτόν, είναι ασύμβατοι με τη δικαιοσύνη, την ισότητα, την αλληλεγγύη και την πραγματική ελευθερία που οφείλουν να είναι δογματικές αρχές για την κάθε Αριστερά[1].

Οι υποθέσεις που διατυπώνω δεν μεταφράζονται σε συγκεκριμένες πολιτικές, ούτε υπακούουν σε κάποιο σχεδιασμό και επομένως – στο επίπεδο εφαρμοσμένων κυβερνητικών επιλογών - δεν αντέχουν σε σοβαρή κριτική οικονομολογική ή άλλη. Αφορούν τις αρχές, τη θεωρία, τις αφετηρίες που οφείλει να διατηρεί ένας προσανατολισμός που αξιώνει να φέρει το χαρακτηρισμό *αριστερός*. Αφορούν δηλαδή τα ανυποχώρητα αυτά στοιχεία που σε μεγάλο βαθμό έχουν αγνοηθεί ή στρεβλωθεί από τη σοσιαλδημοκρατία αλλά και περιώνυμους διανοητές που στηρίζουν Τρίτους δρόμους, ρεαλιστικές ουτοπίες, ριζοσπαστικές στρατηγικές και επομένως τα οράματα της Νέας Αριστεράς. Περιληπτικά προαναφέρεται ότι για την επίτευξη των στόχων κοινωνικής ευημερίας και επομένως διαβίωσης που πραγματώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, μια νέα ενεργός Αριστερά θα όφειλε να προβληματιστεί και να λειτουργήσει στους παρακάτω – τουλάχιστον – άξονες: 1. Στην ανακάλυψη των διεξόδων που θα οδηγήσουν από το κοινωνικό κράτος των ενεργητικών πολιτικών και των πλασματικών ευκαιριών που προσφέρονται στους αποκλεισμένους στο κράτος πραγματικής άμβλυνσης ανισοτήτων και συρρίκνωσης του αποκλεισμού. 2. Στην επανενεργοποίηση μεγάλων ισχυρών συλλογικών υποκειμένων που θα διεκδικούν και θα συνδιαλέγονται με την εκάστοτε κυριαρχία πάνω σε ρεαλιστική βάση επιτυχίας. 3. Στην ανάπτυξη αντι- προπαγάνδας[2] κατά της θεοποίησης

της αξίας *κέρδος* και των όσων αυτό συμπαρασύρει και συνεπάγεται (ανταγωνιστικότητα, μείωση κόστους παραγωγής, λιτότητα, αντιπληθωρισμός, αποφορολόγηση ιδιωτικών επιχειρήσεων κλπ) και στην ενεργοποίηση στρατηγικών αποκάλυψης των ουσιαστικών αιτίων μετάβασης στο νέο μοντέλο παραγωγής[3] και στην αναζήτηση πιθανών διεξόδων έστω και μακροχρόνια και 4. Στην ανάπτυξη ενός ουσιαστικού – και όχι τύπου Νέας Αριστεράς – γενικευμένου ριζοσπαστισμού που δεν θα θεωρεί τίποτε δεδομένο, αναπόφευκτο ή αξιωματικά προοδευτικό, όταν αυτό αντιστρατεύεται την προοπτική της πραγματικής ευημερίας και δικαιοσύνης. Ακολουθεί ανάπτυξη προβληματισμού σε σχέση με τους 4 αυτούς προαναφερόμενους άξονες.

1.Από το Κοινωνικό Κράτος των ευκαιριών στο Κράτος άμβλυνσης των ανισοτήτων

Τόσο η Νέα Δεξιά όσο και η Σοσιαλδημοκρατία διακατέχονται από την εμμονή της αποχής του Κράτους από τον οικονομικό και κοινωνικό του ρόλο. Πιο συγκεκριμένα και όσον αφορά το Κράτος Πρόνοιας, η μεν πρώτη θα επιθυμούσε την πλήρη διάλυση των θεσμών προστασίας και την υποκατάστασή τους από το αστυνομικό κράτος καταστολής και η δε δεύτερη περιορίζει τον προνοιακό κρατικό χαρακτήρα σε μια αμφίβολη καταπολέμηση του αποκλεισμού που εξαντλείται στη χρηματοδότηση προγραμμάτων κατάρτισης / εκπαίδευσης ενώ αφήνει ουσιαστικά ανέγγιχτη την αδικία που πλήττει το σύνολο του πληθυσμού εξαιρουμένων των ελίτ ιδιοκτησίας και γνώσης.

Η Αριστερά οφείλει να είναι η πραγμάτωση της επιλογής υπέρ των αδυνάτων και καταπιεσμένων[4]. Υπό το πρίσμα αυτής της αδιαπραγμάτευτης αρχής, καλείται να λειτουργήσει και το Κράτος Πρόνοιας. Η διαφωνία της Δεξιάς με την κάθε αξιολόγηση υπέρ προστασίας και αλληλεγγύης είναι θεμελιώδης. Ουσιαστική και ποιοτική όμως πρέπει να

είναι και η διαφοροποίηση με το κράτος ευκαιριών της Νέας Αριστεράς, που ακολουθώντας τις εξελίξεις στο οικονομικό, επικοινωνιακό και τεχνολογικό πεδίο, κινείται σε πλαίσια θεραπευτικού χαρακτήρα παρεμβάσεων που διασφαλίζουν επίπλαστη κοινωνική ισορροπία, αποτρέποντας ανατρεπτικές τάσεις επικίνδυνες για την αναπαραγωγή του συστήματος. Η διαφορά λοιπόν μεταξύ μιας ουσιαστικής Αριστεράς – το μανιφέστο της οποίας είμαι ο πλέον ακατάλληλος να διατυπώσω – και της Νέας Αριστεράς, είναι διαφορά αξιών και επιλογών. Οι στόχοι της δικαιοσύνης και της ελαχιστοποίησης αδικιών και ανισοτήτων οφείλουν να είναι οι οδηγοί του κοινωνικού κράτους, η προσφορά του οποίου δε μπορεί να διαμορφώνεται από στενές οικονομικές λογικές. Το κοινωνικό κράτος οφείλει να μην αρκείται στα απομεινάρια χρηματοδότησης που δεν διεκδικούνται από τον ιδιωτικό πλούτο και να μην εξαντλεί τους στόχους του στην οριακή διαβίωση μεγάλων μερίδων πληθυσμού.

Η διαμόρφωση συνθηκών προστασίας και ασφάλειας δεν είναι δυνατόν να ανατίθεται αορίστως στην κοινωνία των πολιτών, σε κάποια νεότευκτα κινήματα με καθορισμένες διεκδικήσεις ή στην ατομική εθελοντική πρωτοβουλία. Άλλωστε για την Αριστερά ο σκοπός της επίτευξης Κέρδους θα πρέπει να ακολουθεί αυτούς της πραγμάτωσης δικαιοσύνης και ισότητας και όχι αντίστροφα[5]. Το κράτος μπορεί να αποτελέσει εργαλείο, τόσο αποτελεσματικότητας αφού διαθέτει υποδομές και μηχανισμούς, όσο και επιβολής όρων επί της δράσης των προνομιούχων ομάδων προκειμένου να υπηρετείται η προοπτική ουσιαστικής ευημερίας[6]. Οι αιτιάσεις περί αξιωματικά σαθρού, ανισοποιητικού και διακριτικού κράτους, αποτελούν αναπόδεικτα δόγματα που διατυπώνουν όσοι δεν επιθυμούν την κρατική συμμετοχή στη διαπραγμάτευση και αρνούνται την ιστορική εμπειρία, η οποία σφύζει από παραδείγματα δικαίωσης του κράτους προνοίας. Το τελευταίο μπορεί εν δυνάμει να αποτελέσει σύμμαχο και αρωγό των λαικών διεκδικήσεων για περισσότερη δικαιοσύνη. Ο στόχος αυτός δεν είναι δυνατόν να εκπληρώνεται μόνο μέσω προσπάθειας για την παροχή ευκαιριών

συμμετοχής στην παραγωγή και την εργασία για όλο και μεγαλύτερα μέρη του πληθυσμού, αλλά και κυρίως μέσω ουσιαστικής αναδιανομής του πλούτου που ταυτίζεται με περιορισμό του ιδιωτικού κέρδους και που μεταφράζεται σε πολιτικές επιδομάτων και παροχών. Η λογική της εξασφάλισης ευκαιρίας δεν μπορεί να είναι συμβατή με την εγκατάλειψη και την παραγωγή εξαθλίωσης και αποκλεισμών. Η ευκαιρία πρέπει να προσφέρεται συνοδευτικά προς τις παροχές που οφείλουν να εξασφαλίζουν αξιοπρεπή εισοδηματική κατάσταση, υγειονομική περίθαλψη και ασφαλιστική κάλυψη. Η δημιουργία ευκαιριών (προγράμματα κατά του αποκλεισμού) δεν επιτρέπεται να ταυτίζεται με τη μόνη δυνατή πολιτική, η οποία ουσιαστικά υπαγορεύεται από το φετίχ της ανταγωνιστικότητας-λιτότητας. Πρόσφατα παραδείγματα σοσιαλδημοκρατικών κυβερνητικών επιλογών ενισχύουν την άποψη περί μείωσης του κοινωνικού κράτους και προσφοράς όλο και πιο περιορισμένων παροχών και υπό σκληρότερους όρους[7]. Οι μύθοι της αδυναμίας ενίσχυσης των παροχών λόγω της ανταγωνιστικότητας και των οικονομικών συγκυριών – που και η Νέα Αριστερά εμπράκτως στηρίζει – δηλώνουν σαφή και συνειδητή επιλογή και δεν αντέχουν σε σοβαρή κριτική ακόμη και αριθμητική[8]. Ούτως ή άλλως βέβαια ένα αριστερό κοινωνικό κράτος δεν μπορεί εκ θέσεως να συναινεί στη διαδικασία γεωμετρικής διόγκωσης του ιδιωτικού κέρδους με θύμα την ευημερία του συνόλου. Οι απαξιωτικές λογικές περί *κεκτημένων* και *συντεχνιών* που δήθεν πλήττουν τους δημόσιους λογαριασμούς και επομένως τη δυνατότητα προσφοράς κοινωνικών παροχών, οφείλουν να καταρριφθούν από την Αριστερά. Καταρχήν συσκοτίζουν και αποπροσανατολίζουν αφού ενοχοποιούν τους εργαζομένους και όχι το ισχυροποιούμενο αντιπαραγωγικό χρηματιστικό κεφάλαιο για τις αδυναμίες χρηματοδότησης παροχών, ενώ συμπληρωματικά στρέφουν τις μη προνομιούχες ομάδες σ' ένα εσωτερικό διασπαστικό πόλεμο[9].

Η ανάγκη λήξης της περιόδου αυτονόμησης της Οικονομίας από την Κοινωνία – για την οποία τόσο κόπτονται και στοχαστές που στηρίζουν τα όνειρα της Νέας

Αριστεράς[10] – οφείλει να γίνει πραγματικότητα με αφετηρία το Κοινωνικό Κράτος[11]. Αυτό και όχι οι ατέρμονες επιχειρηματικές απαιτήσεις πρέπει να είναι το προαπαιτούμενο και εδώ εντοπίζεται διαφορά θέσης με τη Νέα Αριστερά. Η λειτουργία ισχυρού κράτους προστασίας υπήρξε ένα από τα βασικά διαφοροποιητικά στοιχεία δεξιών και σοσιαλδημοκρατικών κυβερνήσεων το οποίο γίνεται όλο και πιο δυσδιάκριτο. Αυτή η εξέλιξη αποτελεί ισχυρή ένδειξη περί της μη πρωταρχικής σημασίας που αποδίδεται πλέον στο κοινωνικό κράτος από τη Νέα Αριστερά. Οι τρόποι και οι διαδικασίες δημιουργίας του νέου κράτους ασφάλειας και προστασίας θα ανευρεθούν από ειδικούς και τεχνοκράτες, όμως η ιδεολογία και η θεωρία είναι αναγκαστικά και εφικτά προαπαιτούμενα με το δικό τους βάρος. Καμία αριστερή οπτική δεν δικαιούται να οραματίζεται την παλινόρθωση του συγκεντρωτικού, εξομοιωτικού κομμουνιστικού κράτους του παρελθόντος[12]. Αναλόγως όμως κάθε ειλικρινής αριστερή πρόταση δικαιούται και υποχρεούται, αν δεν επιθυμεί να δικαιώσει το χαρακτηρισμό της ως οδού προς έναν σοσιαλιστικό καπιταλισμό, να διεκδικεί το κοινωνικό κράτος που θα συνεισφέρει στην πραγμάτωση ισότητας και δικαιοσύνης χωρίς τέλος και όρια.

2.Η ανάγκη για μεγάλα συλλογικά υποκείμενα

Η Νέα Αριστερά υποστηρίζει πως ανατρεπτική οπτική είναι αυτή που προυπολογίζοντας τις νέες συνθήκες οικονομικής και πολιτισμικής οικουμενικοποίησης, παρέχει απαντήσεις σε προβλήματα που θεωρεί, εκ των προτέρων, ότι μπορεί να διαχειρισθεί. Εφιστά την προσοχή στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων με μετα-παραδοσιακό τρόπο και πρεσβεύει ότι υπηρετεί μια ρεαλιστική ουτοπία με οδηγό την ανάπτυξη της *τέχνης της διακινδύνευσης* και της συμμετοχής στη *νέα διευρυμένη αντανακλαστικότητα*. Αριστερός δηλαδή, σύμφωνα μ' αυτή την οπτική, είναι αυτός που

θέτει προβλήματα που μπορεί να επιλύσει με τρόπους ενταγμένους στις απαιτήσεις της παγκοσμιότητας.

Ανεξάρτητα από την αισιοδοξία των εκπροσώπων της και το βαρύ φορτίο πραγμάτωσης της ρεαλιστικής τους ουτοπίας, η θέση αυτή της Νέας Αριστεράς ενέχει σοβαρούς κινδύνους συμβιβασμών και υποχωρήσεων σε καταστάσεις βλαπτικές για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη, οι οποίες υπόπτως παρουσιάζονται ως αναπόφευκτες[13]. Σημαντικές εξελίξεις που απορρέουν από αυτή τη στάση, είναι τόσο η άποψη περί κατακερματισμένης σε πολλές μικροομάδες κοινωνίας, η ύπαρξη των οποίων δεν επιτρέπει τη δημιουργία συνεκτικών μεταξύ των δεσμών και επομένως τη σύνθεσή τους σε μεγάλα ταξικού ή άλλου χαρακτήρα μορφώματα και η απορρέουσα εκ των προηγουμένων άποψη περί της ενεργοποίησης της κοινωνίας των πολιτών είτε μέσω ατομικής πρωτοβουλίας είτε μέσω μικρών εθελοντικών ομάδων αυτοβοήθειας είτε μέσω των νέων κοινωνικών κινημάτων.

Η φαινομενικά πραγματιστική και ουσιαστικά ηττοπαθής[14] αυτή συμπεριφορά δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται Αριστερή. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, βασικό χρέος μιας οποιασδήποτε Αριστεράς οφείλει να είναι η μέγιστη δυνατή επίτευξη ευημερίας που συνδέεται άρρηκτα με τον αγώνα υπέρ των καταπιεζομένων και μη προνομιούχων. Η Αριστερά «υπέρ των πάντων» φαντάζει ως μη ρεαλιστική ουτοπία με δεδομένη την υφιστάμενη εξαθλίωση και το άνοιγμα της ψαλίδας κοινωνικοοικονομικών αποστάσεων[15]. Αντίθετα, οφείλει να επιλέξει, να πάρει θέση. Κατ' αυτή την έννοια, η Αριστερά πρέπει να θέτει και να προβληματίζεται επί όλων των ζητημάτων που αφορούν την πρόκληση ανισοτήτων είτε έχει είτε δεν έχει έτοιμες λύσεις. Σ' αυτό το σημείο η διαφωνία μου προς τα ειρωνικά σχόλια της Νέας Αριστεράς *τόσο κατά της διαμαρτυρίας, καταγγελίας όσο* και κατά της επανάστασης, ρήξης ή βίας ως μεθόδων διεκδίκησης, είναι κάθετη[16]. Η φασιστική λογική που θέλει ως γραφικό, καταστροφικό ή τρομοκρατικό το ρόλο αυτού που διαμαρτύρεται και καταγγέλει χωρίς επαρκώς διαμορφωμένη αντιπρόταση, δεν μπορεί να

γίνει αποδεκτή – όπως αντιμετωπίζονται , για παράδειγμα, οι εκτεταμένες αντιδράσεις[17] κατά του ΠΟΕ σε Σιάτλ, Ουάσινκγτον, Φλωρεντία στο παρελθόν, στη Μελβούρνη σήμερα, στην Πράγα *άυριο – και πολύ περισσότερο όταν το μοντέλο του όποιου* – κυρίαρχου και ισχυρού κατά τα λοιπά και υπό διαφορετικές ονομασίες - *Τρίτου Δρόμου,* εμφανίζει σημεία κόπωσης και αποτυχίας[18]. Η διαμαρτυρία, η καταγγελία ακόμα και ο αρνητισμός μπορεί να είναι το πρώτο στάδιο κάθε αναμόρφωσης και ρήξης και κατ' αυτή την έννοια είναι υγιείς και θεμιτές αντιδράσεις. Η ρεφορμιστική[19] προοπτική της Νέας Αριστεράς δεν μπορεί να είναι η μόνη, αλλά η ανατρεπτική ή ακόμη και βίαιη δράση μπορεί ακόμη και να δικαιώνεται από τις ιστορικοκοινωνικές συνθήκες και τη βαρύτητα των επιδιωκόμενων στόχων[20]. Επομένως, μια ουσιαστική Αριστερά θα όφειλε τόσο να φωτίσει τον υπαρκτό ταξικό[21] χαρακτήρα των ανισοτήτων όσο και να πυροδοτήσει τη συνεκτική δύναμη που θα ενοποιούσε τις μικρές πολυδιασπασμένες ομάδες σε ισχυρά συλλογικά υποκείμενα. Η οπτική αυτή κάθε άλλο παρά γραφική φαντάζει αφού πηγάζει από διαπιστωμένα δεδομένα. Η διεύρυνση της ψαλίδας ανισοτήτων σε ολόκληρο τον πλανήτη, η εξαθλίωση σημαντικών μερών του παγκόσμιου πληθυσμού και η εργασιακή ανασφάλεια που αφορά όλο και περισσότερους σε αντιδιαστολή με τη συνεχή διόγκωση των πολυεθνικών επιχειρηματικών γιγάντων και τον προκλητικό ρυθμό πολλαπλασιασμού του ιδιωτικού πλούτου λίγων, αποτελούν ακριβώς τη βάση για μια *προσπάθεια επαναταξικοποίησης* του κοινωνικού χάρτη, ο οποίος αποχρωματίσθηκε τόσο από τη Δεξιά προπαγάνδα του ατομικισμού όσο και από αυτή της Νέας Αριστεράς περί πολυπολιτισμού, διαφορετικότητας και απουσίας συνεκτικών ομοιοτήτων για μεγάλες κοινωνικές ομάδες. Κανείς δεν μπορεί, υπό το πρόσχημα του αριστερού του προσανατολισμού, να ονειρεύεται την επιστροφή στην ταξική σύγκρουση εργατών – κεφαλαίου με τη μορφή που της είχε αποδοθεί από το Μαρξ. Αυτό όμως δε σημαίνει πως ο ρακοσυλλέκτης, η υποαπασχολούμενη, ανύπαντρη και απροστάτευτη νέα μητέρα, ο μακράς διαρκείας *άνεργος επιστήμονας*, ακόμα και ο υπό συνεχή ανασφάλεια εργαζόμενος, δεν μπορούν –

και με την αρωγή μιας άλλης Αριστεράς – να αναγνωρίσουν τις μεταξύ τους ομοιότητες και να διεκδικήσουν συλλογικά. Η μεταμοντέρνα λογική της πολυδιάσπασης της κοινωνίας που επικρίνεται αλλά σε μεγάλο βαθμό υιοθετείται από τη Νέα Αριστερά είναι ακατάλληλη, συσκοτιστική και απαισιόδοξη. Κοινή βάση υπάρχει για όλες τις προαναφερόμενες ομάδες και σίγουρα για πολλές[22] ακόμη και αυτή είναι η καταπίεση, η εκμετάλλευση και η δυστυχία την οποία βιώνουν στα πλαίσια ενός συστήματος που πριμοδοτεί τις ισχυρές ελίτ. Αυτή η βάση κοινότητας είναι επαρκής για την άσκηση διεκδικήσεων και για την απαίτηση αναδιανομών κάθε είδους προς την πραγμάτωση της δικαιοσύνης και της ουσιαστικής ελευθερίας – οι οποίες συχνά δε συμβαδίζουν αφού η εκπλήρωση της πρώτης ακυρώνει την εξασφάλιση της δεύτερης. Παρά τις όποιες διαφορές σε επιμέρους διεκδικήσεις για τις διάφορες ομάδες, ως βασική αναντίρρητα προβάλει η αναδιανομή του πλούτου. Οι πολιτισμικές διεκδικήσεις και χειραφετήσεις[23] (Τουραίν) είναι θεμιτές, αλλά σε καμία περίπτωση, δεν μπορούν να συσκοτίζουν[24] τον πρωτεύοντα ρόλο της οικονομικής ανισότητας και καταπίεσης. Τα μεγάλα συλλογικά υποκείμενα, διαφορετικού έστω εν μέρει περιεχομένου διεκδικήσεων και ταξικού – ιδεολογικού προσανατολισμού σε σχέση με το μακρινό παρελθόν, είναι αυτά που μπορούν να διαπραγματευτούν με τις κυρίαρχες ομάδες πλούτου, εξουσίας, ελέγχου της πληροφόρησης και γνώσης. Τα οράματα περί της αποτελεσματικότητας κινημάτων στενών[25] οριζόντων με αμφίβολη επιρροή στην κοινή γνώμη, που θα βομβαρδίζουν την κάθε ορθοδοξία με αντεπιχειρήματα και θα επιτυγχάνουν τους σκοπούς τους, αποτελούν μάλλον ρομαντικές ελπίδες ή ακόμη χειρότερα άλλοθι ανάσχεσης στη δημιουργία ουσιαστικής αλληλεγγύης ενάντια στις εκάστοτε δυνάμεις εξουσίας και καταπίεσης. Το ζωντανό παράδειγμα του απορριφθέντος πλέον υπαρκτού σοσιαλισμού δεν αποτελεί, σε καμία περίπτωση, αδιαμφισβήτητη απόδειξη για το ότι η χειραφέτηση δεν μπορεί να προκύψει μέσα από την ενεργοποίηση μεγάλων συλλογικών[26] υποκειμένων. Επιπλέον, η δύναμη που μπορούν οι διεκδικούντες περισσότερη ισότητα και δικαιοσύνη να αντιπαρατάξουν στους έχοντες πλούτο και

εξουσία, είναι το πλήθος τους και οι ιδιότητες τους ως ψηφοφόρων και καταναλωτών αλλά και εργαζομένων, έστω και αν η τελευταία αυτή ιδιότητά τους απαξιώνεται συνεχώς.

Ακόμη και η νέα πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης δεν μπορεί να αναχαιτίσει ως αναντίστοιχη και μη ρεαλιστική την προοπτική λειτουργίας μεγάλων συλλογικών υποκειμένων. Η πολυπολιτισμικότητα και ο σχηματισμός πολλών μικρών ομάδων με διάφορη κοινωνικοοικονομική ή άλλη κατάσταση, δεν μπορούν και δεν πρέπει να αναιρούν την ύπαρξη ρεαλιστικών προοπτικών συνοχής. Παρά την ισχύ και την επέκταση της αντιτιθέμενης προς αυτή την εξέλιξη προπαγάνδας τόσο από τη Νέα Δεξιά όσο και από τη Νέα Αριστερά, η ουσιαστική και εκτεταμένη συνοχή των μειονεκτούντων οφείλει να είναι στόχος της οποιασδήποτε Αριστεράς. Άλλωστε καμία πολιτική, καμία μεταμόρφωση δεν είναι εφικτή χωρίς πλατειά κοινωνική στήριξη. Αυτή η τελευταία προς την ανεύρεση διεξόδου για την επίτευξη γενικευμένης ευημερίας, είναι ουσιαστική και χρήσιμη όταν προέρχεται από πλατειές ομαδώσεις και όχι από αμέτρητες μικρές συσσωματώσεις που συμμετέχουν σε διαδικασίες διαλόγου επιβεβαιώνοντας τη διαφορετικότητά τους αδυνατώντας όμως να ανακαλύψουν έδαφος ευρείας συμφωνίας.

3.Η προπαγάνδα κατά της αξίας ΄΄Κέρδος΄΄. Ενστάσεις στο μοντέλο παραγωγής

Οι νεοφιλελεύθερες και οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις στηρίζουν την οικονομία της αγοράς και τη λογική του ιδιωτικού κέρδους χωρίς ιδιαίτερες ενστάσεις και αμφιταλαντεύσεις. Η Νέα Αριστερά παρά τις θέσεις περί ρυθμίσεων της αγοράς θεωρεί την επίτευξη ιδιωτικού κέρδους[27] ως την κινητήρια δύναμη για την οικονομία και επομένως την υποθετική ευημερία. Πέρα από κάθε προβληματισμό βρίσκεται και το

πρόσφατο και καθιερωμένο πλέον μοντέλο παραγωγής που μεταμόρφωσε και αναζωογόνησε τον καπιταλισμό, η μοναδικότητα του οποίου ως επιλογής προόδου είναι αναμφισβήτητη. Το κέρδος καθίσταται – και από τις δύο κυρίαρχες οικονομικοκοινωνικές θεωρήσεις και κυβερνητικές πρακτικές – ως η κορυφαία αξία, η κινητήρια δύναμη της ανθρώπινης δράσης. Η ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών και η επίτευξη ευρύτερης δικαιοσύνης, ισότητας, συνοχής, αποτελούν σημαντικούς στόχους που δε νομιμοποιούνται όμως να εμποδίσουν την αέναη κερδοσκοπική διαδικασία. Το νέο μοντέλο παραγωγής και εργασίας, που ως κορυφαίες εξελίξεις έχει τη μείωση[28] του παραγωγικού κόστους μέσω παραγωγής ποιοτικών[29] προϊόντων και της συνεχούς συρρίκνωσης της απαιτούμενης για την παραγωγή εργασίας (απολύσεις, ελαστικότητα, ευελιξία), οδηγεί αναπόφευκτα στον πολλαπλασιασμό των κερδών των επιχειρήσεων. Η μονόδρομη αυτή στοχοθέτηση ουσιαστικά προσπερνά την εξαθλίωση που παράγει μέσω της απαξίωσης της σημασίας της εργασίας στο μεταβιομηχανικό καπιταλισμό. Μια σύγχρονη ζωντανή Αριστερά είναι αναγκασμένη να αναπτύξει προβληματισμό σχετικά με τις δύο προαναφερόμενες διαστάσεις. Τόσο η παγίωση του κέρδους ως κορυφαίας αξίας και διαμορφωτικής δύναμης της πραγματικότητας όσο και ο αναντίρρητος συμβιβασμός[30] με τη νέα παραγωγική λογική που θυματοποιεί τους εργαζομένους υπό το πρόσχημα[31] της αναπόφευκτης τεχνολογικής προόδου και του στοιχήματος της ανταγωνιστικότητας, είναι στοιχεία ασύμβατα και ενοχλητικά ως προς τις αξίες της χειραφέτησης και της ευημερίας, όπως ο αριστερός προσανατολισμός οφείλει να τις αντιλαμβάνεται.

Η δογματικά επιβαλλόμενη πρωταρχικότητα του ιδιωτικού κέρδους είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον ωμό ωφελιμιστικό ατομισμό, την εγκατάλειψη της κοινωνικής αλληλεγγύης, την αναπόφευκτη παραγωγή ανισοτήτων και αποκλεισμών που συνεπάγεται η αγοραία λογική. Η ανταγωνιστικότητα, η ανάπτυξη, η σταθερότητα, όλα αυτά τα τεχνητά άλλοθι που χρησιμοποιούνται ως ιδεολογική κάλυψη και νομιμοποίηση για τη συνεχώς διογκούμενη επίτευξη του κέρδους που βασίζεται σε θυσίες, οφείλουν να

επισημανθούν και να καταρριφθούν από μία ενεργό αριστερή παρέμβαση. Η Αριστερά οφείλει να υιοθετήσει λεξιλόγιο που θα προβάλλει τις διαστάσεις ανισότητα – αδικία – εκμετάλλευση και να μη συμβιβαστεί με το κυρίαρχο αποχρωματισμένο λεξιλόγιο του εκσυγχρονισμού[32]. Ο αέναος αγώνας για ιδιωτικό κέρδος, που αυτονομείται από τη συνολική ευημερία, δεν είναι δυνατόν να αποτελεί προτεραιότητα αριστερών επιλογών και να ακυρώνει παρεμβατικές πολιτικές προς την κατεύθυνση επίτευξης μεγαλύτερης ισότητας. Οι απειλές του ιδιωτικού κεφαλαίου για την μη – προώθηση παραγωγικών επενδύσεων[33]– οι οποίες στην πραγματικότητα είναι βασικά χρηματιστικές / κερδοσκοπικές – δε μπορεί να εξακολουθεί να είναι φόβητρο για τις κυβερνήσεις. Η ανάπτυξη ελεγκτικών πολιτικών σε διεθνές επίπεδο μπορεί να ελευθερώσει από τη δικτατορική αυτή συμπεριφορά του κεφαλαίου που πηγάζει από την ελεύθερη διακίνησή του μέσω των χρηματιστηρίων ή προς φορολογικούς παραδείσους (βασικά χώρες του Τρίτου Κόσμου[34]). Αποτελεί θέμα αρχής και ιδεολογίας για την Αριστερά, η υποβάθμιση της κερδοσκοπικής δραστηριότητας σε όρια που της αρμόζουν. Το κέρδος είναι θεμιτό μόνο εφόσον κινείται σε πλαίσια τέτοια που να μην εντείνεται η ανισότητα και η αδικία και να μην εμποδίζεται η εκπλήρωση κοινωνικών αλλαγών στην κατεύθυνση της γενικευμένης ευημερίας. Η επίκληση του ατομικού δικαιώματος στη διαφορά – η οποία εξασφαλίζεται βασικά μέσω της οικονομικής ανισότητας – δεν μπορεί να ζυγίζει περισσότερο από τη συνοχή και την αλληλεγγύη του συνόλου. Ο αγώνας για ατομική ελευθερία – ιδιαίτερα όταν αυτή περιορίζεται στη δυνατότητα συμμετοχής στο κερδοσκοπικό παιχνίδι – δεν μπορεί να συρρικνώνει τις δυνατότητες πραγμάτωσης ουσιαστικότερης ισότητας. Η ελευθερία εδώ καλείται να υποχωρήσει[35], αδίκως για κάποιους και όχι αναγκαστικά[36] για ορισμένους άλλους, δικαίως – κατά την άποψή μου – αλλά και προσεκτικά (όχι υπό τη μορφή κατάργησης κάθε έννοιας ελευθερίας σε συνθήκες κομμουνιστικού καθεστώτος). Ούτε η ελευθερία, ούτε η ισότητα, ούτε η δικαιοσύνη αποτελούν φυσικές ή αντικειμενικές, πανανθρώπινες, αιώνιες αξίες. Αποτελεί

θεωρητική, ιδεολογική και πολιτική επιλογή η κάθε φορά αποτίμηση των αξιών άρα και των εφαρμοζόμενων πρακτικών. Πάντως η οικονομική ελευθερία της οποίας υπεραμύνονται τόσο ο Νεοφιλελευθερισμός όσο και εν τέλει η Νέα Αριστερά, όχι μόνο συρρικνώνει το πολύ ευρύτερο περιεχόμενο της ελευθερίας αλλά αντιτίθεται εκ των αποτελεσμάτων της στη χειραφέτηση αφού η ανισότητα και εξαθλίωση που παράγει συνθέτουν έδαφος εξάρτησης και επομένως ανελευθερίας. Για μια – όχι μόνο κατ' όνομα – Αριστερά, η επιλογή προβάλει ξεκάθαρη, χωρίς αυτό – όπως προαναφέρθηκε – να απαιτεί τη λειτουργία Κράτους – χωροφύλακα. Αυτό που σίγουρα απαιτείται είναι η λειτουργία ισχυρής διαφωτιστικής προπαγάνδας έναντι της κυρίαρχης ορθοδοξίας η οποία επιβάλλει δόγματα χωρίς να έχει υπολογίσιμο αντίπαλο. Έναντι της θεοποίησης του κέρδους, που έχει παγιώσει η κυρίαρχη προπαγάνδα με τη βοήθεια των εργαλείων που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία πληροφόρησης και επικοινωνίας, η Αριστερά καλείται να υποκαταστήσει στη συνείδηση του απλού πολίτη – που σήμερα συναινεί υπνωτισμένος σε δήθεν οικονομικά αναπόφευκτα – την πρωταρχικότητα του κέρδους και της αγοραίας ζούγκλας με την ανάγκη για περισσότερη ισότητα, δικαιοσύνη και αλληλεγγύη[37].

Το νέο μοντέλο παραγωγής, που ξεκίνησε να διαμορφώνεται μετά την ενεργειακή κρίση και την οικονομική ύφεση των τελών της δεκαετίας του 1970[38], παρουσιάζεται, από τον κυρίαρχο λόγο, ως αναπόφευκτο και μη αναστρέψιμο δεδομένο που παράγεται από την αέναη τεχνολογική ανάπτυξη η οποία κινείται πάντοτε προς τη βελτίωση της ανθρώπινης διαβίωσης ή το λιγότερο τη διασφάλιση των συμφερόντων του καταναλωτή[39]. Έτσι πιθανές ενστάσεις σχετικά με τα αρνητικά αποτελέσματα της μεταμόρφωσης της παραγωγής και της εργασίας, χαρακτηρίζονται από ρομαντικές έως οπισθοδρομικές και πάντως απαράδεκτες αφού η συνεχής κίνηση προς την πρόοδο δεν επιτρέπεται να ανακοπεί. Στο σημείο αυτό γεννάται το ερώτημα σχετικά με το ποιος έχει την εξουσία να νοηματοδοτήσει και ποιο θα είναι το περιεχόμενο της προόδου. Αν ως πρόοδος νοείται η

τεχνολογική βελτίωση που συνεπικουρεί τη διόγκωση του ιδιωτικού πλούτου - και όχι την πραγματική ανάπτυξη - με δραματικές συνέπειες για όσους δεν κατέχουν μέσα παραγωγής, μεγάλα κεφάλαια ή υπερειδικευμένες γνώσεις προς αξιοποίηση, τότε πράγματι κάθε σκεπτικισμός για τη νέα παραγωγική λογική είναι άνευ περιεχομένου. Αν ως πρόοδος νοείται η ευημερία για το σύνολο και η συνοχή, στην οποία αντιβαίνει αξιωματικά οποιαδήποτε διαδικασία διεύρυνσης ανισοτήτων, τότε ίσως θα έπρεπε να ξεπεραστεί το ταμπού περί αναπόφευκτων εξελίξεων σε παραγωγή και εργασία. Η αντίληψη που θέλει τις αλλαγές σε παραγωγή και εργασία ως αυτόματα παρεπόμενα της τεχνολογικής εξέλιξης είναι παράλογη και ύποπτη. Η νέα παραγωγική λογική, που απαξιώνει την εργασία και δεν απελευθερώνει από αυτή, προέκυψε ως συνειδητή επιλογή ανώτατων κλιμακίων μεγάλων επιχειρήσεων και στηρίχθηκε από την πολιτική εξουσία.[40] Το νέο παραγωγικό μοντέλο έχει εμπνευστές ενώ η τεχνολογία και η αυτοματοποίηση αποτέλεσαν ισχυρούς μεν αλλά εν τέλει διευκολυντικούς παράγοντες. Επομένως η έναρξη προβληματισμού επί της υφιστάμενης παραγωγικής λογικής, η οποία δεν είναι φυσική εξέλιξη αλλά αποτελεί προιόν δράσης συγκεκριμένων οικονομικών / πολιτικών κύκλων, δεν είναι μόνο επιτρεπτή αλλά και επιβεβλημένη για μια Αριστερή οπτική. Η πιθανή αδυναμία διατύπωσης ισχυρών αντιπροτάσεων για την αναδιάρθρωση της παραγωγής, δεν αφαιρεί το δικαίωμα αμφισβήτησης του φαινομενικά βέλτιστου και αναπόφευκτου.

Η σύγχρονη Αριστερή δράση θα έπρεπε να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πρακτική κατάρριψης μύθων. Η αδιαμφισβήτητη πρωταρχικότητα της αξίας *κέρδος* και η αδυναμία υπέρβασης του νέου παραγωγικού μοντέλου είναι δύο ιδιαίτερα ισχυροί μύθοι που συγκεντρώνουν τη συναίνεση της κυβερνητικής Δεξιάς και Αριστεράς. Η διαφωνία μιας πραγματικής Αριστεράς τόσο με τους μύθους όσο και με τη συναίνεση που απολαμβάνουν, αποτελεί προυπόθεση χειραφέτησης.

4.Γενικευμένος Ριζοσπαστισμός

Η Νέα Αριστερά επικαλείται την στρατηγική του ριζοσπαστισμού ως δρόμου επίτευξης της ρεαλιστικής της ουτοπίας. Ο ριζοσπαστισμός αυτός, σε καμία περίπτωση, δεν ταυτίζεται με βίαιες ανατροπές και επαναστάσεις, οι οποίες θεωρούνται απαράδεκτες επιλογές για τη Νέα Αριστερά. Η ρήξη αφορά το παρελθόν και τη συντήρηση, την παράδοση, τους φονταμενταλισμούς, τις εξαρτήσεις από το παραδοσιακό εθνικό κράτος, τους θρησκευτικούς φανατισμούς, τις συλλογικές ταυτότητες όπως αυτές παραδοσιακά σχηματίζονται, τη Φύση και την καταπιεστική πατριαρχική οικογένεια. Η ρήξη την οποία οραματίζονται ταυτίζεται ουσιαστικά με μια μετα-παραδοσιακή[41] προσέγγιση των πάντων χωρίς δόγματα, την οποία ασαφώς και ατελώς προτείνουν. Στο ριζοσπαστισμό αυτό μπορούν να αποδοθούν θετικές προθέσεις αφού ουσιαστικά διευκολύνει τη χειραφέτηση από παγιωμένες μορφές εξουσίας και εκμετάλλευσης. Αν όμως η μετα-παραδοσιακή αυτή ματιά αποσύνδεσης από σημεία αναφοράς και δημιουργίας ταυτότητας, ειδωθεί διαφορετικά θα μπορούσε να εξισωθεί με μία διαδικασία ευρείας αποκοινωνικοποίησης και αποσυλλογικοποίησης που εξατομικεύει και πολυδιασπά το κοινωνικό σύνολο σε περιορισμένης έκτασης συλλογικότητες και υποκείμενα. Η επίκληση της οικουμενικής κοινωνίας, της παγκοσμιοποίησης και της νέας ανοικτής επικοινωνίας είναι – για τη Νέα Αριστερά – συμβατή με την απελευθέρωση από κάθε μορφή παραδοσιακής εξάρτησης. Παρά τις ελπίδες περί θριάμβου της πολυπολιτισμικότητας και της ανοχής για το διαφορετικό, δεν προκύπτουν διέξοδοι για τη δημιουργία ταυτοτήτων – η σημασία των οποίων είναι δεδομένη τόσο για την ψυχοκοινωνική ισορροπία του κάθε ατόμου όσο και για την κοινωνική συνοχή – και δεν απαντώνται με επαρκή επιχειρήματα οι φόβοι που θέλουν τη διαδικασία αυτή να είναι μια στρατηγική απώλειας δεσμών με την ιστορική μνήμη, την εθνική προέλευση, τη θρησκευτική ρίζα, την κοινωνικοταξική βάση του καθενός[42]. Ο ριζοσπαστισμός της Νέας Αριστεράς – εκτός από τα ερωτηματικά περί

διάλυσης και αχρήστευσης του παραδοσιακού, είναι μονομερής αφού δεν εκδηλώνει ανάλογη διάθεση χειραφέτησης τόσο από κάποιες εκφάνσεις της νέας τεχνολογίας και επικοινωνίας όσο και από ατεκμηρίωτους εξαναγκασμούς της Οικονομίας. Ο πολιτισμένος και δεκτικός προσανατολισμός της μετατρέπεται περιέργως σε μια συναινετική και υποστηρικτική τακτική της νέας οικονομίας και επικοινωνίας[43]. Ο ριζοσπαστισμός της, που κινείται προς την απελευθέρωση από το παλαιό και παραδοσιακό, ταυτόχρονα ενισχύει τη δημιουργία νέων παραδόσεων και ορθοδοξιών που χαρακτηρίζονται δογματικά θετικές και προοδευτικές, αλλά ακόμα χειρότερα, *αναπόφευκτες*. Το αν αυτή η επιλογή αποτελεί σφάλμα ή συνειδητή ενέργεια με στόχους, θα κριθεί από την πορεία της Ιστορίας.

Ο όρος *Αριστερά* ταυτίζεται ιστορικά με τη ρήξη, την ανατροπή και την αναμόρφωση. Ο ρεαλισμός, που υποτίθεται ότι απαιτούν οι σύγχρονες συνθήκες, δε μπορεί να θέτει περιορισμούς στο ριζοσπαστισμό. Αυτός, ως φιλοσοφία και δράση, οφείλει να επεκτείνεται όπου εντοπίζεται εμπόδιο και αντίσταση προς τη δημιουργία μιας παγκόσμιας κοινωνίας με περισσότερη ισότητα και δικαιοσύνη και λιγότερη καταπίεση. Επομένως οι κίνδυνοι εξάπλωσης μιας παγκόσμιας καταναλωτικής, αποιδεολογικοποιημένης κουλτούρας – που έχουν επανειλημμένως και από πολλούς επισημανθεί – ή από την επαναστατική ανάπτυξη της τεχνολογίας, από τη διαπιστωμένη στρατιωτική[44] και όχι οικονομική ηγεμονία των ΗΠΑ – που αγνοούν τον αντίλογο και παρασύρουν στη μονοδρομικότητα και τα άλλα ισχυρά κράτη – και τέλος από την οικονομική λογική που επιτείνει την ανισότητα και την εξαθλίωση, παρά τα ευχολόγια περί συνολικής ευημερίας, δε μπορούν να απολαμβάνουν ασυλία έναντι του ριζοσπαστισμού. Η σύγχρονη Αριστερά θα γινόταν γραφική αν υιοθετούσε τη λογική της έκρηξης και της επανάστατικότητας ως καθημερινής πρακτικής. Αναλόγως όμως θα ταυτιζόταν με τη συντήρηση και την παράδοση – που οι δημοφιλείς Αριστεροί του Τρίτου ή οποιουδήποτε άλλου Δρόμου επικρίνουν – αν στο βωμό του δήθεν ρεαλισμού και της

αποτελεσματικότητας υποβίβαζε το ριζοσπαστισμό και την αναδημιουργία σε παυσίπονο φάρμακο, ενώ οφείλει να αποτελεί αφετηριακή της αξία.

Έναντι λοιπόν του ρεαλιστικού ριζοσπαστισμού της Νέας Αριστεράς, ο οποίος κρύβει παγίδες πίσω από τις ελπίδες, θα έπρεπε να αντιπαρατεθεί ένας γενικευμένος ανατρεπτικός ριζοσπαστισμός[45] η πυξίδα του οποίου θα ήταν αποκλειστικά οι καθιερωμένες «αριστερές» αξίες που δύνανται να οδηγήσουν στη χειραφέτηση και την ευτυχία. Παραδειγματικά αναφέρεται πως ρήξη δεν είναι η εξαναγκαστική ώθηση στη δια βίου εκπαίδευση υπό το φόβο της εργασιακής ανασφάλειας και την οποία διαφημίζει η Νέα Αριστερά αλλά η συνειδητοποίηση από τον καθένα της σημασίας εθελούσιας επιδίωξης εκπαίδευσης ως αυταξίας και εργαλείου χειραφέτησης και όχι ως πιθανής διεξόδου υπό το καθεστώς απειλών αποκλεισμού[46]. Τέτοια οφείλει να είναι η νοοτροπία που οφείλει να διοχετεύει στην κοινωνία ο αριστερός ριζοσπαστισμός.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΜΕΡΟΥΣ ΣΤ

1. Κύρκος, Λ. (2000), *Ο Σοσιαλισμός στην σημερινή εποχή*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Β, σελ.1 : *΄΄Το σοσιαλιστικό κίνημα ... μιας κοινωνίας δικαιοσύνης, ισότητας, ελευθερίας, ... Στη θέση της οικοδομείται ο εγωκεντρικός ατομισμός΄΄*. Γιαννόπουλος, Ν. (2000), *Το χαμογελαστό φάντασμα*, στο ίδιο – Μέρος Β, σελ.18 : *΄΄Η Αριστερά είναι μία ως ο πολιτικός χώρος που αντιτάσσεται στη φιλελεύθερη λαίλαπα, που αρνείται να δεχτεί τη βίαιη αναδιανομή κοινωνικού πλούτου προς όφελος των κυρίαρχων, που θεωρεί τα κοινωνικά δικαιώματα απόλυτο αγαθό΄΄*.
2. Μπουρντιέ, Π. (1998), *Αντεπίθεση Πυρών*, σελ.79-86 εφιστά την προσοχή στο ρόλο των διανοουμένων και σελ.26 μας καλεί στην ανατροπή μονοδρόμων χωρίς αντίλογο. Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*, σελ.142-143 προτείνει την κοινή λογική ως αποτελεσματικό όπλο κατά της προπαγάνδας και ως διέξοδο στην αναζήτηση ετεροδοξίας. Φορεστέρ, Β. (1997), *Η Οικονομική Φρίκη*, σελ.116-117 προτείνει τη σκέψη : *΄΄Δεν υπάρχει πιο ανατρεπτική δραστηριότητα από τη σκέψη ... Και μόνο το γεγονός ότι κάποιος σκέφτεται είναι πολιτική΄΄*. Έκο, Ο. (1964), *Κήνσορες και Θεράποντες*, κατά της μαζικής κουλτούρας, των φετίχ, των κλισέ, υπέρ της δυσπιστίας.
3. Λύτρας, Α. (1999), *Εργατικό κίνημα και κοινωνικό κράτος*, τα αίτια εμφάνισης του νέου παραγωγικού μοντέλου, σελ.77-80.
4. Μαρξ, Κ. – Ένγκελς, Φ. (1978), *Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, σελ.18-19 από Ένγκελς στην εισαγωγή της ρωσικής έκδοσης και σελ.41-42 στο *Αστοί και προλετάριοι*. Βεργόπουλος, Κ. (1999), *Παγκοσμιοποίηση, η μεγάλη χίμαιρα*, σελ.329 : *΄΄ ... Αριστερά θα είναι πάντα ... η υπεράσπιση των κοινωνικά αδυνάτων΄΄*. Μπρυκνέρ, Π. (2000), *Η οικονομία έγινε ο λόγος ύπαρξης του Δυτικού κόσμου*, σελ.32 : *΄΄Ωστόσο εκείνο που ανήκει και θα ανήκει για πάντα στην Αριστερά, είναι η ιδέα προστασίας των πιο αδύναμων. Πρόκειται για μια αριστερή έννοια που δεν μπορεί να εξαφανιστεί ποτέ. Όσοι δεν την υποστηρίζουν δεν είναι Αριστεροί΄΄*.
5. Μπανιάς, Γ. (2000), *Το αίτημα για μια κοινωνική αλλαγή είναι επιτακτικό*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Α, σελ.15 : *΄΄Επιλογές παραγωγής και διανομής πλούτου με κριτήριο το συμφέρον των λαών και του συνόλου των ανθρώπων και όχι τη μεγιστοποίηση του κέρδους ενός πολύ μικρού τμήματος του πληθυσμού΄΄*.
6. Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.52 εκθέτει την άποψη του Βολταίρου : *΄΄ ... το Κράτος είναι ένα σύστημα περιορισμού της αυθαιρεσίας των ισχυρών΄΄*. Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.52 όπου θεωρεί το Κράτος κοινωνικό δικαίωμα και άμυνα, εργαλείο κατά των ισχυρών. Τσόμσκι, Ν. (1999), ό.π., σελ.204 υποστηρίζει την ενίσχυση της κυβέρνησης : *΄΄Όμως, πιστεύω ότι σήμερα πρέπει να ενισχυθεί η ομοσπονδιακή κυβέρνηση ... υπάρχουν τεράστια κέντρα ιδιωτικής εξουσίας, που είναι περισσότερο κοντά στην τυραννία και τον ολοκληρωτισμό ... και έχουν απίστευτη δύναμη΄΄*.
7. Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.16-17.
8. Τσόμσκι, Ν. (1999), ό.π., σελ.228 : *΄΄Η αντίληψη ότι το βάρος των κοινωνικών δαπανών είναι τεράστιο είναι αστεία. ... Για παράδειγμα, το επίδομα σε οικογένειες με εξαρτώμενα τέκνα, έχει ουσιαστικά εξαλειφθεί, καθώς σήμερα είναι σχεδόν το μισό απ'ότι ήταν τη δεκαετία του 1970 ... ΄΄*. Σε άλλα σημεία φαίνεται η επιλογή του Κράτους να δανειοδοτεί ιδιώτες, στερώντας από κοινωνικές δαπάνες (σελ.218) ή να διοχετεύει τεράστια ποσά στη βιομηχανία προπαγάνδας (σελ.57). Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.72-73, από τα λόγια του Tietmeyer – Προέδρου της Γερμανικής Τράπεζας – προκύπτει η επιλογή διάλυσης του κοινωνικού κράτους υπέρ των επενδυτών : *΄΄ ... να δημιουργηθούν οι ευνοικοί όροι για την επίτευξη μιας διαρκούς ανάπτυξης, καθώς και για την κατάκτηση εμπιστοσύνης των επενδυτών, ...΄΄*.
9. Λύτρας, Α. ό.π., για τον εσωτερικό πόλεμο των εργαζομένων σελ.89 : *΄΄ ... ο ανταγωνισμός μεταξύ τους πιο οξύς ... ΄΄*. Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.120-122.
10. Εσκουδέρο, Μ. (1992), *Η συζήτηση πάνω στους νέους στόχους του δημοκρατικού σοσιαλισμού*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 3, σελ.136.
11. Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.89 : *΄΄ ... ο ρόλος του κοινωνικού κράτους, που είναι το μόνο ικανό να αντιταχθεί στους ανελέητους μηχανισμούς της αυτο-απορροφημένης οικονομίας΄΄*. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. (1999), *Μη φοβάστε την παγκοσμιοποίηση*, θεωρούν πως το ευρωπαικό κράτος κοινωνικής εξασφάλισης είναι δυνατό, *Το ευρωπαικό κοινωνικό μοντέλο*, σελ.146-152. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.206 για την ευρωπαική κουλτούρα προστασίας.
12. Τσουκαλάς, Κ. (1991), *Είδωλα Πολιτισμού*, σελ.26 : *΄΄ ... ένα ολοκληρωτικό ελεγχόμενο σύστημα σύμμετρης κατανομής των πάντων που θα ήταν αναγκαίο για μιαν άμωμη ισότητα, δεν θα ήταν μόνο τερατώδες, αλλά και κοινωνικά αδιανόητο΄΄*.
13. Ο ουτοπικός ρεαλισμός των Γκίντενς, Γκλοτς, Τουραίν, Μοσκοβισί, Μπεκ, τίθεται μονόδρομα, αναπόφευκτα, σχεδόν φασιστικά ως νέα ορθοδοξία στη θέση του νεοφιλελευθερισμού.
14. Βεργόπουλος, Κ. (2000), *Η ηττοπάθεια της Αριστεράς αποθρασύνει τη Δεξιά*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Β. Αυτή την ηττοπαθή στάση και το ρόλο του δευτεραγωνιστή αποδίδει στην Αριστερά και ο Κ.Καραμανλής (2000), *Η Αριστερά μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην εποχή μας*, Περιοδικό Μετρό – Αφιέρωμα στην Αριστερά, Μέρος Β, σελ.9 : *΄΄Τα κόμματα της Αριστεράς πρέπει να κρατούν σε εγρήγορση την κοινωνική μας συνείδηση και ειδικά όλοι εμείς, οι φιλελεύθεροι με κοινωνικές ευαισθησίες, πρέπει να έχουν γέφυρες με την «κοινωνική αριστερά»΄΄*.

15. Λαλιώτης, Κ. (2000), *Στον αστερισμό του δημοκρατικού σοσιαλισμού*. Αναφέρεται σε μια Αριστερά – φυσαρμόνικα, σελ.30 : ΄΄*... Μια Αριστερά που δεν απευθύνεται μόνο στους «εκτός τειχών» αλλά και στους «εντός των τειχών», που δεν φιλοδοξεί να εκπροσωπεί μόνο τους «αδύναμους» και τους «αποτυχημένους» αλλά και τους «δυνατούς» και τους «πετυχημένους»*.
16. Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.36, στηρίζει τη δημοκρατία : ΄΄*Εάν είναι αλήθεια ότι ... τότε δεν είναι τόσο εύκολο να χαρακτηρίζεται αντιδραστική κάθε φονταμενταλιστική αντίδραση ενάντιά του*΄΄. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.116 για τον πόλεμο της εξουσίας ενάντια στη σκέψη : ΄΄*Όμως, είναι επίσης και το πράγμα από το οποίο μας αποτρέπουν περισσότερο*΄΄ και σελ.117 : ΄΄ *... ο ύπουλος και γι' αυτό ακόμα πιο αποτελεσματικός αγώνας που γίνεται στις μέρες μας, περισσότερο παρά ποτέ, εναντίον της σκέψης*΄΄.
17. Ενδεικτικά : Δήμας, Δ.Π., *Η διαδήλωση που έγινε αρνάκι*, εφημερίδα *Ελευθεροτυπία(18/04/00)*,σελ.16, *Χτύπημα στην καρδιά του πλούτου(Ασσοσιέιτεντ, Γαλλικό, ΑΠΕ)*, Τσόμσκι, Ν. *Η ηχώ της πορείας του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ συντροφεύει τους σημερινούς διαδηλωτές*, σελ.49 και λοιπά άρθρα σελίδων 16 και 49, εφημερίδα *Ελευθεροτυπία(17/04/00)*, *Διαδηλώσεις εν όψει της Συνόδου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου(ανυπόγραφο)*, εφημερίδα *Τα Νέα(30/11/99)* και *Χάος στο Σιάτλ από βίαια επεισόδια(ανυπόγραφο)*, εφημερίδα *Τα Νέα(01/12/99)*, σελ.14.
18. Χρυσάφης, Γ., *Γκρίζα τα γενέθλια για τον «Τρίτο Δρόμο»*, και Μπέρση, Ε., *Πολύς λόγος ... για το τίποτα*, εφημερίδα *Καθημερινή(21/07/2000)*.
19. Μποτόπουλος, Κ. (1994), *Σοσιαλιστές και Εξουσία*, σελ.317-340 *Η καταφυγή στο ρεφορμισμό*. Μαρτέλι, Κ. (1992), *Σοσιαλισμός – Ελευθερία – Δημοκρατία*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 1 και Μπραντ, Β. (1992), *Το μέλλον του δημοκρατικού σοσιαλισμού*, στο ίδιο, Τόμος 1, σελ.15-16.
20. Ζαπατίστας, (2000), *Η θεσμική αριστερά είναι ευχάριστη ... στη δεξιά*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Β. Τσόμσκι, Ν. και στα δύο εξεταζόμενα έργα δείχνει πως μόνο η βία των ετεροδόξων από την κυρίαρχη προπαγάνδα, χρεώνεται ως βία.
21. Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.123 : ΄΄*Οι άνεργοι υπενθυμίζουν σε όλους τους εργαζόμενους ότι έχουν κοινά συμφέροντα με τους ανέργους ... ότι οι άνεργοι ... είναι προιόν μιας πολιτικής*΄΄. Βεργόπουλος, Κ. (1999), *Παγκοσμιοποίηση, η μεγάλη χίμαιρα*, σελ.389 – *Η παγκοσμιοποίηση και ο Ν.Πουλαντζάς* : ΄΄*Από την πάλη των τάξεων προκύπτουν οι τάξεις και όχι το αντίστροφο ... μηχανισμών του Κράτους*΄΄. Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλαιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων*, σελ.75 : ΄΄*Οι βασικές γραμμές της πολιτικής υπαγορεύονται απ' τα συμφέροντα των πλουσίων που διευθύνουν τον κόσμο*΄΄.
22. Στην εισαγωγή του Ν.Κοτζιά στον Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*, σελ.11-16, επιβεβαιώνεται - με ανατριχιαστικά στοιχεία – η παράλληλη ύπαρξη δύο κόσμων. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.17 : ΄΄*Το αποτέλεσμα είναι να περιθωριοποιείται αμείλικτα και παθητικά ο τεράστιος και συνεχώς αυξανόμενος αριθμός ανθρώπων που «αναζητούν εργασία»*. Λόουτς, Κ. (2000), *Το Σιάτλ ίσως δείχνει το δρόμο*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Β, σελ.25 : ΄΄*Οι άνεργοι δεν είναι εργάτες; Τα 9 εκατομμύρια της Βρεττανίας που βρίσκονται στην ανάγκη να παίρνουν διάφορα επιδόματα από το κράτος, δεν ανήκουν στην εργατική τάξη; Μήπως οι διανοούμενοι; Καθένας που διαθέτει μέρος των ωρών της ζωής του έναντι μισθού ή ημερομισθίου είναι πρακτικά εργάτης. Αυτό δεν άλλαξε*΄΄.
23. Τουραίν, Α. (1999), *Πως να ξεφύγουμε από τον φιλελευθερισμό;*, σελ.79 : ΄΄*Η υπεράσπιση των πολιτιστικών και κοινωνικών δικαιωμάτων ... το δικαίωμα στην πολιτιστική ισότητα*΄΄.
24. Μπελ, Ν. (1999), *Ο πολιτισμός της μεταβιομηχανικής Δύσης*, σελ.373 : ΄΄*Ορισμένοι κοινωνιολόγοι, ιδιαίτερα στην Ευρώπη, έχουν θεωρήσει τη γένεση των «νέων κοινωνικών κινημάτων» ... ως τη βάση της μεταβιομηχανικής πολιτικής. Αλλά αυτοί, θα έλεγα μεγαλοποιούν την πολιτιστική διάσταση της πολιτικής*΄΄.
25. Μπουρντιέ, Π. ό.π., σελ.87-98, *Για ένα νέο διεθνισμό*, όπου οραματίζεται το μεγάλο συλλογικό υποκείμενο που θα θέσει όρους στο Κεφάλαιο. Λαφαζάνης, Π. (2000), *Οι επαναστάσεις του 21ου θα έχουν διδαχθεί από το παρελθόν*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Α. Ακόμη και ο Λαφονταίν, Ο. (1992), *Ο σοσιαλισμός και τα νέα κοινωνικά κινήματα*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 1, σελ.36-37, τονίζει την ανάγκη διεκδικήσεων ταξικού χαρακτήρα από τα νέα κοινωνικά κινήματα.
26. Κύρκος, Λ. ό.π., σελ.3 : ΄΄*Προλετάριοι όλων των χωρών, πολίτες της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, άνθρωποι της εργασίας, της γνώσης, του πολιτισμού, νέα δυναμικά στρώματα, ΕΝΩΘΕΙΤΕ!*΄΄ και Μιχαήλ, Σ. (2000), *Η επανάσταση πρέπει να αναπτυχθεί στη διεθνή αρένα*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Α.
27. Γκέρα, Α. (1992), *Ο παλιός και ο νέος σοσιαλισμός*, Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Τόμος 1, σελ.31.
28. Φορεστέρ, Β. ό.π., σελ.158-159 : ΄΄*Η αύξηση της ελαστικότητάς της περνά από την αναμόρφωση των επιδομάτων ανεργίας, του κατώτατου νόμιμου μισθού και των διατάξεων που προστατεύουν την εργασία*΄΄*(Δελτίο ΔΝΤ, 23/05/94)!* και περί απολύσεων για τη μείωση κόστους εργασίας, σελ.156 : «αφαίρεση λίπους» στην οποία αναφέρεται και ο Μπάρμπερ, Μ. (1998), *Ο κόσμος των Mac κόντρα στους Τζιχάντ*, σελ.84 : ΄΄*Το «λίπος» σε αυτή την περίπτωση είναι οι εργαζόμενοι και η δίαιτα των εταιρειών ...*΄΄. Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. ό.π. για τη μείωση κόστους εργασίας, σελ.60-61. Ρίφκιν, Τ. (1997), *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, σελ.63-70, *Ο επανασχεδιασμός (re-engineering) και η μείωση κόστους εργασίας*.
29. Λύτρας, Α. ό.π. για το ποιοτικό προιόν (ποιοτικοί έλεγχοι, λιγότερα ελαττωματικά προιόντα, όχι σε σφάλματα παραγωγής), σελ.61-64. Λαφονταίν, Ο. - Μύλλερ, Κ. ό.π. , θεωρούν μονόδρομο τη στροφή σε ποιοτικά, διαρκή προιόντα, σελ.208-210.

30. Περιοδικό Ε.Ε. (1997), Τεύχος 1, *Απασχόληση*, Το νέο Μ.Π. θεωρείται αξίωμα, σελ.41 : *΄΄Σήμερα είναι ανάγκη να οικοδομήσουμε ένα νέο μοντέλο ευημερίας προσαρμοσμένο στο νέο τεχνολογικό μοντέλο΄΄.*
31. Λύτρας, Α. ό.π., βλέπει την τεχνολογία ως διευκολυντικό μέσο των μεταβολών και όχι ως αίτιο, σελ.71 : *΄΄Παρότι, θεωρούν πως η σημασία των νέων τεχνολογιών είναι εξαιρετικά μεγάλη ... χωρίς την οργανική μεταβολή της δομής και των διευθετήσεων της εργασίας, είναι άγονη΄΄.* Αντίθετη άποψη από Ρίφκιν, Τ. ό.π., σελ.57-140, *Τα δύο πρόσωπα της τεχνολογίας.*
32. Χαριτάκης, Κ. (2000), *Ανάγκη ενός νέου μοντέλου εργατικής δημοκρατίας*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Β, σελ.22 : *΄΄Το Νέο Μανιφέστο ... δεν μπορεί παρά να έχει στο κέντρο της κριτικής του τις ίδιες σχέσεις εκμετάλλευσης, την κυριαρχία και εξουσία του κεφαλαίου ... ΄΄.* Φορεστέρ, Β. ό.π. σελ.33-36.
33. Λαφονταίν, Ο. - Μύλλερ, Κ. ό.π., σελ.88 για τον εκβιασμό αποχώρησης του Κεφαλαίου.
34. Τσόμσκι, Ν. (1996), ό.π., όλο το έργο προσανατολίζεται στην απόδειξη της εξαθλίωσης του Τρίτου Κόσμου από το εισαγόμενο κεφάλαιο μέσω δανεισμών και τρομοκρατίας.
35. Μπόμπιο, Ν. (1998), *Ισότητα και Ελευθερία*, σελ.33 : *΄΄Αλλά στο δίπολο αυτό η «Δικαιοσύνη» προηγείται της «Ελευθερίας».*
36. Η καταπίεση της ελευθερίας και δη της αγοράς είναι αδιανόητη για τους νεοφιλελεύθερους διανοητές του Κέρδους και της αγοραίας λογικής. Αντίθετα ο Μπόμπιο, ό.π., οραματίζεται νεοφιλελεύθερο σοσιαλισμό, σελ.84-85 και ο Μπέλ, ό.π., θεωρεί δυνατό ένα μίγμα σοσιαλισμού στην οικονομία, φιλελευθερισμού στη διαφορά και την ιδιωτική επιβράβευση και συντηρητισμού στην κουλτούρα που προυποθέτει κανόνες και σεβασμό της παράδοσης, σελ.1-18 και 377-379.
37. Τσουκαλάς, Κ. από τα προλεγόμενα στον Μπόμπιο, Ν. (1995), *Δεξιά και Αριστερά*, σελ.41-45.
38. Δασκαλάκης, Δ. (1999), *Εργατικό Κίνημα και Κοινωνικό Κράτος : Από τη βιομηχανική επανάσταση στη μεταβιομηχανική εποχή*, σχετικά με τη γέννηση του νέου παραγωγικού μοντέλου, βλέπε σελ.14-19 *Το Νέο Οργανωτικό Μοντέλο.*
39. Οι εξαγορές, συνενώσεις οικονομικών γιγάντων κάθε άλλο παρά υπηρετούν το συμφέρον του καταναλωτή, ο οποίος τίθεται ενώπιον ολιγοπωλιακών – μονοπωλιακών καταστάσεων που ελέγχουν τιμές και ποιότητες προιόντων (πχ. Sony + Emi, Aol + Warner κλπ). Ο Μπάρμπερ, Μ. (1998), *Ο κόσμος των Mac κόντρα στους Τζιχάντ*, υποστηρίζει σχετικά με τα παραπάνω, σελ.220 : *΄΄Η συνέργια είναι λοιπόν ένας εύσχημος τρόπος για να υποδηλωθεί το μονοπώλιο΄΄* κσι σελ.222 : *΄΄... αφαιρούν από το δικαίωμα επιλογής το ουσιαστικό του περιεχόμενο και μετατρέπουν την ποικιλία σε μια απάτη΄΄.*
40. Λύτρας, Α. ό.π., για το συνειδητό των μεταβολών, σελ.78 : *΄΄Πολύ συγκεκριμένες πολιτικές δυνάμεις ... πολύ συγκεκριμένες και ακριβέστατα προσδιορισμένες δυνάμεις των επιχειρήσεων ... ΄΄.*
41. Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος*, σελ.93-99. Μοσκοβισί, Π. (1998), *Ανάγκη Δράσης*, σελ.85-89 *Τρεις ρήξεις.* Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, σελ.25-38 *Ένα πλάισιο ριζοσπαστικής πολιτικής.*
42. Μπάρμπερ, Μ. ό.π., σελ.254 : *΄΄Είναι σαφές ότι ο εθνικισμός σήμερα, και ίσως πάντα, έχει δύο διαστάσεις : Η μία είναι αυτή της ταυτότητας της ομάδας και του αποκλεισμού, η άλλη όμως, εξίσου σημαντική, είναι αυτή της ενοποίησης και της συμπερίληψης΄΄* και Τσόμσκι, Ν. (1999), ό.π., για την ανακατασκευή της Ιστορίας και τη διάλυση της μνήμης, σελ.120.
43. Γκλοτς, Π. (1986), *Μανιφέστο για μια Νέα Ευρωπαική Αριστερά*, σελ.43-50 *Η στρατηγική των οδοφραγμάτων και ο ριζοσπαστισμός των ναυπηγείων.* Γκρέι, Τ. (1999), *Η Απατηλή Αυγή*, σελ.71-80, όπου υποστηρίζει πως η κατάσταση που δημιούργησε η Δεξιά δεν μπορεί να αλλάξει ουσιαστικά.
44. Βεργόπουλος, Κ. ό.π., σελ.255-339, *Κενό ηγεμονίας – Μιλιταρισμός.*
45. Μανιάτης, Γ. (2000), *Η Αριστερά πρέπει να ζει από και με τις εμπειρίες της*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Α, σελ.29 : *΄΄Επομένως, η ριζοσπαστικοποίηση της σημερινής Αριστεράς, αποτελεί τον κατεξοχήν όρο ύπαρξής της΄΄.* Τσιριγώτης, Θ. (2000), *Ο Νέος Αιώνας θα είναι των λαών!*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Β, σελ.30 : *΄΄ ... σ' ένα πρόγραμμα ανατροπής και ρήξης ... ΄΄.* Αυδής, Λ. (2000), *Αριστερά χωρίς βούληση ανατροπής δε νοείται*, Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα στην Αριστερά – Μέρος Β. Μπανιάς, Γ. ό.π. στο ίδιο.
46. Τσόμσκι, Ν. (1999), ό.π. για την εκπαίδευση ως δημιούργημα των ελίτ που εξασφαλίζει πειθαρχία, σελ.74.

ΕΠΙΜΥΘΙΟ

Η παρούσα εργασία αποπειράθηκε να επιχειρηματολογήσει επί δύο βασικών ζητημάτων : 1) να ενισχύσει την οπτική που διαπιστώνει την ισχυρή συγγένεια αξιών αλλά και πολιτικών πρακτικών μεταξύ των δύο κυρίαρχων ιδεολογικών και κυβερνητικών προτάσεων του Νεοφιλελευθερισμού και της Νέας Αριστεράς υπό τις σύγχρονες συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, 2) να αμφισβητήσει την προσέγγιση του κοινωνικού αποκλεισμού, που αποτελεί οδηγό των προσανατολισμών κοινωνικής πολιτικής της «σοσιαλίζουσας» Ε.Ε. εκφραζόμενης μέσω πλήθους προγραμμάτων κατάρτισης, ως την καταλληλότερη για τις διαπιστωμένες ανισότητες και αδικίες.

Οι ενδείξεις υπέρ μιας ενεργούς γειτνίασης των νέων αριστερών και δεξιών στοχοθετήσεων και πρακτικών, είναι πολύπλευρες και ισχυρές και διαπιστώνονται τόσο μέσω των θεωρητικών τοποθετήσεων διανοητών που τροφοδοτούν με ιδέες το χώρο της Νέας Αριστεράς, όσο και μέσα από την εξέταση της εφαρμοζόμενης σοσιαλδημοκρατικής οικονομικής, κοινωνικής και εργασιακής πολιτικής.

Το «κατασκεύασμα» *κοινωνικός αποκλεισμός* αποτελεί εργαλείο, και στα χέρια σοσιαλδημοκρατικών κυβερνήσεων, που αφαιρεί ευθύνες από το Κράτος για τη θλιβερή κατάσταση των αποκλεισμένων, αφού η εξατομικευτική αυτή προσέγγιση επικεντρώνεται στη βελτίωση των εργασιακών τους προτερημάτων και όχι στο οικονομικοκοινωνικό σύστημα που δομικά παράγει αποκλεισμό ενώ ταυτόχρονα αποστρέφει το ενδιαφέρον και επομένως την πολιτική παρέμβαση από πλήθος άλλων πολυδιάστατων ανισοτήτων που επιβαρύνουν το συντριπτικά μεγαλύτερο τμήμα του παγκόσμιου πληθυσμού. Το πρίσμα επομένως του κοινωνικού αποκλεισμού είναι εξατομικευτικό, ενοχοποιητικό των παθόντων, αποπροσανατολιστικό και ουσιαστικά νομιμοποιητικό της εκμετάλλευσης, φαινομενικά αποιδεολογικοποιημένο αλλά ουσιαστικά συντηρητικό ενώ οι πολιτικές που

πηγάζουν εξ' αυτού έχουν θεραπευτικό, καιροσκοπικό χαρακτήρα αλλά εξασφαλίζουν με σχετική επιτυχία την αποφυγή – ακόμα – παγκόσμιας κοινωνικής έκρηξης.

Τέλος, διατυπώνεται ένα υποθετικό σενάριο – σε εξαιρετικά πρώιμο στάδιο – αρχών και αξιών για μια *άλλη* Αριστερά, πιστή στις αρχές του ριζοσπαστισμού, της ισότητας, της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης, που θα κινείται μακριά από συμβιβασμούς και εκπτώσεις αλλά και φαντάσματα του παρελθόντος. Θεωρώ πως αυτή η προοπτική μπορεί να είναι ρεαλιστική και εφικτή, υπό την προυπόθεση ανάληψης ξεκάθαρων επιλογών από τον εκάστοτε φορέα Αριστερής πολιτικής πράξης, μεταξύ Κέρδους και Ευημερίας, κοινωνικής συνοχής και επίπλαστης κοινωνικής ισορροπίας, ουσιαστικής αναδιανομής πλούτου και αμφισβητούμενης πρόθεσης και αποτελεσματικότητας προγραμμάτων κατάρτισης, διαπραγμάτευσης που προσεγγίζει την ανισότητα ως χαρακτηριστικό των «εντός» κοινωνίας και όχι των τεχνητά αποκλεισμένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βέμπερ, Μ. (1984), *Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού,* Gutenberg, σελ.275.
- Βεργόπουλος, Κ. (1999), *Παγκοσμιοποίηση : Η μεγάλη χίμαιρα, Νέα* Σύνορα, Αθήνα, σελ.410.
- Γκίντενς, Α. (1998), *Ο Τρίτος Δρόμος,* Πόλις, Αθήνα, σελ.215.
- Γκίντενς, Α. (1999), *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς,* Πόλις, Αθήνα, σελ.396.
- Γκλοτς, Π. (1986), *Μανιφέστο για μια νέα ευρωπαική αριστερά,* Οδυσσέας, Αθήνα, σελ.112.
- Γκορζ, Α. (1999), *Η αθλιότητα του σήμερα και η προοπτική για το αύριο,* Νέα Σύνορα, Αθήνα, σελ.303.
- Γκρέι, Τ. (1999), *Η Απατηλή Αυγή,* Πόλις, Αθήνα, σελ.439.
- Δασκαλάκης, Δ. (1997), *Η πολιτική αντιμετώπισης της ανεργίας και ενίσχυσης της απασχόλησης (1993-1996),* στην Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων, Αθήνα, Τεύχος 7.
- Δασκαλάκης, Δ. (1997), *Τρεις θέσεις για το μέλλον και την προοπτική της κοινωνικής πολιτικής και των εργασιακών σχέσεων στην Ευρωπαική Ένωση,* στην Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων, Αθήνα, Τεύχος 8.
- Δασκαλάκης, Δ. (1999), *Εργατικό Κίνημα και Κοινωνικό Κράτος : Από τη βιομηχανική επανάσταση στη μεταβιομηχανική εποχή,* Υπό δημοσίευση.
- Έκο, Ο. (1989), *Κήνσορες και Θεράποντες,* Γνώση, Αθήνα, σελ.471.
- Καβουνίδη, Τ. (1996), *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και προβλήματος,* στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Κασιμάτη, Κ. (1998), *Εισαγωγή* στο Κοινωνικός Αποκλεισμός : Η Ελληνική εμπειρία, Gutenberg, Αθήνα.
- Κετσετζοπούλου, Μ. – Μπουζάς, Ν. (1996), *Λειτουργίες της Αγοράς Εργασίας και Κοινωνικός Αποκλεισμός,* στο Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, Gutenberg, Αθήνα.
- Κοριά, Μ. (1985), *Ο εργάτης και το χρονόμετρο,* Κομμούνα, Αθήνα, σελ.268.
- Κρούγκμαν, Π. (1995), *Η εποχή των μειωμένων προσδοκιών,* Πόλις, Αθήνα, σελ.290.
- Λαφονταίν, Ο. – Μύλλερ, Κ. (1999), *Μη φοβάστε την παγκοσμιοποίηση,* Πόλις, Αθήνα, σελ.420.
- Λύτρας, Α. (1999), Επιλογές από το υπό δημοσίευση *Κοινωνία και Εργασία – ο ρόλος των κοινωνικών τάξεων.*
- Μαρξ, Κ. – Ένγκελς, Φ. (1978), *Το μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος – Οι βάσεις του Κομμουνισμού,* Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.136.
- Μινκ, Α. (1990), *Η Μεγάλη Χίμαιρα,* Εξάντας, Αθήνα, σελ.350.
- Μοσκοβισί, Π. (1998), *Ανάγκη δράσης,* Πόλις, Αθήνα, σελ.279.

- Μπάρμπερ, Μ. (1998), *Ο κόσμος των Mac κόντρα στους Τζιχάντ*, Καστανιώτης, Αθήνα, σελ.511.
- Μπεκ, Ο. (1999), *Τι είναι η παγκοσμιοποίηση;*, Καστανιώτης, Αθήνα, σελ.308.
- Μπελ, Ν. (1999), *Ο Πολιτισμός της Μεταβιομηχανικής Δύσης*, Νεφέλη, Αθήνα, σελ.379.
- Μπόμπιο, Ν. (1995), *Δεξιά και Αριστερά*, Πόλις, Αθήνα, σελ.239.
- Μπόμπιο, Ν. (1998), *Ισότητα και Ελευθερία*, Πόλις, Αθήνα, σελ.158.
- Μποτόπουλος, Κ. (1994), *Σοσιαλιστές και Εξουσία*, Πόλις, Αθήνα, σελ.386.
- Μπουρντιέ, Π. (1998), *Αντεπίθεση πυρών*, Πατάκης, Αθήνα, σελ.141.
- Όργουελ, Τ. (1978), *1984*, Κάκτος, Αθήνα, σελ.309.
- Πετράκη, Γ. (1998), *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Παλαιές και Νέες Αναγνώσεις του κοινωνικού προβλήματος*, στο Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα.
- Ρίφκιν, Τ. (1996), *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, σελ.554.
- Τσιάκαλος, Γ. (1998), *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Ορισμοί, πλαίσιο και σημασία*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός : Η ελληνική εμπειρία, Gutenberg, Αθήνα.
- Τσόμσκι, Ν. (1996), *Παλαιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, σελ.636.
- Τσόμσκι, Ν. (1999), *Οι έχοντες και οι μη κατέχοντες*, Καστανιώτης, Αθήνα, σελ.278.
- Τσουκαλάς, Κ. (1991), *Είδωλα πολιτισμού*, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.595.
- Φεγεράμπεντ, Π. (1975), *Ενάντια στη μέθοδο*, Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα, σελ.361.
- Φορεστέρ, Β. (1997), *Η οικονομική φρίκη*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, σελ.245.
- Χάντινγκτον, Σ. (1998), *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης*, Τερζόπουλος, Αθήνα, σελ.379.
- *Ο Σοσιαλισμός του Μέλλοντος* – Επιθεώρηση Πολιτικού Διαλόγου, Fundacion Sistema, Gutenbeberg, Αθήνα, 1992, Τόμοι 1,2,3,4 :

Φρολόβ, Ι. – *Ο σοσιαλισμός του μέλλοντος*, Τόμος 2
Μπραντ, Β. – *Το μέλλον του δημοκρατικού σοσιαλισμού*, Τόμος 1
Λαφονταίν, Ο. – *Ο σοσιαλισμός και τα νέα κοινωνικά κινήματα*, Τόμος 1
Κλαουντίν, Φ. – *Κομμουνισμός και Σοσιαλ-δημοκρατία*, Τόμος 1
Φέχερ, Φ. – *Οι σοσιαλιστικές παραδόσεις και η Τριάδα της Ελευθερίας, Ισότητας, Αδελφοσύνης*, Τόμος 4
Χέλερ, Α. – *Σοσιαλιστικά Κινήματα και κοινωνική δικαιοσύνη*, Τόμος 4
Ροκάρ, Μ. – *Η σοσιαλιστική πράξη σήμερα*, Τόμος 2
Καρνόι, Μ. – *Πολυεθνικές : Φίλοι ή εχθροί στην ανάπτυξη μιας νέας οικονομικής τάξης;*, Τόμος 4

Μπότομορ, Τ. – *Προβλήματα και προοπτικές μιας σοσιαλιστικής οικονομίας στην Ευρώπη,* Τόμος 3

Ντζίλας, Μ. – *Κοινωνία : όχι, Κίνημα : ναι,* Τόμος 3

Γκέρα, Α. – *Σοσιαλισμός και Οικονομία,* Τόμος 3

Μαρτέλι, Κ. – *Η νίκη της ελεύθερης αγοράς,* Τόμος 3

Βάσκεζ, Α. – *Σοσιαλισμός και Αγορά,* Τόμος 3

Εσκουδέρο, Μ. – *Η συζήτηση πάνω στους νέους στόχους του δημοκρατικού σοσιαλισμού,* Τόμος 3

Πελικάνι, Λ. – *Ποιος σοσιαλισμός;,* Τόμος 1

Ναπολιτάνο, Τ. – *Ο σοσιαλισμός στο μέλλον,* Τόμος 1

Ελενστάιν, Ζ. – *Ο μαρξισμός πεθαίνει , ο μαρξισμός πέθανε, ζήτω ο σοσιαλισμός,* Τόμος 2

Μαρτέλι, Κ. – *Σοσιαλισμός – Ελευθερία – Δημοκρατία,* Τόμος 2

Γκορμπατσώφ, Μ. – *Το μέλλον και ο Σοσιαλισμός,* Τόμος 1

Γκέρα, Α. – *Ο παλιός και ο νέος Σοσιαλισμός,* Τόμος 1

Καστέλς, Μ. – *Η αρχή της Ιστορίας,* Τόμος 2

- Περιοδικό Μετρό, Αφιέρωμα : *Αριστερά στον 21ο;* - Α Μέρος, Μάρτιος 2000 και Β Μέρος, Απρίλιος 2000:

Παπαρήγα, Α. – *Οι κομμουνιστές παραμένουμε ιστορικά αισιόδοξοι,* Α Μέρος.

Ρομπέρ, Υ. – *Προτεραιότητα στον άνθρωπο ή στο χρήμα;,* Α Μέρος.

Μπεν, Τ. – *Χρειαζόμαστε μια νέα διεθνή,* Α Μέρος.

Τσοβόλας, Δ. – *Η Αριστερά είναι η ιδεολογία που θα επικρατήσει τον 21ο αιώνα,* Α Μέρος.

Λαφαζάνης, Π. – *Οι επαναστάσεις του 21ου θα έχουν διδαχθεί από το παρελθόν,* Α Μέρος.

Μπένας, Τ. – *Υπάρχει έδαφος για μια νέα αριστερή απάντηση,* Α Μέρος.

Μπίστης, Ν. – *Η Αριστερά του 2000 οφείλει να τετραγωνίσει τον κύκλο,* Α Μέρος.

Μιχαήλ, Σ. – *Η επανάσταση πρέπει να αναπτυχθεί στη διεθνή αρένα,* Α Μέρος.

Μπιτσάκης, Ε. – *Η τελευταία μάχη δεν δόθηκε ακόμα,* Α Μέρος.

Κοροβέσης, Π. – *Η κρίση της Αριστεράς είναι κρίση σκέψης,* Α Μέρος.

Τουραίν, Α. – *Είναι γελοίο να λέμε ότι η πολιτική του Μπλαίρ είναι αριστερή,* Α Μέρος.

Μπρυκνέρ, Π. – *Η οικονομία έγινε ο λόγος ύπαρξης του δυτικού κόσμου,* Α Μέρος.

Μανιάτης, Γ. – *Η Αριστερά πρέπει να ζει από και με τις εμπειρίες της,* Α Μέρος.

Ρούσης, Γ. – *Η Αριστερά είναι νιότη και ελπίδα,* Α Μέρος.

Κύρκος, Λ. – *Ο σοσιαλισμός στη σημερινή εποχή,* Β Μέρος.

Αλαβάνος, Α. – *Αυτή τη στιγμή στην Αριστερά υπάρχει χάος,* Β Μέρος.

Λαλιώτης, Κ. – *Στον αστερισμό του δημοκρατικού σοσιαλισμού,* Β Μέρος.

Καραμανλής, Κ. – *Η Αριστερά μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην εποχή μας,* Β Μέρος.

Δραγασάκης, Γ. – *Ζούμε το τέλος ενός ιστορικού κύκλου της Αριστεράς,* Β Μέρος.

Ζαπατίστας, – *Η θεσμική Αριστερά είναι ευχάριστη ... στη Δεξιά,* Β Μέρος.

Μπανιάς, Γ. – *Το αίτημα για μια κοινωνική αλλαγή είναι επιτακτικό,* Β Μέρος.
Αυδής, Λ. – *Αριστερά χωρίς βούληση ανατροπής δεν νοείται,* Β Μέρος.
Γιαννόπουλος, Ν. – *Το χαμογελαστό φάντασμα,* Β Μέρος.
Βεργόπουλος, Κ. – *Η ηττοπάθεια της Αριστεράς αποθρασύνει τη Δεξιά,* Β Μέρος.
Φελέκης, Γ. – *Το '89 ήταν το τέλος των αυταπατών,* Β Μέρος.
Χαριτάκης, Κ. – *Ανάγκη ενός νέου μοντέλου εργατικής δημοκρατίας,* Β Μέρος.
Τσιριγώτης, Θ. – *Ο Νέος Αιώνας θα είναι των λαών!* , Β Μέρος.
Λόουτς, Κ. – *Το Σιάτλ ίσως δείχνει το δρόμο,* Β Μέρος.
Ρήγος, Α. – *Η κοινωνία των πολιτών έχει αρχίσει να αντιδρά,* Β Μέρος.
Κοτζιάς, Ν. – *Η Αριστερά ενώπιον της παγκοσμιοποίησης,* Β Μέρος.

- Περιοδικό Ε.Ε. (1997), *Ανεργία και προοπτική απασχόλησης στην Ε.Ε.,* Τεύχος 1 σελ.39-41.
- Εφημερίδα *Εποχή(20/06/99)*, Ν.Β.Ζολοταριώφ, *Το τέλος του Καντιανού Σχεδίου του Διαφωτισμού ή το τέλος των Καντιανών ηθικών δεοντολογικών αρχών;*
- Εφημερίδα *Το Βήμα(24/03/00)*, Π.Λάμψιας, *Κ.Σημίτης : Διατήρηση κοινωνικού κράτους και πλήρης απασχόληση*, σελ.56.
- Εφημερίδα *Το Βήμα(23/04/00)*, Ν.Μαράκης, *Έτσι θα κυβερνήσει η προοδευτική παράταξη τον κόσμο τον 21ο αιώνα, Προς τη Διεθνή του Τρίτου Δρόμου;*
- Εφημερίδα *Το Βήμα(09/07/00)*, Ν.Μαλλιάρα, *Ποιες αλλαγές χρειάζεται η οικονομία : Το μήνυμα του κ. Σπ. Λάτση στην κυβέρνηση για την ανάγκη διαρθρωτικών μέτρων.*
- Εφημερίδα *Ημερησία(02/03/00)*, Π.Νικολαίδης, *Βρεττανία : ιδιωτική ασφάλιση μόνο με τεστ DNA!*, και Γ.Παυλόπουλος, *Τα χειρότερα όνειρά μας,* σελ.31.
- Εφημερίδα *Ημερησία(27-28/05/00)*, Γ.Παυλόπουλος, *Ο Κλίντον και οι άλλοι στο ... Berliner Ensemble* και Γ.Ελενόπουλος, *Με Μανιφέστο ο Κ.Σημίτης στο Ράιχσταγκ* και *Σύγκρουση τριών μοντέλων για τη σοσιαλδημοκρατία* (ανυπόγραφο), σελ.20-21.
- Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία(17/04/00), Χτύπημα στην καρδιά του πλούτου* (Ασσοσιέιτεντ, Γαλλικό, ΑΠΕ), σελ.16 και Τσόμσκι : *Η ηχώ της πορείας του Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ συντροφεύει τους σημερινούς διαδηλωτές,* σελ.49 και λοιπά άρθρα σελίδων 16 και 49.
- Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία(18/04/00)*, Δ.Π.Δήμας, *Η διαδήλωση που έγινε αρνάκι,* σελ.14.
- Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία(27/05/00)*, Αφιέρωμα : *Το Πανεπιστήμιο στον 21ο Αιώνα.*
- Εφημερίδα *Καθημερινή(25/05/00)*, Γ.Δελαστίκ, *Η Ευρώπη στη δίνη της ομοσπονδίας* και *Προς μια νέα «λέσχη για λίγους»,* σελ.20 και Α.Καρακούσης, *Ποτέ ξανά στη δεύτερη ταχύτητα,* σελ.4.

- Εφημερίδα *Καθημερινή(26/05/00)*, Α.Καρακούσης, *Ομοσπονδία, το επόμενο βήμα της Ευρώπη*, και Γ.Καπόπουλος, *Η ταυτότητα του σκληρού πυρήνα* καθώς και τα υπόλοιπα, σελ.3.
- Εφημερίδα *Καθημερινή(19/07/00)*, *Σπονδές ΠΑΣΟΚ στην «ισχυρή επιχείρηση»*... (ανυπόγραφο) και Δ.Γ.Παπαδοκωστόπουλος, *«Προφήτης» της νέας οικονομίας ο Γιάννος*.
- Εφημερίδα *Καθημερινή(20/07/00)*, Κ.Π.Παπαδιόχος, *Σημίτης κατά συντεχνιών* και Χ.Κοψίνη, *Ανησυχία ΣΕΒ για εφαρμογή του 35ώρου*.
- Εφημερίδα *Καθημερινή(21/07/00)*, Γ.Χρυσάφης, *Γκρίζα τα γενέθλια για τον «Τρίτο Δρόμο»* και Ε.Μπέρση, *Πολύς λόγος ... για το τίποτα*.
- Εφημερίδα *Τα Νέα(23/11/99)*, Ρ.Βρανάς, *Δρόμοι*, σελ.44.
- Εφημερίδα *Τα Νέα(30/11/99)*, *Διαδηλώσεις εν όψει της Συνόδου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου* (ανυπόγραφο).
- Εφημερίδα *Τα Νέα(01/12/99)*, *Η Σύνοδος του Σιάτλ θα αλλάξει τη ζωή μας* (ανυπόγραφο, The Times) και *Χάος στο Σιάτλ από τα βίαια επεισόδια* (ανυπόγραφο), σελ.41.
- Εφημερίδα *Τα Νέα(24/04/00)*, *Ναυάγιο στο Σιάτλ* (ανυπόγραφο, Washington Post), σελ.43.
- Εφημερίδα *Τα Νέα(03/03/00)*, Μ.Μήτσος, *Κινητά για τους ανέργους*, σελ.56.
- Εφημερίδα *Τα Νέα(15/03/00)*, Γ.Διακογιάννης, *Βεργόπουλος εναντίον Μουζέλη : Εκσυγχρονισμός; Ποιος Εκσυγχρονισμός;*, σελ.14 και Π.Λαφαζάνης, *Οι εκλογές της νέας τάξης*, σελ.12.
- Εφημερίδα *Τα Νέα(24-26/03/00)*, Ντ.Μπακογιάννη, *Φιλελευθερισμός κατά της ανεργίας*, σελ.11, Ε.Δ.Καρανασοπούλου, *Στήριξη από Σρέντερ*, σελ.18 και Γ.Κατηφόρης, *Οι δύο ημέρες της Λισαβώνας*, σελ.7.
- Εφημερίδα *Τα Νέα(24/04/00)*, *Οι Δέκα Προτεραιότητες Σημίτη* (ανυπόγραφο), σελ.10.
- Εφημερίδα *Τα Νέα(02/06/00)*, Χ.Ροζάκης, *Παγκοσμιοποίηση της πολιτικής - Η συνάντηση των 14 στο Βερολίνο ευκαιρία για τους πολιτικούς να αναλάβουν*, σελ.9.
- Εφημερίδα *Τα Νέα(05/06/00)*, Γ.Χ.Παπαχρήστος, *Εγκώμια Κλίντον για την Ελλάδα*, σελ.7.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝ. & ΠΟΛΙΤ. ΕΠΙΣΤ. - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ